

HAASTAVA LEIKKI LASTEN TOIMINTATERAPIASSA

**Anja Sario
Toimintaterapian
pro gradu –tutkielma
Liikunta- ja terveystieteiden
tiedekunta
Terveystieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2004**

HAASTAVA LEIKKI LASTEN TOIMINTATERAPIASSA

Anja Sario

Jyväskylän yliopisto

Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta

Terveystieteiden laitos

Kevät 2004

Toimintaterapian pro gradu - tutkielma, 109 s , 2 liitettä

TIIVISTELMÄ

Tämän laadullisen tapaustutkimuksen tarkoituksena on tuoda lisää ymmärrystä leikin käytöstä lasten toimintaterapiassa sen keskeisiä elementtejä käsitteellistämällä ja peilaten niitä toimintaterapian ajankohtaisiin teoreettisiin teemoihin. Tutkimukseni apukysymykset ovat 1) mitä toimintaterapeutti tekee ja miten toimii sekä millaisia merkityksiä hän työskentelylleen antaa, 2) millaista terapeutin leikki on yhdessäolona ja mikä tekee leikistä terapeutista, sekä 3) mitä lapsi kokee ja miten toimii toimintaterapiassa.

Aineistona käytettiin neljää, samassa kontekstissa videoitua terapiatilannetta, videoiden katselun jälkeisiä keskusteluja toimintaterapeutin ja tutkijan välillä, lapsen ja toimintaterapeutin kehollisen vuorovaikutuksen kuvauksia sekä tutkijan reflektivoivaa päiväkirjaa. Analyysimetodinä käytettiin abduktiivista sisällönanalyysiä.

Tulokseksi muotoutui kolme lasten toimintaterapiaa kuvaavaa yhdistävää kategoriaa. 1) ”Voimaantunut toimintaterapeutti” jakautuu käsitykseen itsestä toimintaterapeutina ja käsitykseen lapsesta. 2) ”Haastava leikki” kuvaa käsitystä terapeutin toiminnasta, jossa toimintaterapeutin toimintatavat liittyvät vuorovaikutukseen tai toimintaan tai molempiin. Terapian päämäärää kuvaavaa 3) ”voimaantunutta lasta” luonnehditaan seuraavien ominaisuuksien kautta: luottaa itseensä, osoittaa innostuneisuutta, heittäytyy leikin maailmaan, tuntee luottamusta ja turvaa, kokee haasteellisuutta, haluaa vaikuttaa ja kokee tekemisensä merkitykselliseksi.

Voimaantunut toimintaterapeutti, mahdollisuusajattelua ja haastavaa leikkiä käyttäen, vaikuttaa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön siten, että lapsen voimaantumisen muodostuu otolliset olosuhteet. Sekä toimintaterapeutin että lapsen voimaantumisen prosessi vahvistuu yhdessä leikkiessä hyvässä vuorovaikutuksessa.

Avainsanat: lasten toimintaterapia, leikki, voimaantuminen, laadullinen tutkimus

Anja Sario
University of Jyväskylä
Faculty of Sport and Health Sciences/Department of Health Sciences
Autumn 2005
Master's thesis in Occupational Therapy
anja.sario@stadi.fi

CHALLENGING PLAY IN OCCUPATIONAL THERAPY FOR CHILDREN

The purpose of this qualitative case study was to learn more about the use of play in children's occupational therapy by conceptualising its the central elements, and by reflecting them on current theoretical themes in occupational therapy. In this thesis, I concentrated on the following questions, and used them as my framework throughout the study. Firstly, I reflected on what the occupational therapist does; how s/he works; and what kinds of meanings s/he gives to his/her work. Secondly, I directed my attention to what therapeutic play is as a form of being together, and what makes play therapeutic. Thirdly, I focused on how a child experiences and relates to play in occupational therapy.

The data in my thesis consisted of four videotaped therapy sessions, which were identical in context. After watching every video session, we discussed them with the occupational therapist in question. Moreover, I used descriptions of non-verbal interaction between the therapist and the child. I also kept a reflective diary. The material was analysed by abductive content analysis.

The results indicated that there are three interlinking categories which describe children's occupational therapy. The concept of "empowered occupational therapist" relates to both the occupational therapist's conception of him/herself as an occupational therapist and of the child. "Challenging play" refers to the notion of therapeutic occupation in which the occupational therapist's ways of working are associated with interaction and/or activities. The aim for the therapy is described by the notion of "empowered child". In this category, the child is characterised by following qualities: throwing her self into a play, self-reliance, enthusiasm, and feelings of secure and challenge, desire to be influential, and sense of significance.

In conclusion, it can be suggested that an empowered occupational therapist, by thinking on enabling, is able to create a favourable physical and mental environment for challenging play to a child. Therefore, good interaction and playing together strengthens a successful empowerment process for both the therapist and the child.

Keywords: children's occupational therapy, play, empowerment, qualitative study

Sisältö

1. JOHDANTO	1
2. TULOKULMIA	4
2.1. TOIMINTA JA TERVEYS	4
2.2. TOIMINTA JA OIKEUDENMUKAISUUS	6
2.3. LEIKKI	7
2.4. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	10
2.5. TUTKIMUSTA OHJAAVIA KÄSITTEITÄ	12
3. TUTKITTAVA ILMIÖ JA IHMISKÄSITYS	16
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
4.1. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA KYSYMYKSET	19
4.2. TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA	19
4.3. TUTKIJAN ESIYMMÄRRYS JA ROOLI.....	20
4.4. TUTKIMUKSEN PROSESSI.....	23
4.5. AINEISTON KERUUMENETELMÄT	24
4.6. AINEISTON KÄSITTELEMÄINEN JA ANALYSOIMINEN	28
5. TERAPEUTTISEN LEIKIN TUNNUSMERKKIEN LUONNEHDINTAA	34
5.1. VOIMAANTUNUT TOIMINTATERAPEUTTI	34
5.1.1. <i>Käsitys itsestä toimintaterapeutina</i>	36
5.1.2. <i>Käsitys lapsesta</i>	45
5.1.3. <i>Yhteenveto voimaantuneen toimintaterapeutin ominaisuuksista</i>	48
5.2. HAASTAVA LEIKKI	49
5.2.1. <i>Vuorovaikutukseen liittyvät toimintatavat</i>	50
5.2.2. <i>Toimintaan liittyvät toimintatavat</i>	64
5.2.3. <i>Toimintaan ja vuorovaikutukseen liittyvät toimintatavat</i>	69
5.2.4. <i>Yhteenveto haastavasta leikistä</i>	72
5.3. VOIMAANTUNUT LAPSI	74
5.3.1. <i>Yhteenveto voimaantuneesta lapsesta</i>	84
6. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET KYSYMYKSET	86
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	91
8. POHDINTA	99
LIITTEET	109

1. JOHDANTO

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia on maassamme yksistään neurologisista erityisvaikeuksista johtuen arviolta 8 % ikäluokasta. Kehitysvammaisia on n. 1,4 % ja liikuntavammaisia 0,2 % ikäluokasta. (Pirilä ym.1997.) Lisäksi mielenterveydellisistä syistä kuntoutusta tarvitsevien määrä kasvaa mm. työttömyyden, vanhempien ylikuormittumisen ja lasten syrjäytymisen seurauksena. Lapset saavat kuntoutusta mm. terveyskeskuksissa, sairaaloissa, perheneuvoloissa, päiväkodeissa, kouluissa tai yksityisten ammattinharjoittajien vastaanotolla.

Lapsen kasvu ja kehitys on erilaisten virstanpylväiden kautta käyvä jatkuva prosessi, jossa sosiaalinen osallistuminen laajenee kaikilla elämän alueilla. Kuntoutuksen tavoitteena on mahdollistaa lapsen osallistuminen ikätasonsa mukaiseen toimintaan tasavertaisena jäsenenä yhteisössään. Kuntoutuksen elämäntapaajattelun mukaan vauvaikäisen lapsen vanhemmat ovat keskeisellä sijalla. Esikouluikäisen lapsen kuntoutuksessa paneudutaan erityisesti omatoimisuuden lisäämiseen. Kouluikäisellä on oleellista löytää hänelle sopivin opetus. Murrosikäisen oman identiteetin sekä yksilöllisen elämäntavan ja seksuaalisuuden löytyminen ovat kuntoutuksen tavoitteena. Aikuisuuden kynnyksellä tulee muutto lapsuuden kodista ja siitä seuraava itsenäistyminen ja rajoitusten hyväksyminen. (Korpela & Nieminen 2001.)

Neurologisista syistä kuntoutuksessa käyvien lasten kohdalla kuntoutuksella pyritään hyödyntämään aivojen plastisiteetin hyviä puolia ja toisaalta estämään sen huonoja puolia. Kehittyviin aivotoimintoihin voidaan vaikuttaa tarkoituksenmukaisella, adaptiivista käyttäytymistä edistävällä toiminnalla. Lapsen monipuolinen leikki kehittää aivotoimintoja itsestään. (Pirilä ym. 1997, Bundy 2002.)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa eläminen asettaa perheelle henkisiä ja aineellisia vaatimuksia. Kaikki ulkoapäin tuleva tuki ja apu on perheelle tärkeää. Kuitenkin vanhemmat ovat lapsensa ja elämänsä parhaita asiantuntijoita. Maassamme vallitsevassa perhekeskeisessä lähestymistavassa on tavoitteena, että perhe osallistuu täysivaltaisena kumppanina lapsen kuntoutuksen suunnitteluun. (Korpela & Nieminen 2001.) Kuntoutuksesta muodostuu osa vaikeavammaisen lapsen arkea niin kotona, päiväkodissa kuin koulussakin. Lapsen ja hänen perheensä tarpeiden huomioon ottaminen on haaste

kuntoutustyötä tekeville. Laadukkaat kuntoutuspalvelut vastaavat lapsen ja hänen perheensä tämän hetkisiin ja tulevaisuuden tarpeisiin.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lapsuutta on tutkittu niukalti ja erityisesti lapsuuden yhtä keskeisintä aluetta, leikkiä. Sitä on käytetty diagnosoinnin ja arvioinnin välineenä. Leikillä voisi olla keskeisempi sija lasten hoidossa ja kuntoutuksessa. Leikin tutkimuksessa voisi tarkastella esim. niitä fyysisiä ja sosiaalisia ympäristöllisiä tekijöitä, jotka edesauttavat lapsen itsenäistä leikkiä (Pirilä ym.1995, Hiitola 1999).

Vammaisten lasten leikki on saanut Suomessa viime vuosina jonkin verran huomiota. Sitä on tarkasteltu mm. osana lapsen arkea (Mäki 1993). Sitä on tutkittu myös siinä merkityksessä, että on haluttu kehittää kuntoutusmenetelmiä sisällyttämällä leikki osaksi vammaisen lapsen arviointia ja varhaiskuntoutusta. Tietokonepohjaisia apuvälineitä on kokeiltu lasten leikkikuntoutuksessa, ja leikkiä on kehitelty kuntoutuksen seuranta- ja arviointikäyttöön. (Pirilä ym. 1997, Korpela & Nieminen 2001.)

Liikuntavammaisten lasten leikit ovat usein yksinkertaisia ja yksinleikkejä. Niissä lapsi toimii monesti vaatimattomammalla leikin tasolla kuin hänen psyykkiset taitonsa edellyttäisivät. Lapsella on vähän uskallusta osallistua toiminnallisiin ja sosiaalisiin leikkeihin. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen leikki kehittyy normaalien kehitysvaiheiden kautta. Leikkivaiheet saattavat edetä vain normaalia hitaammin. Kuntoutuksessa käyvät lapset saattavat tarvita tukea erityisesti esineleikkitoimintojen ja symbolisen leikin kehittymiseen. (Korpela & Nieminen 2001, Missiuna & Pollock 1991.) Tutkimusta tarvitaan lisää leikin kehityksestä ja sen käyttömahdollisuuksista lapsen arjen toiminnoissa ja terapioissa.

Oma-aloitteiset vapaat leikkikokemukset ovat normaalin kasvun ja kehityksen kannalta kaikille lapsille välttämättömiä. Vammaisella lapsella on oikeus leikkimiseen samoin kuin terveellä lapsella, jonka kohdalla asiasta ei edes keskustella. Liikuntavammaisen lapsen leikki on usein passiivista sivusta seuraamista. Vammaisen lapsen leikin rajoittuneisuus on riskitekijä hänen kehitykselleen. Esteet osallistua ikätovereiden kanssa yhteiseen leikkiin saattavat aiheuttaa sekundaarisia ongelmia: riippuvuutta, sosiaalisten taitojen ja itsetunnon heikkoutta. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen arki on usein täynnä erilaisia kuntoutustoimenpiteitä, jolloin vapaaseen leikkiin jää liian vähän huomiota ja aikaa.

Toisaalta terapiakin voi olla leikkiin nivoutuneena hauskaa, leikin varjolla tekemistä ja toimimista. (Korpela & Nieminen 2001, Missiuna & Pollock 1991.)

Tässä laadullisessa pro gradu-tutkielmassa tarkastellaan erityistä tukea tarvitsevan leikki-ikäisen lapsen toimintaterapeuttista kuntoutusta leikin näkökulmasta. Pyrkimyksenä on olla avoin aineistolle siten, että sitä ei tarkastella minkään ennalta esitetyn teorian (esim. leikkiterapia, psykodynaaminen teoria, theraplay) kautta. Tutkimuksen aineistona on käytetty videoituja terapiatilanteita, toimintaterapeutin kanssa käytyjä keskusteluja, terapialapsen kommentteja ja tutkijan reflektointia päiväkirjaa. Tutkimuksessa mukanaolevalla lapsella on synnynnäinen CP-vamma, hemiplegia eli vasemman kehonpuolen oikeaa heikompi toimintakyky. Lapsen diagnoosilla ei tämän tutkimuksen kannalta ole sinällään merkitystä. Tästä tapaustutkimuksesta saadulla mikrotason tiedolla saattaa olla yleisempää käyttöä myös makrotasolla erilaisissa lasten toimintaterapian konteksteissa. Lapsi kehittyy sekä vahvistaa ja muodostaa omaa persoonallisuuttaan leikkimisen kautta. Lapsuuden leikki on arvokasta sinällään ja sillä on kauaskantoiset vaikutukset ihmisen hyvinvointiin elämässä eteenpäin. Toimintaterapeuteilla on eettinen velvollisuus olla mukana vaikuttamassa asiakkaansa monipuolisen leikin mahdollistamiseen.

Tarkastelun kohteena on neljän kerran jakso hyvin toimivasta toimintaterapiasta, jossa leikillä on keskeinen sija ja jonka myönteiset vaikutukset tulevat lapsen kautta näkyväksi. Tarkoituksena on löytää lisää tietoa ja ymmärrystä käsitteellistämällä toimintaterapiassa tapahtuvaa leikkimistä. Yrityksenä on nostaa tietoiseksi ja näkyväksi niitä toimintaterapeutin työssään käyttämiä tunnusmerkkejä, jotka tekevät leikistä terapeutista. Tuloksia peilataan alan ajankohtaisiin teemoihin. Tuosta ymmärryksestä on hyötyä minulle opettaessani tuleville toimintaterapeuteille lasten toimintaterapiaa. Toivon voivani vaikuttaa siten myös välillisesti kuntoutuksen laatuun. Kehä umpeutuu: lähdän liikkeelle toimintaterapiatilanteiden tutkimisesta ja siitä saatu tieto mahdollisesti palautuu sinne omine vaikutuksineen. Nykyään moni tarkastelee leikkiä taitotason kannalta. Tässä tutkimuksessa on pyrkimyksenä siirtyä leikin toisenlaiseen, syvempään tarkasteluun: leikkiin toimintana ja lapsen sisäisen kokemuksen sekä toimintaterapeutin roolin lisääntyneeseen ymmärtämiseen.

2. TULOKULMIA

2.1. Toiminta ja terveys

Eräs perimmäinen, toimintaterapian teoriaa ja käytäntöä ohjaava uskomus on ollut, että toiminnan, terveyden ja hyvinvoinnin välillä on keskinäinen yhteys (Ekelman ym. 2003). Sillä on uskottu olevan ainutlaatuinen myötävaikutus terveyden saavuttamisessa. Näyttää siltä, että ihmisillä on **toiminnallisia tarpeita**, jotka ovat suhteessa terveyteen. Ne yllyttävät toiminnan avulla voittamaan fysiologista, psykologista tai sosiaalista epämukavuutta ja ylläpitävät hyvin toimivaa organismia sen käytön avulla. Keho ja mieli toimivat yhdessä, mikä auttaa meitä ymmärtämään ihmistä toiminnallisena olentona, joka pystyy sitoutumaan toimintaan. Terveys ja hyvinvointi ovat tulosta siitä, että olemme sopusoinnussa toiminnallisen luonteemme kanssa. (Wilcock 1998b.)

Toimintaterapiassa väitetään, että toiminta tyydyttää ihmisen hengissä säilymisen kannalta oleellisia perustarpeita ja mahdollistaa yksilölle **väylän biologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kapasiteetin kehittymiselle**. Toiminta auttaa yksilöä mukautumaan ympäristöllisiin muutoksiin ja menestymään yksilönä. (Wilcock 1998a.) Yksilöiden ja yhteiskunnan terveyden ja elämän laadun myötävaikuttajana tätä toiminnan henkeä tulisi ravita. Yksilön sisin olemus (spirit) toteutuu terveellä tavalla itseohjautuvaan ja oma-aloitteiseen, tekijälleen ja yhteisölle tuotteliaaseen ja antoisaan (esim. hauskuus) toimintaan sitoutumisen kautta. (Yerxa 1998.) Toimintaterapian filosofian alkujuuriin vaikuttaneen John Deweyn mukaan lapselle ominaisen toiminnan, leikin, kriteerit ovat mielenkiintoisuus ja arvokkuus sekä sinällään että henkilökohtaisesti ja sosiaalisesti. Lisäksi lapselle ominainen toiminta herättää hänessä uteliaisuutta ja johtaa kehitykseen. Sitoutuminen toimintaan mahdollistaa yksilölle pätevyyden oppimisen. (emt.)

Pörnin käsityksessä terveydestä löytyy samansuuntaisia näkökohtia kuin toimintaterapian ajattelussa. Terveyttä, tavoitetta olla kokonainen, Pörn luonnehtii yleistyneeksi sopeutumiseksi/mukautumiseksi (generalized adaptedness, anpassning). Hänen toimintateoreettinen käsityksensä terveydestä muodostuu yksilön voimavarojen, tavoitteiden ja/tai elämän suunnitelman ja ympäristön välisestä sopusointuisesta suhteesta.

Pörn näkee ihmisen toimivana subjektina suhteessa ympäristöönsä ja suhteessa itseensä. (Pörn 1992,1995.)

Pörnin mukaan terveyskäsitteen ulottuvuudet ovat terve – ei terve. Kysymyksessä ei ole sairauskäsitteeseen perustuva näkökulma terveydestä. Sairaudestaan huolimatta ihminen voi kokea olevansa terve. Kun sairaus aiheuttaa kyvyttömyyttä, se ei välttämättä vie yksilöltä pois niitä voimavaroja, joita hän tarvitsee sopeutuakseen ympäristön vaatimuksiin tavoitteeseen pyrkiessään. Terve ihminen sopeutuu olemassa oleviin olosuhteisiin tietynä hetkenä, kun hänen **voimavaransa ovat riittävät ja ympäristönsä sopiva tavoitteeseensa pääsemiseksi.** (Pörn 1992, 1995.)

Adolf Meyer toi viime vuosisadan alussa esille, että ihmiset organisoivat itseään rytmittämällä päivittäisiä toimintojaan. Ollakseen terve ihmisen tulee tasapainotella ja löytää **sopiva keskinäinen suhde suurempien rytmien** kuten esim. yö ja päivä, uni ja valveillaolo, nälkä ja sen tyydyttäminen, sekä toimintakokonaisuudet työ ja leikki, lepo ja uni, joita elimistömme tulisi voida tasapainottaa myös vaikeuksien vallitessa. (Meyer 1922/1977.)

Mary Reillyn ajatus siitä, että **ihminen voi vaikuttaa terveyden tilaansa käyttämällä käsiään, joihin mieli ja tahto ovat antaneet voimansa**, on muodostunut klassikoksi toiminnan ja terveyden yhteyttä tarkasteltaessa (Reilly 1962). Reilly suhteuttaa terveyden ympäristön haasteiden sekä toiminnallisen rooliodotusten edellyttämien taitojen, sääntöjen ja tapojen oppimisen väliseen tasapainoon. (Reilly 1974, Yerxa 1998.)

Csikszentmihalyi esittää toimintaterapiaan hyvin soveltuvassa flow-teoriassaan ihmisen tarvetta tasapainoon itse havaitsemien taitojensa ja ympäristön vaatimusten välillä. Tarjoamalla juuri **oikeaa haasteellisuutta** sopivan vasteen mahdollistamiseksi edesautetaan keskeistä tasapainoa terveyttä edistävässä toimintaterapiassa. (Csikszentmihalyi 1996, Yerxa 1998.) Terveys ei ole sairauden poissaoloa vaan sellaisten taitojen valikoiman omaamista, jotka tekevät mahdolliseksi sen, että ihmiset saavuttavat itselleen tärkeitä tavoitteitaan omassa ympäristössään (Yerxa 1998).

2.2. Toiminta ja oikeudenmukaisuus

Meyer ehdottaa, että toimintaterapeuttien tulisi mieluummin tarjota **mahdollisuuksia** kuin määräyksiä (Meyer 1922/1977). Toimintaterapia on perustettu optimistiselle näkökulmalle ihmisluonnosta (Reilly 1962). Keskeistä on löytää ihmisen voimavarat pikemmin kuin korostaa hänen ongelmiaan. Tarkastelun kohde on se, mitä hän osaa tai mahdollisesti oppii toimintakyvyn rajoituksistaan huolimatta, mikä on oikeaa ja hyvää mieluummin kuin väärää ja huonoa. Toimintaterapiassa on sitouduttu parantamaan erilaisten ihmisten elämään liittyvien toimintojen mahdollisuuksia. (Yerxa 1998.) Siinä ilmenee myös eettinen näkökulma oikeudesta toimintaan omalla tavallaan.

Kanadan toimintaterapeuttiliitto on määritellyt ammatin keskeisiä käsitteitä. Sen mukaan **toiminnan mahdollistaminen** on prosessi, jossa helpotetaan, opastetaan, valmennetaan, opetetaan, annetaan virikkeitä, kuunnellaan, kannustetaan, reflektoidaan tai muulla tavoin yhteistyötä asiakkaan kanssa tehden toimitaan niin, että hänellä on keinot ja mahdollisuus olla mukana ratkaisemassa ongelmiaan. Toiminnan mahdollistaminen on **asiakaskeskeisen** toimintaterapian perusta. Se on myös keskeinen tekijä asiakkaan voimaantumisen sekä oikeutuksessa valintojensa kautta itselleen merkitykselliseen toimintaan omassa ympäristössään. Mahdollistaminen voidaan nähdä sateenvarjoterminä käytännön terapiaprosessissa kehitykselliselle näkökulmalle, motivaatiolle, terapeuttille suhteelle, opetus/oppimisprosessille, etiikalle, asiakkaan terveyden edistämiseksi ja voimaantumiseksi. (Townsend 2003.)

Townsend & Wilcock ehdottavat, että toimintaterapian sosiaalista näkemystä oikeudenmukaisuuteen tulisi tarkastella **toiminnallisen oikeudenmukaisuuden** (justice) kautta. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus sisältää elämän sosiaaliset suhteet ja olosuhteet, kun taas toiminnallinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, mitä yksilö tekee sosiaalisissa suhteissaan ja elämän olosuhteissaan. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa mahdollisuutta ja voimavaroja (yksilö, ympäristö, yhteiskunta) valita ja osallistua erilaisiin tarkoituksenmukaisiin toimintoihin, jotka ovat kulttuurisesti ja henkilökohtaisesti merkityksellisiä. Avainkäsitteinä se sisältää aktiivisuuden, osallistumisen, voimaantumisen, vallan käytön, valinnan, mahdollisuuden ja oikeudenmukaisuuden elämässä. Toiminnallisella oikeudenmukaisuudella on yhteys kulttuurisesti määritettyihin käsitteisiin kuten terveys, elämän laatu ja merkityksellinen toiminta. (Townsend & Wilcock 2004)

Kysymys on vallan ja oikeuden käytöstä. **Kenen ääni ja kiinnostukset** ovat läsnä tai poissa, kun kuvataan asiakaskeskeistä tai toimintaa mahdollistavaa käytäntöä toimintaterapiassa? Asiakaskeskeisyys toimii silloin, kun vallankäyttö on jaettu asiakkaan ja terapeutin kesken. Oleellista on kuunnella asiakkaan omia näkökulmia. Toimintaterapeuttien tulisi useammin kuunnella asiakkaiden toivomusta käyttää enemmän valtaa vahvuuksiensa kuin tarpeittensa ilmaisemiseen. Jos toimintaterapeuttien ammatin filosofinen perusta edellyttää suhtautumista asiakkaisiin kuten muihinkin yhteiskunnan jäseniin siten, että heillä on erilaisia ominaisuuksia, kykyjä ja lahjoja, joita he tuovat yhteisöihinsä, niin sen tulisi näkyä terapiasuhteessa toivon, luottamuksen, vahvuuksien ja tasa-arvoisen osallistumisen korostamisena. Asiakkaan tarpeet tulevat siinä samalla hänen omien valintojensa kautta tyydytettyä. (Townsend 2003.)

Townsend hahmottaa vallan ja oikeuden toimintaterapian käytännössä kahdesta lähtökohdasta: valtasuhteet asiakkaan ja asiakaskeskeiseen, mahdollistavaan prosessiin sitoutuvan toimintaterapeutin välillä sekä toimintaterapeutin valtaistuminen/voimaantuminen omassa työssään. Jälkimmäinen tarkoittaa mm. sitä, että ”puhumalla ääneen” toimintaterapian ideoista, arvoista, oletuksista, edesauttaa se toimintaterapeutin mahdollisuutta itse päättää ja ohjata omaa käytäntöään muualta tulevien ohjeistusten sijaan. (Townsend 2003.)

2.3. Leikki

”Leikki ihmissydämessä on se öljy, jonka ihminen tarvitsee elämän varrella, jottei hänen lamppunsa sammuisi.” (Maila Talvio 1871-1951)

Kaikilla lapsilla on synnyinlahjanaan leikkimisen siemen, jonka itäminen ja kasvaminen edellyttää suotuisia olosuhteita (Sinkkonen 2003). Leikkiessään lapsi kertoo vapaasti sisäisestä elämästään, ja siten leikkiminen on lapsen kehityksen korkein aste. Kun lapsi leikkii omatoimisesti, voimakkaasti, keskittyneesti ja sinnikkäästi aina väsymykseen saakka, hän kehittyy utteraksi ja kyvykkääksi ihmiseksi. (Kalliala 2003.)

Leikkiminen on omalaatuistansa toimintaa, jota ei voi korvata millään muulla. Aikuiset voivat omilla asenteillaan ja leikkiin heittäytymisellään auttaa pienten lasten leikkiä

nousemaan siivilleen, jolloin mikään ei ole mahdotonta. Kyky kuvitella, että asiat voisivat olla toisin, on eräs tärkeimmistä leikin opeista. Aikuisen tulisi oivaltaa leikin arvo lapsen onnellisen nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta. (Kalliala 2001.)

Lapsi hakee luovan leikkimisensä avulla vastausta kysymykseensä, mikä hän on tässä maailmassa. Lapsi on luonnostaan luova suunnittelija ja keksijä. Luova prosessi suo lapselle mahdollisuuden uteliaisuudelle, improvisaatiolle, sitoutumiselle ja rohkeudelle ottaa riskejä. Leikkiin kietoutuneen draaman, maalaamisen, tanssin ja musiikin kautta lapsen on mahdollista kohdata omaa maailmaansa, ottaa kantaa näkemäänsä ja kokemaansa ja näin olla vuorovaikutuksessa omien tunteidensa kanssa. Lapsen luova leikki heijastaa lapsen sisäistä maailmaa. Luovassa prosessissa kehittyvät rinnakkain henkiset, motoriset ja sensoriset taidot. Lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksen sanotaan olevan pohjana abstraktille ajattelulle. (Michelman 1971.)

Millainen leikki on tälle lapselle itsensä toteuttamista mahdollistavaa, merkityksellistä ja kehitystä tukevaa? Leikkiä pidetään toimintaterapiassa tärkeänä toimintana itsensä vuoksi, se ei ole vain väline tavoitteeseen pääsemiseksi. Kuntoutuksen vaikutuksen tulisi näkyä lapsen ja vanhempien arjen parempana sujumisena. Terapian tehokkuutta ei mielestäni tulisi tarkastella vain leikkitaitojen tai itsestä huolehtimisen taitojen kautta vaan laajemmin kauaskantoisena elämänlaadullisena kysymyksenä.

Lapsen kyky leikkimieliseen toimintaan on tutkimusten mukaan keskeinen tekijä vammaisen lapsen coping-keinojen kehittymisessä (Saunders et al. 1999). Leikkimielisellä toiminnalla on ennaltaehkäisevä vaikutus; lapsi työstää sen avulla tunne-elämäänsä ja vaikeasti käsitettäviä elämäntilanteita. Leikki heijastelee lapsen emotionaalista hyvin- tai pahoinvointia, kokemusmaailmaa ja kiinnostuksen kohteita (Kalliala ym. 2001). Leikkiä tai leikkimielisyyttä pidetään lapsen terveyden ja hyvinvoinnin ensisijaisena näkökulmana. Tähän liittyen toimintaterapeuttien rooliin kuuluu leikin arvon ja mahdin palauttaminen takaisin yksilöiden elämään ja yhteiskuntaan. (Royeen 1997.)

Toimintaterapian tavoitteena on mahdollistaa asiakkaittensa osallistumista itsestä huolehtimisen, tuotteliaisuuden, leikin ja vapaa-ajan toimintoihin. Leikki mahdollistaa tarpeiden tyydyttämisen, pätevyyden kehittymisen ja puhtaan ilmaisukeinon sille, kuka minä olen henkilönä. Leikki on länsimaisessa kulttuurissa lapsen ensisijaista toimintaa, jota

hyödynnetään terapiassa. (Stewart ym. 1996.) Leikkiä käytetään menetelmänä terapialle asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja/tai leikkimisen kehittyminen on itsessään tavoitteena toimintaterapiassa.

Leikki on osana toimintojen keskinäistä tasapainoa, mikä edesauttaa terveyden ylläpitämisessä. Se vähentää stressiä ja edistää elämän erilaisten aktiviteettien tasapainottelua. Leikki rohkaisee sensomotorisiin toimintoihin somaattisen terveyden kehittymiseksi ja ylläpitämiseksi. Leikin mielensisäinen puoli edesauttaa psyykkistä ja kognitiivista terveyttä. Leikki mahdollistaa positiiviseen vuorovaikutukseen muiden kanssa ja kehittää sosiaalista terveyttä. (Royeen 1997.)

Vygotsky painottaa, että lapsi toimii leikkiessään ”lähikehityksen vyöhykkeellä”. Se tarkoittaa sitä, että lapsi leikkii mahdollisimman vaativalla tasolla, joka vastaa hänen seuraavaa kehitystasoaan, jolle tasolle muissa toiminnoissa päästäkseen hän tarvitsee aikuisen tukea. (Vygotsky 1976.) Leikkiessään lapsi on ikään kuin ”päättään pidempi”. Vygotsky uskoo myös, että lapsen älyllisen kehityksen kannalta leikkiminen on välttämätöntä. Mielikuvituksen käyttö ja kuvitteellisen toiminnan luominen johtavat abstraktisen ajattelun kehittymiseen. (Vygotsky 1976) Toimintaterapeutin on syytä olla perillä lapsen oppimisen kehityksen vaiheesta, josta saa hyvin tietoa lapsen leikkimistä havainnoimalla.

Leikkiä on toimintaterapiassa pidetty pitkään maagisena voimana, joka avaa ihmisen mahdollisuuksia, mitkä ovat lukittuna sairauden, kehityksellisten häiriöiden tai vammaisuuden vuoksi. Kuitenkin leikkiä on myös pidetty salaisuutena, osittain sen huonon statuksen vuoksi tieteellisessä ja lääketieteellisessä maailmassa ja osittain myös siksi, että viime vuosiin asti ammattimme on ymmärtänyt niin vähän leikin luonteesta. (Frost 1997.) Leikki on helppo havaita, mutta vaikea määritellä. Useimmat ovat sitä mieltä, että se on monimutkainen, moniulotteinen käsite, joka vaatii useiden ammattikuntien tutkimusta. (Stewart ym.1996.)

Tapa, jolla lapsi tarkastelee ympäristöä, osallistuu ja on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, kertoo meille paljon leikin laadukkuudesta lapsen toiminnassa. Kuitenkin jos kohdistamme kiinnostuksen ensisijaisesti lapsen kyvykkyyteen, esim. lapsen leikkitaitoihin, seurauksena voi olla leikin dynaamisen luonteen ylenkatsominen. Tämä

tietty leikin piirre merkitsee sosiaalisen ja fyysisen ympäristön sekä leikin sinällään aiheuttamaa vaikutusta lapseen. (Ziviani ym. 2001.) Leikki toimintana ja lapsen sisäisen kokemuksen ymmärtäminen on keskeistä toimintaterapiassa.

Nyt uuden vuosituhannen alussa toimintaterapeuteilla on käytössään erilaisia teoreettisia lähestymistapoja, arviointeja ja terapiamalleja, jotka ovat soveltuvia leikin terapeuttiseen käyttöön (Parham & Fazio 1997, Ferland 1997, Bundy 1997, Stagnitti 1998). Kuitenkin edelleen on vain vähän tutkimusta siitä, miten toimintaterapeutit sisällyttävät leikin terapiaan (Couch ym. 1998.), eli siitä mitä terapiassa oikeastaan tapahtuu, kun siinä käytetään leikkiä menetelmänä tai tavoitteena.

Toimintaterapian eräänä haasteena on toisaalta panostaa palvelujen laatuun ja toisaalta kehittää riittämättömien palvelujen kohdentamista ja keinoja. Toimintaterapia tarvitsee tutkittua tietoa ihmisen erilaisista elämästä organisoivista toiminnoista sekä toimintaterapian käytännön toteutuksesta.

Yerxa toteaa, että parantaakseen asiakkaidensa elämän mahdollisuuksia toimintaterapeuttien täytyy tulla innokkaiksi ja hartaiksi elämän arkitoimintojen opiskelijoiksi. Se tarkoittaa painiskelua toiminnan moniselitteisyyden ja monimutkaisuuden, toimivan ihmisen ja toiminnan kontekstin kanssa. (Yerxa 1998.)

2.4. Aikaisemmat tutkimukset

Leikkiä on tutkittu suhteellisen vähän. Vasta 1990-luvulla on leikkitutkimus toimintaterapia-alalla vilkastunut mm. USA:ssa ja Kanadassa. Esittelen tässä muutamia esimerkkejä mielenkiintoisista tutkimuksista. Morrison ym. (1991) tutkivat reumaa sairastavia lapsia ja sai tulokseksi sen, että he pystyvät kompensoimaan toimintakyvyn rajoituksiaan kehittämällä vahvuuksiaan, jotka mahdollistavat heille normaalin leikkimisen. Okimoto ym. (2000) toteavat tutkimuksensa johtopäätöksenä, että kun vanhempien ja toimintaterapeutin yhteisenä tavoitteena on mahdollistaa lapsen sisäsyntyistä haluaan leikkimieliseen toimintaan pikemminkin kuin kehittämällä lapsen taitoja, se vaikuttaa suotuisasti vanhempi-lapsi suhteeseen. Couch ym. (1998) tutkivat leikin roolia lasten toimintaterapiassa. Kyselytutkimus osoitti tarvetta painottaa leikkiä entistä enemmän toimintaterapeuttien koulutuksessa sekä perus- että jatkovaiheessa. Leikin käyttöä ja tehokkuutta terapiassa tulisi tutkia ja leikin arviointia kehittää.

Dunkerley ym. (1997) tutkivat lapsen ja toimintaterapeutin välistä suhdetta minuutin videointiotoksella keskellä sensorisen integraation terapiatilannetta. Tutkittavien käyttäytymisen arvioinnin perusteella tulokset jaettiin työhön ja leikkimielisyyteen. Lapselle työtä oli tosissaan yrittäminen, yhteistyön tekeminen ja avun hakeminen. Toimintaterapeutille sitä oli lapsen auttaminen ja opastaminen. Lapselle leikki sisälsi nautintoa, onnistumista, itseensä luottamista ja tosissaan yrittämistä. Toimintaterapeutille leikki tarkoitti luovuutta ja leikkimielistä käyttäytymistä.

Lapsen leikkiä ei ole tiedemaailmassa arvostettu tutkimuskohteena. Siitä kertoo mm. leikkitutkimuksen myöhäinen alkamisajankohta (1860-luku) ja kollegojen kokemukset esim. amerikkalaisessa yliopistomaailmassa; leikkiä käsitteleviin töihin on ollut vaikea saada rahoitusta. Meidänkin kulttuurissamme ilmeisenä oleva käsitys lapsen leikin arvottomuudesta (helppous): ”Pyykin pesu käy kuin lasten leikki ” (Omo-mainos), ”Sehän on vain leikkiä!” Jotkut vanhemmat haluavat, että päiväkodissa panostetaan enemmän oppimiseen ja opintokäynteihin kuin ”vain leikkimiseen”.

Kasvatustieteellisessä tiedekunnissa tehtyjä väitöskirjoja leikistä löytyy mm. ympäristön sekä ikätovereiden vaikutuksesta leikkiin sekä leikin kehityksestä (Niiranen 1995, Hännikäinen 2000). Alan uusin ja paljon huomiota saanut väitöskirja Helsingin yliopiston kasvatustieteellisestä tiedekunnasta on Kallialan työ vuodelta 2000 ”Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä” käsittelee aikamme heijastumista päiväkodissa ilmenevään leikkikulttuuriin. Kasvatustieteellisessä näkökulmassa tarkastellaan enemmänkin leikin mahdollisuuksia oppimiseen liittyen kuin sen terapeuttisesta käyttöä.

Toimintaterapian alalla Suomessa on tehty opisto- ja ammattikorkeakoulutason opinnäytetöitä leikin arvioimisesta, leikkiteorioista ja leikistä lasten toimintaterapiassa. Jyväskylän yliopistossa v. 2000 julkaistu kandidaattityö ”Ympäristö vai sisäinen palo leikkisän leikin mahdollistajana - tapaustutkimus dyspraktisen lapsen leikistä” on ensimmäinen leikkiä koskeva toimintaterapian alan tutkimuksista Suomessa. Siinä on tarkastelun kohteena leikki toimintakokonaisuutena, teoriaperustana Bundyn leikkimielisyyden malli sekä Ferlandin leikkisän leikin malli. (Lautamo 2000)

Bonder ja Christianssen (2001) tuovat esille kolme keskeistä toimintaterapian

tutkimuskohdetta: toiminnan luonne, toimintaterapian luonne ja näiden molempien seuraukset. Toimintaterapeuttisen leikin toteuttamisesta – mitä terapiahuoneessa oikein tapahtuu, mikä tekee siitä leikistä erityistä – on tehty hyvin vähän tutkimusta.

2.5. Tutkimusta ohjaavia käsitteitä

Kandidaattityössäni (Sario 2001) ilmenneet keskeiset tulokset toimivat osaltaan nyt käsillä olevan pro gradu-tutkielman ohjaavina käsitteinä. Niitä ovat leikkimielisyys toiminnan laatuna, lapsen ”hellä manipulointi” ja voimaantuminen, jotka kuvasivat toimintaterapeuttien tapoja tehdä leikistä terapeuttista. Laadullisen kandidaattityön aineisto koottiin neljän lasten parissa työskentelevän toimintaterapeutin tarinoista leikin käytöstä lasten terapioidissa. Aineistoa tarkasteltiin sisällön analyysin avulla.

Leikkimielisyys on olennainen ilmiö lasten toimintaterapiassa. Leikkimielisyyden toteutumisen edellytyksenä on, että toimintaterapeutti itse arvostaa leikkiä ja osaa leikkiä (Sario 1998). Kandidaattityössä aineistona käytetyistä tarinoista käy selkeästi ilmi toimintaterapeuttien kyky heittäytyä leikin maailmaan ja nauttia siitä. Olen painottanut kokoamissani oletuksissa sitä, että leikki on lapsen ensisijaista toimintaa, jota tulisi hyödyntää toimintaterapiassa (Sario 1998). Uudemmassa toimintaterapeuttisessa ajattelussa leikistä painotetaan lapsen toimintakyvyn valmiuksien ja taitojen sijasta toimintakeskeistä arviointia ja terapiaa (Coster 1998). Myös alamme keskeisiksi tutkimuskohteiksi ehdotetaan toimintaa ja sen laadullisia merkityksiä ja ominaisuuksia tekijälleen.

Kandidaattityön aineiston toimintaterapeutit ilmensivät kertomustensa kautta leikkimielistä asennetta terapiatilanteessa. Bundyn (1997) teoreettinen malli leikkimielisyydestä pohjautuu eri teoreetikkojen (kasvatustiede, psykologia) esittämiin leikin ominaispiirteitä kolmeen toiminnan laatua kuvaavaan keskeiseen elementtiin (sisäinen kontrolli, sisäsyntyinen motivaatio, todellisuuden kumoaminen eli vapaus todellisuudesta) ja leikin kehykseen. (Bundy 1997)

Toimintaterapeutit toivat tarinoissa esimerkkejä tavastaan toimia lapsen kanssa, jotka nimesin ns. ”**helläksi manipulaatioksi**”. Ajatteluni mukaan se tarkoitti toimintaterapeutin eettisesti vankkaa ja kiintymyksen sävyttämää asennetta lapseen. Se on käytännön keinoja

toimia lapsen terapialle asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Oleellista on ohjalla taitavasti lasta kunnioittaen ja antaa tavoitteeseen tähtääviä toimintavaihtoehtoja. Tärkeää on, että toimintakyvyn puutteista huolimatta lapsi kokee onnistumisia ja saa mahdollisuuden omalla tavallaan toteuttaa mielikuvitustaan, ideoitaan ja aikeitaan. Toivon ylläpitäminen on keskeistä. Terapiaympäristö ja leikkitoiminta on yhdessä lapsen kanssa räätälöity juuri hänen taidoilleen ja tarpeilleen so. toiminnan haasteellisuuden kannalta sopivaksi. Harkittu riskin määrä leikissä lisää lapsen motivaatiota. Toimintaterapeutti on aidosti kiinnostunut lapsen tahdosta. Kysymys on terapeutin vuorovaikutussuhteen ylläpitämisestä (Sario 1998) ja toimintaterapeutin herkkyydestä kuunnella lasta. (Sario 2001)

Kolmas kandidaattityösä nousseista käsitteistä **voimaantuminen**/voimaannuttaminen (tai voimistaminen, valtauttaminen, alkup. empowerment), tarkoittaa asioiden mahdollistamista, voimavarojen löytymistä sekä elämänhallinnan, toimintavalmiuksien ja toimintakykyisyyden saavuttamista. Siitonen liittää voimaantumisen sisäisen voimantunteen rakentumiseen: ”Ihminen löytää omat voimavaransa. Hän on itse itseään määräävä ja ulkoisista pakotteista vapaa. Voimaantumisprosessissa toinen ihminen ei ole häntä voimaannuttanut, vaan hän on itse tullut voimaantuneeksi. Voimaantuminen on prosessi tai tapahtumasarja, jonka kannalta toimintaympäristön olosuhteet (esim. valinnan vapaus ja turvalliseksi koettu ilmapiiri) voivat olla merkityksellisiä. Tämän vuoksi voimaantuminen voi olla jossain tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa”. Se on luonteeltaan mahdollisuusajattelua, vaihtoehtojen näkemistä ja valinnanvapautta. Voimaantuminen on siis ihmisestä itsestään lähtevä prosessi ja se on yhteydessä ihmisen omaan haluun, omien päämäärien asettamiseen, samoin luottamukseen omista mahdollisuuksista sekä näkemykseen omasta tehokkuudesta. Voimaantuminen syntyy elinympäristöjemme ja kokemustemme kautta niiden koskettaessa toisiaan. Oman persoonan ja teorian sisäinen pohdinta sekä yhteys toisiin ihmisiin (käytäntö) vuorottelevat. (Siitonen 1999.)

Voidakseen auttaa toista ihmistä voimaantumaan toimintaterapeutin täytyy ensin itse olla voimaantunut. Hänen itsetuntonsa vahvistaa innostunutta vuorovaikutusta lapsen kanssa ja samalla vahvistuu itsekkin tästä vuorovaikutuksesta. Voimaantuneen henkilön energia ja elämänilo on tarttuva, se virtaa ulos muihin ihmisiin ja heiltä takaisin. Keskeistä on kyky hyväksyä ihmiset sellaisina kuin he ovat, ei sellaisina kuin itse haluaisi heidän olevan. Aineistosta käy ilmi toimintaterapeuttien lapsen voimaannuttamista mahdollistava tapa

toimia. He ovat aidosti kiinnostuneita kyseessä olevan lapsen tahdosta. He muokkaavat fyysistä ympäristöä ja reflektoivat omaa käyttäytymistään terapian tavoitteiden suuntaan. He uskaltavat heittäytyä leikkiin lapsen kanssa. Bundyn leikkimielisessä toiminnassa painotetaan sisäistä motivaatiota ja kontrollia sekä todellisuuden kumoamista. Toiminnan ilmapiiri on ulkoisista pakotteista vapaata. (Bundy 1997).

Kandidaattityön tarinoissa mukana olleiden lasten historiaan on oletettavasti liittynyt paljon epäonnistumisen kokemuksia. Lapsen vahvoja puolia ja itseohjautuvuutta korostamalla ja toiminnan sopivalla haasteellisuudella (Sario 1998) edesautetaan eri tavoin sairaan ja vammaisen lapsen voimaantumisprosessia. Siihen liittyy myös kyky uskoa ja pitää toivoa yllä, vaikka riski epäonnistua näyttäisikin suurelta (Siitonen 1999). Yritys on jo merkityksellistä ja positiivisesti huomioitavaa. Tutkimuksessa mukana olleet lapset näyttivät nauttivan ja iloitsevan leikistä toimintaterapiatilanteissa.

Voimaantumisen käsite kattaa oikeastaan useita kokoamiani taustaoletuksia : lapsen vahvat puolet etsitään, lapsen tarkoituksenmukaista ja aktiivista osallistumista arvostetaan, toiminnan sopiva haasteellisuus muistetaan. Lisäksi hyvä vuorovaikutussuhde on terapiassa edistymisen edellytys, toimintaterapeutti arvostaa ja osaa leikkiä sekä interventiolla vaikutetaan lapsen luonnolliseen yhteyteen ja ympäristöön. (Sario 1998.)

Voimaannuttaminen ja ”hellä manipulointi” menevät osittain päällekkäin. Jälkimmäistä olen omassa mielessäni hahmotellut jo vuosia ja edellinen on yleisempi käsite, jota käytetään jonkin verran kasvatus-, sosiaali- ja terveysalalla. Ne voivat molemmat olla toimintaterapeutin tapoja toimia lapsen kanssa terapiatilanteessa. Kuitenkaan ne eivät ole synonyymejä. Voimaantuminen on tekijästä itsestään lähtevä prosessi eikä voimaa voi antaa toiselle. Toimintaterapeutti pyrkii luomaan sellaiset sosiaaliset ja fyysisen ympäristön olosuhteet terapiassa, jotka edesauttavat lapsen voimaantumista. Lähtökohtana on ensin toimintaterapeutin voimaantuminen, joka kehittyy oman työn ja itseään työvälineenä reflektoimisen kautta. Hän sulauttaa ja sisäistää sosiaalisia kokemuksiaan sekä teoriaa henkilökohtaisiin kokemuksiinsa. Hän pitää omasta henkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnistaan huolta mm. käymällä työnohjauksessa. (Sario 2001.)

Voimaantumisessa kyse on toimintaterapeutin sisäisestä prosessista ja ”hellä manipuloiminen” taas tarkoittaa toimintaterapeutin tapaa olla vuorovaikutuksessa sekä

ohjalla lasta ja/tai antaa lapsen toimia itseohjautuvasti. Ilmiöt ovat kuitenkin toisiinsa kietoutuneet. Reflektoimisen kautta voimaantuneella toimintaterapeutilla on valmiuksia käyttää ”hellää manipulointia” lapsen itsensä toteuttamisen ja voimaantumisen mahdollistamiseen. (emt.)

Kandidaattityöni aineiston tarinoissa ilmennyt leikkimielisyys kuvaa hyvin toiminnan laatua sekä lapsen että toimintaterapeutin asennetta yhteiseen toimintaan. ”Hellä manipulointi” toimintaterapeutin ohjaamistapana muuttui kandidaattityössäni ounastelusta näkyväksi. Samoin tarinoista tuli sisällön analyysin kautta esille voimaantuneen toimintaterapeutin vaikutus - lapsen toimintakyvyn rajoituksista huolimatta - lapsessa ilmenevään uskallukseen toteuttaa itseään sekä ilon ja innostuksen kokemukseen. (emt.)

3. TUTKITTAVA ILMIÖ JA IHMISKÄSITYS

Terapeuttisen leikin tutkimuksessa ollaan tutkimassa erästä toimintaterapian ydinasioista. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse yleisen erityistapauksesta, laadusta, tässä tapauksessa leikin terapeuttisuudesta. Se tekee tutkimuskohteesta merkityksellisen ja sellaisen, johon nähden tutkimuksen kohde tematisoidaan. Leikin terapeuttisuus on merkityksellistä sekä terapiassa käyvälle lapselle että toimintaterapeutille. Aihe on erityisen merkityksellinen myös minulle, alan opettajalle, leikin ihmettelijälle. Tarkoitan leikillä tässä työssä laaja-alaisesti erilaisia toimintoja, joissa on leikkimielisyyttä mukana. Kysymys on leikkijöiden, lapsen ja toimintaterapeutin, asenteista eikä niinkään siitä, minkä nimistä toiminta on. Se voi olla maalaamista, käsinukkeleikkiä, kalastamista, trampoliinihyppyjä jne. Leikkiä voi myös kehkeytyä hyvin lyhytkestoisessa siirtymävaiheessa toiminnasta toiseen.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavan ilmiön erityislaadun tunnistaminen edellyttää ontologista erittelyä (Varto 1992), joka tässä tarkoittaa olemisen perimmäistä laatua tutkivaa (Filosofian sanakirja 1999). Ihmiskäsityksen esilletuominen tekee mahdolliseksi sen, että lukija suhteuttaa tämän tutkimuksen tuloksia tutkijan ihmiskäsitykseen. Toimintaterapian juuret ovat humanistisessa ihmiskäsityksessä (Yerxa 1998) sekä siitä nousevissa eksistentialismissa ja pragmatismissa. Lauri Rauhala on kehittänyt eksistentiaalipsykologista ajattelua toimivasta ihmisestä. Olen valinnut tähän työhön hänen humanismiin pohjautuvan **holistisen ihmiskäsityksensä**, jossa ihmisen todellistumisen (olemisen) tavoiksi on otettu tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Ne eivät ole erillisiä vaan yhdessä ja siten konstituivat toisensa tässä kokonaisuudessa. Nämä ihmisen olemispuolet edellyttävät toistensa olemassaolon ollakseen itse omassa funktiossaan olemassa olevia. Holistisuuden idea tarkoittaa sitä, että ihmistä tarkastellaan ja ymmärretään tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuudessa. (Rauhala 1983.)

Tajunnallisuudella tarkoitetaan ihmisen olemistapaa kokemuksen kapasiteetin mielessä. Psyykinen ja henkinen olemispuoli kuuluvat osana tajunnallisuuteen. Kokemusta karttuu, kun havaitsemme, tunnemme, pelkäämme, toivomme jonkin mielen avulla. Mieli on se merkityselementti, jonka avulla ymmärrämme jonkin asian joksikin esim.

asioiden/esineiden nimet paperi, tuoli, hauska, pelottava ovat mieliä. Mielet jäsenyvät merkityssuhteiksi. Ne muodostuvat siitä, kun ymmärrämme mielen ja asian välisen yhteyden. Esimerkiksi lämpimässä rantavedessä leikkiminen on Villen mielestä viihtyisää. Olemme ymmärtävässä suhteessa ko. asiaan. Merkityssuhteiden verkostosta rakentuu mm. maailmankuvamme ja käsityksemme itsestämme. Tajunta ilmaisee sen olemassaolon muodon, jossa työstämme mielillä ja merkityssuhteilla. (Rauhala 1983,1993.)

Kehollisuus – aineellis-orgaaninen olemistapa - tarkoittaa sitä, että olemme reaalisia kehomme ulottuvuuksissa. Esim. näemme ja juoksemme sekä käsitämme aikaa. Tajunnallisuuden mielekkyys asettuu kehollisuuden rajoihin ja on olemassa sen avulla. Situationaalisuus on se todellisuuden tai maailman osa, johon ihminen on suhteessa. Situaatio on ihmisen ainutkertaisen elämäntilanteen, esim. elämänilmiöiden, asiointilojen ja ihmisten kokonaisuus, joiden alaisena ko. ihmisen kehollinen ja tajunnallinen olemassaolo todentuvat. Kehollisuus ja situationaalisuus ovat psyykkisen ja henkisyiden (osia tajunnallisuudessa) olemassaolon välttämättömiä ehtoja. (Rauhala 1983, 1993.)

Tutkimuskohteeni on laadultaan tajunnallinen, koska olen etsimässä terapeutin leikin merkitystä – sen mieltä ja ilmentymistä toimintaterapeutin interventiossa. Millaisia havainto- ja tunne-elämyksiä terapeutin leikkissä ilmenee? Lapsen ja toimintaterapeutin mielen sisäinen kokemus on oleellista. Se on myös situationaalinen: leikkiä tarkastellaan tietyssä kontekstissa ja ympäristössä sekä toimintaterapeutin ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Leikki toimintana kehittää lapsen keskushermoston neurologista järjestelmää järjestäytyneeksi ja eriytyneeksi kokonaisuudeksi. Leikki toimii yhteyttä ylläpitävänä siltana kehollisuuden ja tajunnallisuuden välillä kehittäen niitä molempia. Lapsi ja toimintaterapeutti ovat terapiatilanteessa olemassa kehollisesti, ja heidän elävät kehonsa ovat yksilöllisiä ja sellaisina määräävät heitä eri tavoin. Kehollisuuden kautta heidän tapansa olla tilanteessa mukana tulee näkyväksi. Kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus ovat toisiinsa kietoutuneet tilanteessa, jossa tietyssä tarkoituksessa ja tietyssä elämäntilanteessa lapsi ja toimintaterapeutti leikkivät yhdessä.

Finlay on tutkinut brittiläisten toimintaterapeuttien ihmiskäsityksiä ja arvoja käytännön työssään. Laadullisessa tutkimuksessa kävi haastatteluiden ja havainnointien analyysistä selville, että holismia todella arvostettiin, mutta tarkkaa tietoa ei ollut siitä, mitä se oikeastaan tarkoittaa ja miten sen tulisi käytännössä näkyä. Toimintaterapeutit kokivat

tutkimuksen mukaan paineita siitä, etteivät voineet toteuttaa terapiaa ideaalin mukaan. Ammatin teorian, uskomuksien ja käytännön välillä oli jännitteitä, holismi saattoi muuttua reduktionistiseksi lähestymistavaksi. Vaikka toimintaterapeutit tavoittelivat asiakaslähtöistä lähestymistapaa, työpaikka kuitenkin painosti heitä olemaan pragmaattisia ja käyttämään erilaisia valmiita strategioita. Finlay ehdottaa, että holismi tulisi ymmärtää erilailla eri aikoina erilaisissa yhteyksissä, ja että se merkitsee ihmisille eri asioita. (Finlay 2001.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen tarkoitusta, kysymyksiä ja lähestymistapaa. Tässä esitellään myös aineiston keruumenetelmät ja analyysiprosessia.

4.1. Tutkimuksen tarkoitus ja kysymykset

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ensisijaisesti lisätä teoreettista ja käytännöllistä ymmärtämystä siitä, **mitä leikkiminen on lasten toimintaterapiassa**. Tavoitteena on saada esille aineistona toimivien lapsen ja toimintaterapeutin persoonallisen tavan leikkiä kautta tietoa yleisestä. Tilanteista saattaa löytyä jotain, joka toistuu toisessa tilanteessa ts. yleisempää tietoa leikistä ja sen luonteesta lasten toimintaterapiassa.

Pyrkimyksenä on tuoda lisää ymmärrystä leikin käytöstä terapeuttisesti sen keskeisiä elementtejä käsitteellistään ja peilaten niitä toimintaterapian ajankohtaisiin teoreettisiin teemoihin. **1) Mitä toimintaterapeutti tekee ja miten toimii sekä millaisia merkityksiä hän työskentelylleen antaa, 2) millaista terapeuttinen leikki on yhdessäolona ja mikä tekee leikistä terapeuttista, sekä 3) mitä lapsi kokee ja miten toimii toimintaterapiassa** ovat tutkimukseni apukysymyksiä.

4.2. Tutkimuksen lähestymistapa

Finlay (1998) toteaa, että toimintaterapian tutkimuksen kohde (ihmisten motivaatio, tunteet, ajattelu ja vuorovaikutussuhteet) on vaikeasti määrällistettävissä. Laadullisen tutkimuksen toteuttajien tavoitteena on ymmärtää ihmisen kokemuksen rikkaus ja monimutkaisuus. Tutkijat ottavat harkitusti selkoa abstraktisesta ja ristiriitaisesta, he arvostavat subjektiivista tulkintaa ja painottavat sitä, kuinka sama tapahtuma voidaan tulkita monin eri tavoin. (Finlay 1998.)

Tässä laadullisessa pro gradu tutkielmassa on tutkimuksellisena näkökulmana tapaustutkimus. Tapaustutkimuksessa ei ole kysymys tutkimusmetodista, vaan enemmänkin tutkimuksellisesta näkökulmasta, sillä tapaustutkimuksen voi toteuttaa hyvin erilaisin metodein ja eri menetelmiä ja aineistoja yhdistellen. Pyrkimyksenäni on tuottaa intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta – erityistä tukea tarvitsevan

lapsen leikistä toimintaterapiassa – luonnollisesta tilanteesta kerätystä aineistosta. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001). Yin määrittelee tapaustutkimuksen tutkimukseksi, jossa jotain nykyajassa tapahtuvaa ilmiötä tarkastellaan sen todellisessa toimintakontekstissa (Hammersley & Foster 2000). Parhaimmillaan tapaustutkimuksen näkökulma voi tuottaa uusia käsitteellistämisen tapoja, jotka auttavat jonkin ilmiön syvällisemmässä ymmärtämisessä. Nämä käsitteellistykset toimivat analyttisinä ajattelun välineinä myös muissa vastaavanlaisissa konteksteissa. Niillä voi siis olla siirrettävyyssarvoa, vaikka ne eivät suoraan olekaan yleistettävissä kontekstista toiseen siirryttäessä. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001.)

Ymmärtäminen ihmistä tutkivien tieteiden metodina on tietynlaista eläytymistä tutkimuskohteeseen – terapiatilanteessa leikkiviin lapseen ja toimintaterapeuttiin - liittyvään ilmapiiriin, tunteisiin, motiiveihin ja ajatuksiin. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa ja inhimillinen kokemus. Ihmisen suhde maailmaan ymmärretään intentionaaliseksi, ja kaikki ilmiöt merkitsevät yksilölle jotain. Siksi kokemus muotoutuu merkitysten mukaan. Tutkimuksen kohteena tässä pro gradu-työssä ovat lapsen ja toimintaterapeutin antamat merkitykset ja tulkinnat yhteisessä terapiatilanteessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002.)

Pyrin soveltamaan tässä tutkimuksessa fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa. Tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö, terapeutin leikki ja siinä kokemuksen merkitys. Tässä yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi tai mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. (Tuomi & Sarajärvi 2002.) Pyrin selvittämään sitä, mitkä ovat niitä elementtejä, jotka tekevät ko. leikistä terapeutista.

4.3. Tutkijan esiymmärrys ja rooli

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan roolilla ja positiolla on erityinen merkitys. Hermeneuttiseen asenteeseen pyrkivänä minun on hyväksyttävä se, että yhteiskunnallinen paikkani, persoonallisuuteni, arvoni ja tunteeni vaikuttavat tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen tekijänä olen kokematon, mutta leikin tuntijana ja lasten toimintaterapeutina minulla on pitkä kokemus.

Tutkittavasta aiheesta on tutkijalla hyvä olla olemassa jonkinlainen esiymmärrys. Näin aineiston saa paremmin hallittavaan muotoon. Esiymmärrys auttaa näkemyksen muodostamisessa tutkimuskohteesta. (Raunio 1999) Siitä, kun viimeksi olen tehnyt lasten kanssa toimintaterapiaa, on kulunut jo yhdeksän vuotta. Sitä ennen työskentelin 11 vuotta terveyskeskuksessa, ja suurimpana asiakasryhmänäni olivat lapset. Olen opettanut toimintaterapeuttikoulutuksessa lasten toimintaterapiaa 14 vuotta ja kirjoittanut aiheesta artikkeleita ammattilehtiin sekä luvun ”Vain leikkiä?” toimintaterapian käytäntöjä ja teoreettisia lähtökohtia käsittelevään kirjaan (Holvikivi 1998). Luvun sisältö kuvastaa pääosin omaa ajatteluani vielä tänäänkin. Olen kuitenkin utelias löytämään uutta leikistä lasten toimintaterapiassa, ja sitä olenkin tämän työn äärellä etsimässä. Tiedän, että tutkijana minun on vaikea pistää syrjään oletuksia, jotka perustuvat teoreettiseen ymmärtämykseeni sekä työni tuomaan henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen lasten toimintaterapiasta. Yritän kuitenkin työntää esiymmärrystäni taustalle ja mahdollisimman ”neitseellisesti ” pystyä löytämään sitä, mitä aineistosta nousee. Mielestäni on kuitenkin rehellistä, että kirjaan tähän viitteellisesti tausta-ajatteluani lasten toimintaterapiaan.

1. Lapsi otetaan huomioon kokonaisuutena.
2. Lapsen tarkoituksenmukaista ja aktiivista osallistumista arvostetaan.
3. Lapsen vahvat puolet etsitään.
4. Leikki on lapsen ensisijaista toimintaa.
5. Lapsen toiminnalliset roolit otetaan huomioon.
6. Lapsen kehittymistä ohjaavat sisäinen voima ja itseohjautuvuus.
7. Toiminnan sopiva haasteellisuus muistetaan.
8. Toimintaterapeutti arvostaa leikkiä ja osaa leikkiä.
9. Hyvä vuorovaikutussuhde on terapiassa edistymisen edellytys.
10. Vaikutetaan lapsen luonnolliseen yhteyteen ja ympäristöön.

(Sario 1998).

Osa esiymmärrystäni on myös kirjoittamani kandidaattityö vuodelta 2001 ”Molemmilla, sekä pojalla että minulla posket kuumottivat” – mitä leikki on toimintaterapiasta kirjoitetuissa tarinoissa? Tarkastelen kandidaattityöni tuloksia tässä työssä kappaleessa 2.5., jossa esittelen tämän pro gradu-tutkielman työstämistä ohjaavia käsitteitä.

Leikkiin kohdistunut tutkimuksellinen mielenkiintoni on lähtöisin toimintaterapian käytännön työstä 1980-luvulta. Tuolloin työskennellessäni terveyskeskuksessa muistan

joutuneeni ”ärsytystilaan”. Työtäni lasten kanssa leikkien kyseenalaistettiin. Terapiaan lastansa tuonut isä saattoi sanoa: ”No niin Ville, jää sinä nyt tänne leikkikätkin luokse, niin minä käyn kaupassa sillä välin” Tai äiti ihmetteli: ”Miksi Maijaa täytyy erikseen tuoda vielä tänne leikkimään, sehän saa leikkiä kyllikseen päiväkodissa?” Saman työyhteisön puheterapeutti totesi: ”Sinullahan on helppoa näiden lasten kanssa, sinähän vain leikit! Sen kuulee oven läpi tulevista innostuneista äänistä.” Tai Matti kysyi minulta: ”Hei Anja, nyt kun sä oot ensin leikkiny mun kanssa tätä avaruusrakettia, niin mihin sä sitte meet oikeesti töihin?” Minusta tuntui, etten osannut toimintaterapeutisesta paradigmasta käsin perustella vakuuttavasti vanhemmille, kuntoutustyöryhmän jäsenille ja terapialapsille, mitä teen lasten kanssa ja miksi. Tuolloin alkoi aiempaa tietoisempi teoreettinen pohdiskeluni siitä, mitä leikkiminen on lasten toimintaterapiassa ja mihin sen käyttäminen perustuu.

Minulla oli mahdollisuus lähteä v. 1992 selvittämään itselleni, mistä toimintaterapeutisessa leikissä voisi olla kysymys. Silloin Elizabeth Yerxa veti koulutusta: ”Searching for Good Ideas in Occupational Therapy”. Lähdin koulutukseen liittyvässä kirjallisessa tehtävässä tutkimaan, miten leikkiä on ymmärretty eri vaiheissa historiaa ja nykyhetkeä. Tarkastelin aihetta monitieteisesti ja toimintaterapeutisesti. Löysin kirjallisuudesta asiaa leikistä, joka ulottui 1800-luvun puoleen väliin alkaen evolutionaalisesta näkökulmasta. Jatkoin kulttuurihistoriallisen, antropologisen, psykologisen ja kasvatustieteellisen katsantokannan jälkeen toimintaterapian ensimmäisiin Reillyn ohjaamiin pro gradu-töihin lasten leikistä 1960-70 -luvun taitteessa Etelä-Kalifornian yliopistossa. Tarkastelu jatkui 1980- ja 90-luvuilla ammattikirjallisuudessamme ja -lehdissämme julkaistuihin leikkiä käsitteleviin artikkeleihin. Kirjallisen työni ”Just Playing?” lopussa koostin löytämistäni teorioista lasten toimintaterapian tausta-ajattelua ja perusoletuksia, jotka ohjaavat käytännön terapiatyötä.

Jatkoin vuosia myöhemmin aiheen tutkimista kandidaattityössäni (2001), jossa kysymyksenäni oli ”Mitä on leikki toimintaterapiasta kirjoitetuissa tarinoissa?” Neljä toimintaterapeuttia kirjoitti tarinan toimintaterapiatilanteesta, jossa hän käytti leikkiä lapsen kanssa. Tutkin tarinoita sisällön analyysin avulla, teemoittelin leikin reunaehtojen ja toimintaterapeutin mielenkiinnon kohteita. Tulkitsin toimintaterapeutin kirjoittamaa tarinaa. Lapsen ääni jäi osittain kuulematta. Myös toimintaterapeutin työnsä antamia merkityksiä ja kommentteja tilanteen jälkeen olisi ollut hyödyllistä kuulla. Terapeutin leikin olemus ei avautunut mielestäni tarpeeksi tarinoita lukiessa ja sisältöä analysoidessa.

Tarkoitukseni on tässä pro gradu- työssä jatkaa aloittamaani tutkimusta lasten toimintaterapiasta laajentamalla tutkimusmenetelmiä monimutkaisen toiminnan ymmärtämisen lisääntymiseksi.

Tutkijan positioni on lähinnä tulkitsija. Minulla on videoiden havainnointiin perustuva sekä kielellinen vuorovaikutuksellinen suhde aineistooni. Taustani ja kokemukseni leikistä toimintaterapiassa vaikuttavat siihen, millä tavalla luen aineistoa, millaisia kysymyksiä ja asioita sieltä löydän sekä millaisia tulkintoja siitä teen. Aineisto ei ainoastaan puhu minulle, vaan minä puhutan sitä valitsemani tutkimustavan kautta. Tulkintaa ohjaa myös yleisö, mm. toimintaterapeutit, joille tutkimusta esitellään ja raportoidaan. (Jokinen ym.1999.) Tämän työn kautta ja kun uskoakseni ymmärrykseni leikistä lisääntyy, pyrin myös kehittämään alan opetusta ja välillisesti myös toimintaterapiapalveluja.

4.4. Tutkimuksen prosessi

I	II	III	IV	V	VI	VII
Tilanteiden videointi	Videon analyysi	Keskustelu	Sisällön analyysi	Tulosten Tulkinta	Johtopäätökset	Pohdinta
Reflektiivinen päiväkirja						

Kuvio 1. Tutkimusprosessin vaiheet (Sario 2004)

Vaihe I: Aineiston keruu eli neljän toimintaterapiatilanteen videointi. Kolme ensimmäistä kertaa videoidaan viikon välein. Neljäs aineiston keruutilanne on 1½ kuukauden kuluttua edellisestä. Muutaman kysymyksen esittäminen terapiatilanteessa mukana olleelle lapselle jokaisen tilanteen jälkeen.

Vaihe II: Videon katselu analysointikehikon (kysymysten) avulla ensin yksin useamman kerran esiymmärryksen häivyttämiseksi ja uuden ymmärryksen tulon helpottamiseksi. Videota tarkastellaan ensin lapsen kautta, sitten toimintaterapeutin ja lopuksi heidän välisen vuorovaikutuksensa, leikkimisen sekä terapiaympäristön kautta. Valittujen tilanteiden kirjoittaminen tihtyntyneeksi kuvaukseksi.

Vaihe III: Keskustelu videointitilanteessa olleen toimintaterapeutin kanssa hänen ja tutkijan merkityksenantojen pohdiskelemiseksi ja analyysin suunnan tarkentumiseksi. . Keskustelun nauhoittaminen ja litteroiminen, jotta saadaan esimerkkejä elävöittämään aineiston analyysiä ja tulkintaa. Toimintaterapeutti saa luettavakseen edellisen kerran

litteroinnin ja mahdollisuuden lisätä siihen ajatuksiaan, mikäli keskustelun jälkeen tarvetta ilmenee.

Vaihe IV: Aineiston sisällönanalyysi tekeminen.

Vaihe V: Tutkimustulosten esittäminen ja tulkinta.

Vaihe VI: Johtopäätökset ja peilaaminen alussa esitettyyn ja muuhun teoriaan.

Vaihe VII: Pohdinta.

4.5. Aineiston keruumenetelmät

Tutkimuksen aineiston keruuvaiheen kontekstina oli lapsen toimintaterapiatilanteet ja niitä seuranneet keskustelut. Aineiston keruumenetelminä käytän neljän terapiatilanteen videointia, videoiden katselua, keskusteluja tilanteissa mukana olleen toimintaterapeutin kanssa, terapialapsen kommentteja heti terapian jälkeen sekä omaa reflektiivistä päiväkirjaa.

Tutkittavan ilmiön mahdollisimman syvä ymmärtäminen edellyttää useamman menetelmän käyttöä. Yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta. Terapiatilanne on niin monimuotoinen tapahtuma, että syvällisen tiedon saamiseksi on hyödyllistä käyttää havainnointia. Terapiatilanteiden videot toimivat konkreettisenä tiedon lähteenä. Havainnointitietoa on mahdollisuus yhdistää muulla tavoin kerättyyn aineistoon, esim. keskusteluihin, haastatteluihin, päiväkirjaan, asiakirjoihin jne. (Grönfors 2001.)

Triangulaatio – ”kolmiomittaus” - tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että useanlaisia aineistoja yhdistellään ja tutkimuskohdetta tutkitaan erilaisilla aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä. (Eskola & Suoranta 1999.) Jatkan kandidaattitutkielmassa aloittamaani aiheen käsittelyä laajentamalla tutkimusmenetelmiä hermeneuttisin ja etnografisin menetelmin. Aineiston keruussa ja analyysissä yhdistyvät katselu, kuuntelu, keskustelu ja muistiinpanojen tekeminen.

Osallistuva havainnointi saattaisi olla tutkimusmenetelmänä tutkittavan ilmiön kannalta perusteltua. Videoinnilla on kuitenkin eräitä etuja. Tässä tutkimuksessa olen passiivinen havainnoija enkä yritä vaikuttaa terapian kulkuun. Video tallentaa tilanteet ja mahdollistaa ihmisen käyttäytymisen yksityiskohtaisen havainnoinnin ja analyysin. Videota voidaan katsoa useaan kertaan, hidastettuna, nauhoja voi kelata eteen ja taaksepäin. Aineiston analyysiä voi myös esitellä toiselle; sen sijaan osallistuva havainnointitilanne on

ainutkertainen. Informaation määrä videolla on pysyvä ja runsaampi kuin suorassa havainnoinnissa. Ongelmana videoinnin laadussa saattaa olla keskustelun ja tapahtumien epätarkka tallentuminen tekniikan asettamista rajoista johtuen. Ongelmaksi saattaa muodostua myös lapsen puheen huono kuuluvuus. Videoinnin vaikutus havainnoitaviin – lapseen ja toimintaterapeuttiin - tulisi kaikin keinoin minimoida, vaikka se joka tapauksessa häiritsee varsinkin alkutilannetta. (Viitanen 1996.)

Tärkeä vaihe tämän pro gradu-tutkielman tarkoituksen kannalta on ollut sopivien yhteistyökumppanien löytyminen. On tärkeää, että toimintaterapeutilla on useiden vuosien kokemus lasten parissa työskentelystä, itsenäinen työote ja vankka ammatti-identiteetti. Tarkoitukseni on olla itsenäisen työn tulkitsija. Työni pyrkimyksenä on lisätä ymmärrystä leikin terapeuttisesta käytöstä. Mielestäni sen saa parhaiten näkyväksi hyvin toimivien toimintaterapiatilanteiden analyysien kautta. Tilanteet, joissa lapsi luottaa terapeuttiin, on aktiivisesti mukana terapian suunnittelussa ja tahtoo leikkiä, ovat hedelmällisiä tähän tarkoitukseen. Havainnoitavana kohteena on aineiston keruuvaiheen aikana 4-vuotta täyttänyt tyttö, jolla on synnynnäinen vasemmanpuoleinen hemiplegia (toispuolihalvaus). Hän on käynyt yksityisen ammatinharjoittajan vastaanotolla toimintaterapiassa kerran viikossa puolentoista vuoden ajan. Vastaanottotilat ovat avarat ja viihtyisät. Terapiatilanjärjestämisessä ja terapiavälineiden hankinnassa on onnistuneesti tuotu esille esteettisiä arvoja

Toimintaterapeutti on ko. lapsen asioissa tehnyt yhteistyötä vanhempien ja päiväkodin kanssa. Hän on säännöllisesti kirjoittanut terapian kulun pääpiirteittäin lapsen mukana kulkevaan vihkoon. Tyttö on ollut toimintaterapeutin mukaan vahvatahtoinen, mielikuvitusrikas ja innokas leikkijä. Tyttö on pystynyt hyödyntämään terapiatilanteet omaksi ilokseen ideoidensa ja kehityksensä eteenpäin viemiseksi. Toimintaterapeutilla on vankka kokemus lasten toimintaterapiasta. Hän on oivaltanut ja sisäistänyt leikkimisen merkityksen ja mahdollisuudet erilaisten lasten terapioissa, päiväkotikonsultaatioissa sekä yhteistyössä vanhempien kanssa. Hän käy säännöllisesti työohjauksessa ja on kouluttautunut käyttämään Bobath-menetelmää liikuntavammaisten lasten kuntoutuksessa. Hän pitää huolta ammattitaidostaan myös lyhyiden kurssien muodossa. Tytöllä ja toimintaterapeutilla on tällä hetkellä hyvin toimiva terapeutin suhde; tyttö odottaa innolla viikoittaista tapaamista.

Aineiston keruu tapahtui neljä kertaa samassa kontekstissa Toimintaterapiatilanteessa oli aina sama toimintaterapeutti ja lapsi, ja terapia tapahtui kolme kertaa samassa ja kerran eri huoneessa. Seuraamalla samaa prosessia ajattelin pääseväni syvemmälle terapeutin leikin ymmärrykseen kuin havainnoimalla neljän eri lapsen ja toimintaterapeutin tilannetta. Pääsin seuraamaan, miten terapeutin leikki kehittyi ja muuttaako se muotoaan terapiasuhteen ja -prosessin edetessä. Toimintaterapeutti ja vanhemmat olivat valmistelleet lasta edessä oleviin videointitilanteisiin. Tapasin lapsen ja hänen äitinsä/isänsä aina ennen tilanteen alkua. Vaihdoimme siinä päällimmäiset kuulumiset

Videoin itse tilanteet kannettavalla kameralla. Tutkijan roolini oli olla havainnointitilanteissa mahdollisimman näkymätön. Pyrin välttämään osallistumista terapiatilanteen kulkuun (Grönfors 2001). Jos lapsi kysyi minulta jotakin, vastasin hänelle lyhyesti ja jatkoin videointia. Havainnoin samalla terapian etenemistä ja tapahtumia. Tilanteen loputtua esitin lapselle muutaman kysymyksen, esim. mikä leikissä oli kivaa, mukavaa, hankalaa, vaikeaa, mikä tuntui harmilliselta, tylsältä, tärkeältä, jäikö jokin asia keskeneräiseksi? Tämä tilanne videoitiin.

Seuraavaksi katsoin videota, toisin sanoen havainnoin, miten terapeutin leikki näyttäytyy terapiatilanteissa. Kirjoitin tilanteesta ns. tiheän kuvauksen, joka on tietyn toimintaympäristön toimijoihin ja tapahtumien – toimintaterapiatilanteen – kirjoittamista auki. Tiheä aineiston kuvaus edesauttaa sen tiheää, napakkaa tulkintaa. (Cuba & Lincoln 1994, Vidich & Lyman 1994, Atkinson & Hammersley 1994.)

Tarkoitukseni on ymmärtää lasten toimintaterapian kulttuurikontekstissa toimintaterapeutin intentioita ja niitä merkityksiä, joita hän omalle ammatilliselle toiminnalleen antaa. Tiheä kuvaus ei ole tarkka toisinto terapiatilanteen kaikista tapahtumista, vaan pyrin siinä löytämään terapiakulussa tutkimukseni kysymysten kannalta oleellimmat tapahtumat ts. selkeiden leikkitalanteiden sisällön lyhyesti sekä kiinnostavat siirtymävaiheet. (Becker 1996, Heinonen 2000.) Olen kuvannut leikkitalanteista myös tarkkoja vuoropuhelukohtia, jotka katson tutkimukseni kannalta mielenkiintoisiksi. Terapiatilanteista kirjoitettuja tiheitä kuvauksia tuli 19 sivun verran.

Katsoin videoita useaan kertaan pyrkimyksenäni häivyttää omaa esiymmärrystäni ja löytää jotain uutta terapeutin leikistä. Tutkin aineistoa erikseen lapsen, toimintaterapeutin ja

yhteisen toiminnan kautta. Tarkoitukseni on löytää vuorovaikutuksellisista leikkitalanteista aiheen kannalta kiintoisimmat ja arvokkaimmat ilmiöt. Pitämällä mielessäni tutkimuskysymyksiä tarkastelin terapiatilanteita ja luonnostelin muutamia avainsanoja, teemoja tai oletuksia näkemästäni, jotka sitten ohjasivat aineistonkeruuni seuraavaa vaihetta.

Tätä seuraavassa, tutkimuksen etnografisessa vaiheessa terapiatilanne katsottiin, muutaman päivän tai viikon kuluttua videoimisesta, yhdessä toimintaterapeutin kanssa. Siinä keskusteltiin toimintaterapeutin näkemyksistä, kokemuksesta ja hänen antamistaan merkityksistä kyseisessä terapiatilanteessa. Keskusteluissa toimintaterapeutin puheella oli selkeästi pääosa, minun tehtäväni oli tarjota reflektointiin auttavia kysymyksiä. Tarkoitus oli päästä omassa ajattelussani lähemmäksi toimintaterapeutin ja lapsen antamia merkityksiä.

Tarkastelin toimintaterapeutin sanomisia sekä ajatuksia ja tekemisiä (merkitysvälitteistä toimintaa) hänen oman kertomuksensa perusteella. Pyrin valaisemaan sitä, miten toimintaterapeutti tuottaa sosiaalista todellisuutta terapiatilanteessa ja miten leikki siinä ilmenee. (Eskola & Suoranta 1999, Jokinen ym.1999.) Nauhoitin ja litteroin käymämme keskustelut, joista voin käyttää otteita esimerkkeinä tutkimuksen sisällön analyysin ja tulosten raportoimiseen. Luin litteroidun keskustelun vielä ennen seuraavaa havainnointikertaa ja kirjoitin itselleni reflektiiviseen päiväkirjaan siitä nousseita ajatuksia, jotka mahdollisesti auttavat minua näkemään terapeuttisen leikin ilmiötä hieman erilaisella tavalla kuin kandidaattityön aikana. Litteroitua tekstiä muodostui 20 sivua.

Kirjoitin reflektiivistä päiväkirjaa koko tutkimusprosessin ajan. Tein muistiinpanoja havainnoinneista (kuvasin terapiatilanteen tapahtumia), keskusteluista (lapsen ja toimintaterapeutin sekä joidenkin ulkopuolisten esim. tämän työn ohjaajien ja kollegoiden kanssa), ideoista, ajatuksista – kaikesta, mikä liittyy työni tutkimusongelmaan. Jotkut filosofit ovat sanoneet, että maailma on sellainen, miksi sen ajattelen (Laine & Kuhmonen 1998), niinpä toivonkin näkemisen piirin laajenevan tämän itseäni kovasti kiinnostavan aiheen myötä.

4.6. Aineiston käsitteleminen ja analysoiminen

Tässä luvussa esittelen laadullisen aineiston käsittelyä ja analyysiä yleisesti sekä omaa etenemistäni aineiston tarkastelussa. Analyysi- ja tulkintavaiheet menevät paikoitellen limittäin, koska esim. pelkistäminen on jo jonkinasteista tulkintaa (Kyngäs & Vanhanen 1999). Analyysiprosessin edetessä katsoin videot vielä ilman ääntä ja kirjoitin tutkimuksen kannalta kiinnostavista terapiatilanteista tarkat kuvaukset siitä, miten kehollisuus ilmenee lapsen ja toimintaterapeutin välisissä vuorovaikutustilanteissa. Sillä tavoin kerätty aineisto laajeni videoista kirjoitettujen tiivistysten, litteroitujen keskustelujen ja päiväkirjan lisäksi kehollisuuden kuvauksiin vuorovaikutustilanteissa, jota aineistoa kertyi 5 sivua. Kirjoitettua aineistoa on yhteensä 44 sivua. Päiväkirjamerkintöjä en analysoi tässä vaiheessa, vaan otan ne käyttöön aineiston tulkintavaiheessa.

Tässä tutkimuksessa käytettiin analyysimetodina sisällönanalyysiä kuultujen, nähtyjen ja kirjoitettujen aineistojen työstämisessä. Keräämäni aineisto tekstin muotoon työstettynä kuvaa tutkittavaa ilmiötä – terapeutista leikkiä - ja analyysin tehtävänä on luoda siitä selkeä sanallinen kuvaus. Sisällönanalyysillä tavoitellaan aineiston informaation sisältävää, tiivistä ja yleistä muotoa. (Tuomi & Sarajärvi 2002.) Aineiston analyysiprosessin edetessä analyysitapa täsmentyy. Tutkimusraportin johtopäätöksissä peilaan löytöjäni toimintaterapian teoriaan.

Tarkastelin aineistoa abduktiivisen päättelyn kautta, jolloin havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka. Pidin analyysissä johtolankana kandidaattityössäni löytämiäni käsitteitä toiminnan leikkimielisyydestä, voimaantumisesta ja ”hellästä manipuloinnista”, jotka liittyvät toimintaterapeutin tapaan toteuttaa terapeutista leikkiä lapsen kanssa. Koska tavoitteena on lisätä ymmärrystä toimintaterapeutisesta leikistä, olen avoimena ja innokkaana löytämään aiheesta jotain uutta. Ajatteluprosessissani vaihtelevat aineistolähtöisyys (tapauslähtöisyys) ja edellä mainitut käsitteet. Pyrin yhdistelemään niitä toisiinsa, minkä tuloksena saattaa syntyä jotain uutta. Tällaisessa teoriasidonnaisessa abduktiivisessa päättelyssä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta tutkijan aikaisempi tieto (toimintaterapian teoria, esiymmärrys) ohjaa tai auttaa analyysiä sen loppuvaiheessa. Ero induktiiviseen sisällön analyysiin tulee siitä, että teoriaohjaavassa teoreettiset käsitteet on jo valmiina, tiedettynä eikä niitä luoda empiirisestä aineistosta. Aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan pikemminkin uusia ajatusuria aukova. (emt.)

Tarkastelin aineistoa pystysuorasti, etsin mm. valitsemieni käsitteiden ilmentymiä koko aineistosta neljä kertaa. Aineiston käsittelyn ensimmäisenä vaiheena oli siitä nousevien teemojen **koodaaminen**, mikä aloittaa aineiston merkityksenantoprosessin ja toimii osana tulkintaa (Pyörälä 1994). Aineistoa pyritään koodaamaan aineiston ehdoilla sitä tarkkaan kuunnellen ja katsellen. Siinä on kuitenkin kysymys tutkijan konstruktiosta, jossa yhdistyvät aikaisemmat teoriat ja esiyymmärryksen ja tutkimuksen tarkoitus on siis luonteeltaan sekoitus tutkijan ennakkoluuloja ja aineiston tulkintaa. (Eskola & Suoranta 1999.) Koodasin kirjoitetun aineiston ensin sen mukaan miltä videointi- tai keskustelukerralta ko. informaatio on peräisin. Koodauksen avulla oli tarkoitus myös selvittää kuvaako lause toimintaterapeutin vai lapsen lausumia tai toimintaa vai heidän keskinäistä kehollista vuorovaikutustaan.

Tarkoituksena on pohtia ja selkiyttää analyysissä esiin nousseita tulkitsemieni merkityksiä, tehdä niistä johtopäätöksiä ja näin vastata tutkimukselle asettamiini kysymyksiin. Tässä vaiheessa käytän tulkintaan myös omia, pitkin matkaa muistiin kirjoittamiani ajatuksia. Raportissa on tärkeää pyrkiä säilyttämään autenttisuus, jotta lukija voisi nähdä ja ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys (Grönfors 2001). Käytän asian konkretisoimiseksi runsaasti suoria lainauksia aineistosta.

Leikkitilanteita on vaikea selittää. Lainaukset kuvaavat tilanne- ja asiayhteyttä ja leikkijöiden toimintaa. Sillä tavoin lukija pääsee paremmin perille toimintaterapeutin tarkoittamasta merkitysisällöstä. Kursiivilla kirjoitettujen lainausten alkuperä on merkitty lausuman eteen. V tarkoittaa videointikuvauksia (1-4), L lapsen (Iris, I.), toimintaterapeutin (Sari, S.) tai tutkijan (Anja, A.) lausumaa, K ilmaisee jonkin videolla esiintyneen tilanteen kuvausta, H toimintaterapeutin kanssa käytyä keskustelua ja Ke. kuvauksia kehollisista vuorovaikutustilanteista. Esimerkiksi V1.L.I kertoo, että kyseessä on ensimmäiseltä videointikerralta lapsen, Iriksen, lausuma, koodi V2.K. ilmaisee tapahtuman kuvausta toiselta videolta. H3.S kertoo, että kyseessä on toimintaterapeutin sanoma kolmannelta keskustelukerralta. KeV4. tarkoittaa kuvausta neljännen terapian kehollisesta vuorovaikutuksesta. Suoriin lainauksiin on tarvittaessa lisätty sulkuihin tilannetta selventävä ilmaisu.

Seuraavassa koodaamisvaiheessa käytin apuna värejä. Siinä ohjaavina kysymyksinä olivat ”Mitä toimintaterapeutti tekee?” ja ”Mitä lapsi tekee?” Koodaamisen merkitys on aineiston valmistaminen varsinaiseen analysointiin, mikä alkoi **pelkistämällä** (Kyngäs & Vanhanen 1999). Tässä vaiheessa yritin tietoisesti pitää ajatukseni vapaana näkemään sitä, mitä aineistosta nousee. Lähdin liikkeelle etsimällä aineistosta voimaantuneisuutta, leikkimielisyyttä ja ”hellää manipulaatiota” kuvaavia kohtia. Valitsin analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden (emt.) Etsin aineistosta niitä kuvauksia, jotka vastasivat kysymyksiin ”Millaista leikki on yhdessäolona ja yhteisenä toimintana?”, ”Miten toimintaterapeutti pyrkii vaikuttamaan lapseen?” ja ” Mitä lapsi tekee ja miten reagoi väliintuloihin?” Esimerkkinä alkuperäisestä ilmauksesta pelkistämisestä temana ”toivon ylläpitäminen ja rohkaiseminen”. Taulukko 1.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistäminen	Alakategoria
V1.L.S.: ”Kaksi enää jäljellä. Noin just. Hyvä Iris! Yksi enää, onko valmista, katso sinne minne keilaat, Hyvä, kaikki kaadettu!” Laitetaanko uudestaan?” V1.L.L.: ”Joo!”	Toimintaterapeutti kannustaa	Kannustaminen
V2.K. Sari asettaa Iriksen jumppapallon päälle päinmakuulle, tukee selästä ja auttaa kurkottamaan molemmin käsin lattialle ja rikkomaan saippuakuplia. V2.L.S. ”Joko yletät Iris, hyvä, joko meni (rikki)? Minä pidän kiinni, varo päätä, milloin käsi ylettyy, oi,oi! Sano milloin käsi ylettyy. ”Missä näkyy?”	Toimintaterapeutti auttaa	Auttaminen
V2.L.S.: ”Ai mikä kurotus, hyvä!” V2.L.S.: ”Ohoh, siinä oli voimaa!”	Toimintaterapeutti antaa palautetta	Positiivisen palautteen antaminen
V1.L.S.: ”Täältä tulee ravintoloitsija. Mä taidan olla nyt se myyjä. Mene sinä tolle puolelle seisomaan... Tässä (”asiakkaalle”) kaupakassi, haluatko laittaa hatun päähän? Kumman haluat?” V1.K.Sari näyttää seinällä olevia hattuja. V1.L.I: ”Pienemmän.”... ”mä haluan olla myyjä!” V1.L.S.: ”Voidaan vaihtaa sitten!”	Toimintaterapeutti antaa lupauksen	Lupaus
H3.S.: ”...on niinku ollu tilaa tälle leikille enemmän.. Sitt se, että Iriksen kohdalla ei tarvitse harjoitella mitään sellaisia tietoisesti vaan ehkä enemmän vaan antaa mennä, että, sillä lailla rentoutuu sitte samalla mieli ja keho ja tulee se käden käyttökin mukaan.....”	Leikkiminen on tärkeää	Leikin mahti
V2.L.S.: ”Voitaisko tehdä niin, että tää (kääpiönukke) katselee, kun sinä muovailet?” V2.K. Sari asettaa kääpiön syrjään. V2.L.I: ”Eikä, kun tää (kääpiö) muovailee!” V2.L.S.: ”Mutta sinä et saa purkkia auki, jos sulla on kääpiö kädessä.” V2.K. Iris antaa Sarin ottaa kääpiön syrjään. V2.K. Iris avaa kannen 2-kätisesti, ottaa vahan ja alkaa lämmittää sitä molemmin käsin. V2.L.S.: ”Hienosti menee!”	Toimintaterapeutti ratkaisee ristiriitaisen tilanteen	Ongelmien ratkaisua
V2.L.S.: ”Keksitkö jonkun muun säännön?” V2.L.I: ”Puhalletaan yhdessä!” Sanoo Iris. V2.K. Sari asettuu lähemmäksi Iristä ja molemmat puhaltavat yhdessä saippuakuplarenkaaseen.	Toimintaterapeutti haluaa tietää lapsen ideoita	Vaikuttamisen mahdollisuus
H3.S.: ”...voi näkyä sellainen, että haluaa, että hän onnistuu..ja ett mene sillä tavalla ikään kuin hyvin...ku Irishän on lapsena sellainen, ett niinku hän hämmäntyy ja nolostuu, ett sitä ei tietenkään toivo siinä tilanteessa...”	Toimintaterapeutti pitää huolta lapsen onnistumisen kokemuksista	Onnistumisen kokemuksia
Ke.V1.Molemmat katsovat toisiinsa merkitsevästi ja Naurahtavat suu avoimena. Leikin lopuksi Sari tarttuu Iristä molemmista käsistä ja ravistelee niitä hellästi.	Katsekontakti, nauraminen ja koskettaminen	Kiintymyksen osoittamista

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja alakategorioiden muodostumisesta haastavaa leikkiä kuvaavassa ”toivon ylläpitämisessä ja rohkaisemisessa”.

Käytyäni läpi kahden ensimmäisen videon ja keskustelujen tuottaman aineiston huomasi, ettei leikkimielisyyden etsiminen aineistosta vaikuttanut riittävän kiintoisalta ja uutta tietoa tuottavalta. Aineistoa lukiessani huomasi, että terapeutin leikin luonnehdinnan

kannalta luonteva muutos on vaihtaa analyysiä alkuvaiheessa johdatellut, toiminnan laatua kuvaava leikkimielisyys-käsite terapian subjektia kuvaavaksi voimaantuneeksi lapseksi.

Abstrahointivaiheessa ryhmittelin (Kyngäs & Vanhanen 1999) **alakategorioista** asiat, jotka näyttivät kuuluvan yhteen. Samaa tarkoittavat ilmiöt yhdistin samaan **yläkategoriaan** (emt.) ja joille annoin sisältöä (terapeuttista leikkiä) kuvaavia nimiä. Nimeämisessä käytetään usein deduktiivista päättelyä eli kategorialle annetaan nimi, joka on jo aiemmin tuttu käsite tai sanapari (emt.). Yhdistin samansisältöiset kategoriat muodostaen **yhdistäviä kategorioita** (emt.), joiksi tässä vaiheessa muodostui voimaantunut toimintaterapeutti, ”hellä manipulaatio” ja voimaantunut lapsi. Analysoitua aineistoa kertyi yht. 108 sivua.

”Hellän manipulaation” käsite oli hiertänyt mieltäni jo jonkin aikaa. Tein internethaun avainsanoilla ”gentle manipulation” ja ”hellä manipulaatio”. Tuloksena oli se, ettei tietoa ko. käsitteiden yhteiskäytöstä löytynyt. Manipulaatio-sanaa käytetään haun perusteella kuvaamaan nivelten, lihasten tai hermoratojen manuaalista käsittelyä. Myös NLP:n (Neuro Linguistic Planning) ja psykologian käsitteistöön kuuluu manipulaatio, jolloin sillä tarkoitetaan mieleen vaikuttamista. Tämän tutkimuksen alkulehdillä kuvaamani ”hellä manipulaatio” on sanaparina ristiriitainen ja saattaa herättää asiointilan kannalta vääriä tulkintoja. Se edellyttää aina tarkkaa selitystä merkityksestään ja tarkoituksestaan ja on sillä tavoin hieman epäkäytännöllinen. Tämän aineiston perusteella minulle tuli mahdollisuus viedä ajatteluni lasten toimintaterapian luonteesta eteenpäin. Muutin ”hellän manipulaation” ensin ”haastavaksi hellydeksi”, mutta lopulta se muotoutui ”haastavaksi leikiksi”, joka kuvastaa mielestäni hyvin aineistosta nousevaa toimintaterapeutin tapaa työskennellä. Näin abduktiivinen sisällönanalyysi prosessi toi tullessaan toisenkin muutoksen. Yhdistäväksi kategorioiksi muotoutui lopulta **voimaantunut toimintaterapeutti, haastava leikki ja voimaantunut lapsi.**

Taulukossa 2. on esitetty esimerkki sisällön analyysistä pelkistämisen ja kategorisoimisen avulla.

Alakategoria	Yläkategoria	Yhdistävä kategoria
Positiivisen palautteen antaminen Auttaminen Lupaus Leikin mahti Ongelmien ratkaisua Vaikuttamisen mahdollisuus Onnistumisen kokemuksia Kiintymyksen osoittamista	Toivon ylläpitäminen ja rohkaiseminen	Haastava leikki
Lapsen persoonallisuuden Arvostaminen Lapsen ideoiden ja Tahdon arvostaminen Lupa tunneilmaisuu Työskentelyrauhan antaminen Ajan antaminen	Kunnioittaminen	

Taulukko 2. Esimerkki abstrahoinnista, jossa alakategorioista muodostuneet ”Toivon ylläpitämisen ja rohkaiseminen” ja ”Kunnioittamisen” yläkategoriat ovat osana yhdistävää kategoriaa haastava leikki.

Aineiston analyysiprosessin aikana totesin, että jotkut yläkategoriat sisältävät useita samaa tarkoittavia ammatillisia toimintoja. Esimerkiksi yhdistävä kategoria ”haastavaa leikkiä” kuvaavat toimintaterapeutin toimintatavat ”toivon ylläpitäminen” ja ”rohkaiseminen” sisälsivät molemmat pelkistetyt ilmaukset ”positiivisen palautteen antaminen” ja ”auttaminen”. Mainitut yläkategoriat menevät muiltakin osin päällekkäin. Selventääkseni ilmiön kokonais kuvaa yhdistelin yhteensopivia yläkategorioita ja järjestelin niitä uudestaan kuhunkin yhdistävään kategoriaan. Samoja yläkategorioita on analyysissä useammassa luokituksessa edelleenkin, minkä ei sinällään pitäisi olla ongelma.

Pitkin matkaa analyysi- ja tulkintaprosessissa käyn vuoropuhelua näkemäni tilanteiden, niistä nousevien ajatusten sekä lapsen kommenttien ja toimintaterapeutin kanssa käymieni keskustelujen välillä. Havainnointiaineiston analysoijana ja raportin kirjoittajana olen tavallaan tulkki, joka tulkitsee toimintaterapeutin ja lapsen leikkimistä kolmannelle osapuolelle - lukijalle.

5. TERAPEUTTISEN LEIKIN TUNNUSMERKKIEN LUONNEHDINTAA

Laadullisessa tutkimuksessa tulosten tulkinta merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä – terapeuttisesta leikistä (Alasuutari 1993).

Sisällön analyysissä muodostuneita lasten toimintaterapiaa kuvaavia yhdistäviä kategorioita ovat voimaantunut toimintaterapeutti, haastava leikki ja voimaantunut lapsi.

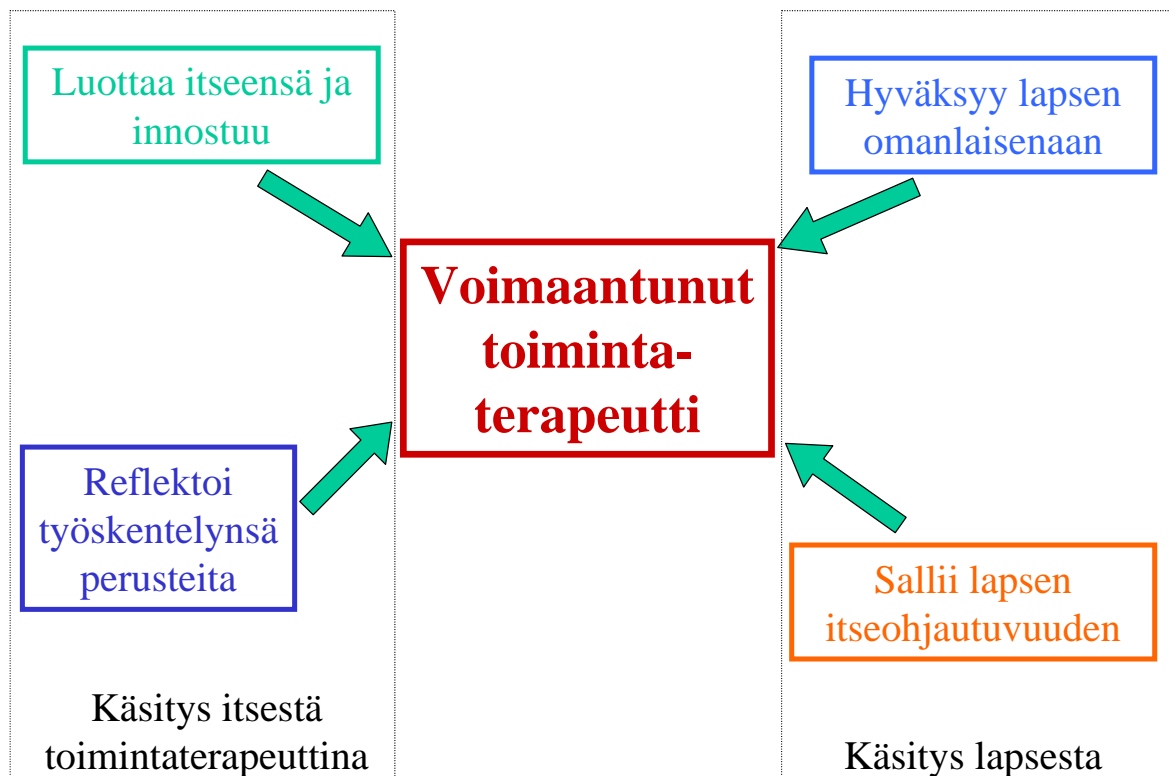
Tutkimuksen aineistossa toimintaterapeutti kertoo työskentelyään reflektoidessaan yksilöllisistä tiedostetuista merkityksenannoista lasten toimintaterapiassa esim. lapsen ja omat toiveet, tunteet ja tavoitteet. Merkitysten toisella, tiedostetulla yhteisöllisellä tasolla ovat toimintaterapian uskomukset ja ihanteet. Eettiset arvot nousevat keskeisiksi huomion kohteeksi toimintaterapeutin pohdinnoissa sekä yksilöllisellä että yhteisöllisellä tiedostetun tason merkityksenannoissa. Tiedostamattomia yhteisöllisiä merkityksenantoja ovat esim. kulttuuriset tavat olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa tai päiväkodin kanssa epätydyttävästi alkanut yhteistyö, mikä saattaa ns. piilomerkityksenä olla taustalla vaikuttamassa toimintaterapian käytännössä. Yksilöllisiä tiedostamattomia merkityksiä voivat muodostaa esim. omat lapsuuden leikkikokemukset ja transferenssi-ilmiöt terapeutteisessa vuorovaikutussuhteessa. (Moilanen & Rähä 2001.)

Aineiston analyysivaiheessa muotoutuneita kolmea käsitettä tarkastellaan työn aiheen kannalta loogisessa järjestyksessä. Selvitän ensimmäiseksi voimaantunutta toimintaterapeuttia tässä kuvattavan ilmiön, lasten toimintaterapian luonteen, promootoria. Seuraavaksi kuvaan niitä tapoja, joita voimaantunut toimintaterapeutti leikin terapeutteisessä merkityksessä käyttää. Viimeisenä luonnehdin terapian subjektia ja päämäärää, voimaantunutta lasta.

5.1. Voimaantunut toimintaterapeutti

Tässä aineistosta nousevien ilmaisujen tulkinnassa tarkastellaan ensimmäiseksi kysymystä **”Mitä toimintaterapeutti tekee ja miten toimii ja millaisia merkityksiä hän työlleen antaa?”** Voimaantunut toimintaterapeutti -käsite tässä työssä jaetaan kahteen osaan:

Ensimmäisen osan muodostaa toimintaterapeutin käsitys itsestään toimintaterapeutina, jota kuvataan kahden yläkategorian ”luottaa itseensä ja innostuu” sekä ”reflektoi työskentelynsä perusteita” avulla. Toinen osa on toimintaterapeutin käsitys lapsesta. Sitä kuvataan yläkategorioiden ”hyväksyy lapsen omanlaisenaan” ja ”sallii lapsen itseohjautuvuuden” kautta. (ks. kuvio 2.). Analyysivaiheesta tästä kertyi aineistoa 16s. Jäsentelen tuloksia aineistosta tulkintavaiheessa nousevien, voimaantunutta toimintaterapeuttia kuvaavien teemojen avulla. Niitä ovat työn etiikka, työn haasteellisuus, ammattitaito, omat tunteet sekä työnohjaus ja keskustelu muiden lasta hoitavien kanssa.

Kuvio 2. Voimaantuneen toimintaterapeutin ominaisuuksia ja niistä muodostuneet käsitykset itsestä toimintaterapeutina ja lapsesta. (Sario 2004)

5.1.1. Käsitys itsestä toimintaterapeutina

Varsinkin viimeisellä keskustelukerralla tuli esille paljon pohdintaa itsestään toimintaterapeutina. **Toimintaterapeutti luottaa itseensä ja innostuu** -teema avautuu toimintaterapeutin kanssa käydyissä keskusteluissa toimintaterapiatilanteen videon katselun jälkeen.

Ammattitaitoa ilmentää toimintaterapeutin tapa toimia tilanteen syvällisen ymmärtämisen pohjalta. Se tarkoittaa aikaisempien kokemusten sekä tässä ja nyt toimivien intuitioiden käyttöä. Hänellä on terapiatilannetta varten väljä suunnitelma. Se ei kuitenkaan toimi käsikirjoituksena, jota tulisi tarkkaan noudattaa. Ammattitaitoa kuvaavassa noviisi-ekspertti-ajattelussa vasta-alkajan ominaisuuksiin kuuluu tarkka suunnitelmaan nojaaminen. (Benner1989.) Tämän tutkimuksen aineiston perusteella toimintaterapeutti pystyi asiantuntijana tilannearviointiinsa luottaen etenemään lapsen vihjeitä seuraten. Hän on askelta edellä ja ennakoii asioiden kulkua ja antaa lapselle tilaa tunnetasolla ja vapautta viedä leikkiään omaan suuntaansa. Toimintaterapeutti on salliva ja joustava ja hänellä on tyyni ja rauhallinen olo suhteessa lapseen, jonka hän tuntee hyvin. Teoreettinen pohja sekä kokemus ja itseensä luottaminen antavat tilaa muutoksille mielessään olevien lapselle sopivien raamien puitteissa. Päiväkirjastani löysin kommentin, joka ilmaisee, että ”Sari” on samanaikaisesti alttiina lapselle ja seisoo vankasti omilla jaloillaan. Hänen toiminta- ja reflektointitapansa kuvastavat vahvaa ammatti-identiteettiä.

H2.S... ”...No tälläkin kerralla oli sellainen alkusuunnitelma, runkoa sille kerralle, millaisia asioita se jäsentää sitä tunnin kulkua ja sitten mä näkisin sen tärkeänä, että Iriksellä oli tilaa ja vapautta myös muuttaa sitä suunnitelmaa semmosissa sopivissa raameissa”

H2.S.:”...näissä tilanteissa... toimintaterapeutin rooli paitsi, että muokata ympäristöä ja olla sillä tavoin askelta edellä tavallaan tässä työskentelyssä näkyy mun mielestä sillä tavalla, että omasta mielestäni olin siinä aika salliva ja tavallaan tunnetasolla, nyt kun sen katsoi läpi, niin välitty semmonen tila ehkä, että näinkin voi olla ja okei noita-akka joo, tällaisia tilanneratkaisuja, ett jotenkin sellainen tyyneys ja sellainen rauhallisuus

siinä omassa työssä, että sillalaila ehkä näkyy... ja toki tietysti kun mä tunnen Iriksen, niin se sekin puoli tuo semmosta varmuutta varmaankin... ”

Toimintaterapeutti pohtii vahvuuksiaan, mm. tarkkuuttaan huomata Iriksen ohjaamisen tarpeet ja ongelmakohdat, joita tarkkailee. Hän kokee työskentelynsä olevan varmalla pohjalla, ammattitaitoa on kertynyt pitkältä ajalta. Hän pohtii lapsen ja omia luonteenpiirteitä sekä tapansa olla kontaktissa. Toimintaterapeutti tietää olevansa tärkeä henkilö Irikselle.

H4.S:”Intensiivinen ja tarkka joissakin asioissa ja huomioin, minkä verran muistuttaa tai ohjaa (lasta).. niin sillai kyllä. Ett näkee ne ongelmakohdat ja jälkeenpäin sitä puolta työskentelyssä seuraan... no hyvällä tavalla varmaa työskentelyä, sitä ammattitaitoa kuitenkin...pitkään tehnyt työtä

H4.S.: ”Mä luulen, ett niin päin kun hänellä on vähän tällainen vetäytyvä arka puoli ja minä taas olen ulospäinsuuntautunut ja sillä tavalla, en nyt tunkeileva, mutta semmonen hyvin napakkaa ja vahvaa kontaktia ottava terapeutti niin... mä olen varmaan joutunut odottelemaan häntä ...

H4.S.: ”joo kyllä mä olen I:lle tällä hetkellä tärkeä henkilö.... simpukan tuomisista (tuliainen Teneriffalta)... ”

Toimintaterapeutin omista tunteista mm. innostuneisuus tulee esille erilaisina tehostesanoina, äänen sointeina, hyväntuulisuutena ja kasvojen ilmehtimisenä. Hänen äänensä sointiväri on pohjimmaltaan tilanteeseen eläytyvää, ihmettelevää ja läsnäolevaa, välillä kuiskailevaa ja välillä ponnekasta äänenkäyttöä. Innostuessaan sen ilmentäminen leviää koko kehoon, varsinkin ylävartaloon esim. selkä ojentautuu ja yläraajat nousevat sivuille tai hän taputtaa kätensä yhteen. Hän kaihtaa kuitenkin suurieleisyyttä kehollisessa viestinnässään. Usein Sarin innostuneisuus tarttuu Irikseen.

V3.L.S.: ”Hienoa, nythän se lähti! Vaihdetaan toisin päin, sä voit olla nyt sillä puolella.”

V3.L.S.: ”Onko valmista ...ja Irikselle” S. lyö pallon Irikselle.

V3.L.S: kuiskaten ”Noin, noin!”....

V3.K.... samalla kun pitää palloa lyönnein ilmassa.

V3.K. Iris nauraa ääneen ja hyppelee sekä seuraa katseellaan Saria.

Iris osuu palloon.

V3.L.S.: ” Voi mikä loistava lyönti” ja vastaa lyömällä ”pium... hyvä Iris”

Ke.V2. Sari hakee innostuneena Iriksen katsetta kurkistaen pallon vasemmalta puolelta. Iris kääntää päätään Sarin suuntaan. Sari nostaa 2 sormea pystyyn ja hymyilee. Iris nostaa päätään ja sätkii (heiluttelee) ylä- ja alaraajoillaan pallon päällä innostuneena ja hymyilee.

V1.L.S: ”No niin, valmiina? Uiiiii! Vau, huomasiiko montako kaatui (keiloja)?”

V1.K. Iris juoksee peilin luota takaisin Sarin luo.

V1.L.S: ”Hienosti hattu pysyy päässä, vaikka noin kova vauhti” iloisen ihmettelevä ilme kasvoillaan.

Ke.1. Sari on Iriksen tasolla polvi-istunnassa.. Hän näyttää Maisaa (hiirinukke) Sarille, joka sipaisee Iriksen hiukset korvan taakse. Sarin ilme on kysyvän hymyilevä; kulmakarvat ylhäällä, silmät suurina. Sari asettaa Maisa-hiiren Iriksen vasempaan käteen, vetää sen lähemmäksi itseään sekä kääntää Maisan kasvot Irikseen päin ja sanoo tohkeissaan ilmehtien ja Maisan päätä samalla heiluttaen Irikselle jotakin.

Toimintaterapeutti saa luottamusta keskustelemalla muiden lasta hoitavien tahojen kanssa. Itseluottamusta vahvistaa hyvänolon tunne siitä, että huomaa taas oppineensa jotakin. Tällä kertaa sen, miten huonosti alkanut yhteistyö päiväkodin kanssa saattaa kääntyä suotuisasti eteneväksi. Hän on saanut hyvää palautetta ja havaitsee päiväkodin puolelta yhteistyöhalukkuuden lisääntyneen. Tunnistaa yhteistyön päiväkodin kanssa vahvistavan suhdettaan lapseen.

H4.S.: ”Hyvältä tuntuu, ett tää on ollut hyvä paikka oppia taas se, että aika takkuiseltakin tuntuva yhteistyö saattaa lähteä hyvälle urille... ett he (päiväkodin henkilökunta) jo kaivoivat kalenteria, ett sovittaisiin seuraava tapaaminen, kun tuntui alun alkujaan sellaiselta, ett olin kuin ei-kutsuttu vieras.”

H4.S.:....”Olen käynyt paljon päivähoitossa, hänen arkiympäristössään, joka on ollut meidän suhdetta vahvistava tekijä”

Toimintaterapeutti reflektoi työskentelynsä perusteita - teema on tässä aineistossa varsin laaja. Kaikissa videoiden katselun jälkeisissä keskusteluissa on runsaasti pohdintaa (8 s.) niistä merkityksistä, joita toimintaterapeutti työlleen antaa. Esittelen tässä keskeisimmät reflektoinnin aiheet. Tämä kategoria kuvastaa mielestäni pitkälti myös toimintaterapeutin kompetenssia. Teoria ja käytäntö kohtaavat. Ammattitaitoa kuvaa se, että hän analysoi valitun toiminnan sopivuutta ja terapeuttisuutta Irikselle ja yleisellä tasolla. Lapselle asetetut tavoitteet näyttävät olevan mielessä.

H4.S.: ”Niin siis näin yksinkertainen virittäytymisleikki, kopittelu, on hirveen hyvä, jotkut ihan pyytää sitä alkuun, kun haluaa alkukuulumiset käydä sitä kautta läpi ja muistaa hirveen hyvin, jota on aikaisemmillä kerroilla jo käyty läpi (mistä tykkää, mistä ei). Jotkut käy hyvin konkreettisella tavalla ja jotkut taas menee hyvinkin henkilökohtaisiin asioihin ja joillekin on vaikeaa antaa itsestään mielipidettä tai muuta....”

H4.S.: ”Ja partavaahtomaalaaminen, jota käytän ilmaisullisena toimintana on hirveen terapeuttinen kuten vaikkapa hiekkaleikki.....tai savityöskentely.. luova menetelmä, ett harvoin kotona.... vaikea toteuttaa, iso pinta.... jne tuntuu ihanalta, hauskalta, kylmältä.saa sotkea!”

H4.S.: ”Ja jotenkin tuntuu, että Iriksin on tämmöinen aika kiltti ja suorittaja, älyllisiin asioihin painottuva. Kun ikää tulee lisää, ett kaikki tällaiset kokemukset, missä on materiaali, joka vähän epämääräisesti taipuu tai ylipäättänsä niinku ei voi ihan ennakoida, miten se siinä muotoutuu ja siinähan tuli sellaisia kommentteja, että täytyy olla valkoinen ja sillai ett miten tää nyt... sitä on vähän vaikea hallita sitä partavaahtoa ihan samalla tavalla kuin jotakin kostealla paperilla jotain maalia. Se on aika terapeuttinen kokemus sinänsä, se vähän menee miten menee!”

H4.S.: ”Siihen se toiminta sopi tosi hyvin ja sitähan Iris teki tosi pitkään, sillä lailla oikein paneutuen ja siinä toteutui moni sellainen motorinen asia ja tavoite, johon ei tarvinnut sitten erikseen kiinnittää huomiota.”

Edelleen ammattitaitoa ilmentäen toimintaterapeutin mielestä on tärkeää huomata lapsen viireystila ja mieliala ja suhteuttaa sen mukaan hänen terapiassa osallistumisensa aktiivisuuden aste. Vapaalla olemisella saattaa olla aivan erityinen merkitys lapselle toimintaterapiassa. Tasapainottelu rutiinien ja luovuuden välillä mietityttää myös.

H1.S: ”.... *Tietyt rutiinit tärkeitä oman työn kannalta, mutta sitä rutinoitumista pitää taistella vastaan, että pysyy semmonen luova puoli siinä omassa terapiatyöskentelyssä, on kuitenkin aika tärkeä, ruokkivaa puolta...*”

H2.S. ”..... *se vapaa oleminen, on esim. väsynyt tai muuten vain tullut vastustellen tai muuta tällaista, niin silloin antais ehkä enemmän tilaa sentyyppiselle olemiselle. On hirveän tärkeitä mun mielestä, kun on pitkä, tiivis terapiasuhde, että on myös niitä toimintaterapiakertoja, jotka ei ole kauhean tehokkaita eikä sillä tavalla hirveän täynnä. Vaan että on joskus mahdollisuus...ihan hirveen tärkeitä, isommille varsinkin...*”

Ammattitaitoinen toimintaterapeutti miettii lapsen tarinaa taaksepäin, nyt ja eteenpäin. Millainen lapsi Iris on ollut ja hahmottelee hänen tulevaisuuttaan esim. vaatimisen ja joustamisen tasapainottelun kannalta. Hän peilaa Iriksen tilannetta aikaisempiin kokemuksiinsa pitkistä terapioista sekä tämän hetkisten ratkaisujen vaikutusta pitkälle eteenpäin Iriksen terapiassa onnistumisen kannalta. Toimintaterapeutti toteaa leikkimisen olevan Iriksen voimavara, ja tällä hetkellä hän pitää juuri leikkimisvaihetta ja vaikuttamisen mahdollisuutta merkityksellisenä Irikselle. Kuntoutusta pitkään tarvitseville lapsille sen alkuvaihe on tärkeä. Pienen lapsen terapiassa luodaan pohjaa erilaisille kuntoutusprosesseille ja yhteistyölle erilaisten aikuisten kanssa. Kun antaa tilaa pienen lapsen leikille, on myöhemmin helpompi ”vaatia” esim. yläraajan venytyksiä terapiassa.

H1.S: ”...*että mikä on se tasapaino - Iriksenkin kohdalla kun terapiasuhde on pitkä - sen joustamisen ja vaatimisen välillä... sen minä koen tärkeäksi, siinä voi vaurioittaa sitä kontaktia ja sitä yhteistyötä vaatimalla liikaa, ett siitä mä olen tyytyväinen, ett se oli tässä hyvin tasapainossa, se on olennainen asia, se vaikuttaa kauaskantoisesti aika pitkälle...*”

H1.S. ”... *kaikki ei hänelle ole vielä tietoista harjoittelua. Sekin vaihe sitten tulee myöhemmin. Nyt mennään tätä vaihetta (leikkimistä), joka on hänelle*

kaikkein se omin ja rikastuttavin, että se on... Iris on kova tyttö leikkimään ja todella mielestäni vie eteenpäin...”

H2.S.: ”Tulevaisuuttaan ajatellen, vaikka nyt onkin (olenkin) joustava ja antaa hänelle tilaa, niin sitten on varmaan myöhemmin helpompi työskennellä myös sillä tavalla että esim. pelitilanteessa voi sopia, että joka toisella vuorolla voi toinen käsi ja joka toisella vuorolla toinen käsi, ett sentyyppinen työskentely onnistuu sitten, kun tässä vaiheessa on joustamista.. niin”

H1.S....”Mulla on sellainen kokemus, että ne lapset, jotka ovat täntyyppisellä problematiikalla käyneet ja suhteet ovat pitkiä , ett jos tää vaihe on antoisa ja miellyttävä niin se helpottaa kaikessa - varmaan toivon mukaan muissakin asioissa - mutta myöskin siinä meidän terapiasuhteessa ja tavoitteessa...sitten kun lapsi on 10 tai 15 ja se suhde on siis pitkä ja vaikka terapeuttikin vaihtuisi.. ne kokemukset, jotka ovat tässä vaiheessa voittopuolisesti semmoisia asiakkaalle, niin että on saanut itse vaikuttaa...”

Työn eettisiä näkökohtia toimintaterapeutti tuo esille runsaasti. Lapsen yksilöllisyyden huomioonottamiseen liittyvät seikat, mm. tunneilmaisun ja nauttimisen tärkeys sekä yhteisen leikin ainutlaatuisuuden ja yllätyksellisyyden arvokkuus ja itsetuntoon vaikuttaminen nousevat aineistossa työn perusteiden pohtimisen aiheiksi.

H2.S.:”.. ja Iris tuli kuulluksi ja hyväksytyksi niissä asioissa ja se on varmaan semmosta tietynlaista herkkyyttä, että näin voi leikissä tapahtua, ett se leikki on niin arvokas asia, että siinä voi tapahtua ja tulla yllättäviä muutoksia... ”

H3.S.: ”..mutt` hänellä välitty sellainen nauttiminen selvästi siinä, ett tässä näkyy myös se, mitä mä olen halunnut välittää näissä toimintaterapiatilanteissa.”

H2.S.:”... Ehkä tätä omaa tahtoa ja minkälaiset vaikuttamismahdollisuudet lapsella itsellä on niin ne vahvistaa sitä itsetuntoa ja käsitystä omasta itsestä.”

Toimintaterapeutti pohtii edelleen työnsä haasteellisia eettisiä kysymyksiä esim. koskettamisen tapaa ja laatua, läheisyyttä – etäisyyttä sekä niiden merkitystä terapiasuhteessa lapsen kanssa.

H3.S: ”*Ett näissä terapiatilanteissa on ehkä liian voimakas termi sellainen koskemattomuus, mutta meillä jokaisella... me halutaan jokainen niinku tietyt rajat pitää ja se on sellainen, jonka mä koen haasteena aina näitten liikuntavammaisten ja muidenkin, että miten lähellä ja millä tavalla lasta saa koskettaa ja vaatii joskus hirvittävän pitkän työn ennekuin se on mahdollista, ett kuitenkin se ... alkuun on helpompi ottaa harjan tai pallon tai välineen kautta kuin sitten ihan ...ett nää on aina haasteellisia, ett aikaisemmin olen sanonut ett toki aina miettii, mitä tulevaisuus... minkälaisella ohjaamisella mä itse ajattelisin, ett päästään tiettyyn pisteeseen ja ...*”

H3.S.: ”*Päivähoitaja pohtii, ett miten hän voisi Iriksen huomaamatta sitä oikeaa kättä plokata, mutta lapset ovat tarkkoja näistä otteista ja käsistä, mutta koen, että se on ehdottomasti semmoinen, että mä huomaan tässä on kyllä...en ole pakottanut kertaakaan...ett se manipuloimisen ja pakottamisen raja on joskus hyvin häilyväinen, ett pitää tuntea hyvin lapsi ja ujuttaa sinne niitä asioita, mutta mä kokisin tämmösen, että musta se rikkoi mun ja Iriksen välillä...fysioterapeutti on samaa mieltä, että se rikkoi meidän yhteistyöstä jotain pohjaa pois..*”

Omat tunteet askarruttavat terapiatyössä lasten kanssa. Toimintaterapeutti pohtii työn raskautta, syyllisyyden tunteita ja jännitteitä yhteistyössä vanhempien ja päiväkodin kanssa. Hän kokee saavansa paljon Iriksen kanssa työskentelystä, ei tunne itseään väsyneeksi. Hän iloitsee Iriksen edistymisen näkymisestä päiväkodissa.

H3.S: ”*Mutta harvoin mulla Iriksen kanssa on sellaista, mitä mulla joka päivä muuten tulee, ett mää oon poikki tai rättiväsinyt..... ett Iriksen kanssa mä oon antanut sillä tavalla, ett mä saan myös hirveen paljon myös itse, mikä ei ole itsestään selvyys näissä terapiatunneissa, voi olla niin, että edellinen 60 min... voi olla kerta kaikkiaan, ett on vetänyt kivirekeä tai on*

keskittymätön lapsi, joka vie hirveesti siitä, ett yrittää pysyä jollain lailla koossa. Mutta paljon enemmän kuitenkin myönteisiä tunteita...”

H4.S.: ”Kivaa oli kuulla mielialaan liittyen, että Iris on tänä syksynä heidän (päiväkoti) mielestään ollut rohkeampi ja reippaampi ja eläväinen. Keväällä hän oli vaisumpi ...selkeä muutos Iris tän hetkisessä tilassa, hyvinvoiva aina ollut, mutta siinä on hauska reippaus!”

Toimintaterapeutti pitää saamaansa työnohjausta sekä keskusteluja Iriksen fysioterapeutin kanssa tärkeinä.

H3.S.: ”...Fysioterapeutti on samaa mieltä että se rikkoisi meidän yhteistyöstä jotain pohjaa pois..”

H3.S.: ”...paljon fysioterapeutin kanssa ja työnohjauksessa on Iriksen asioita pohdittu, että miten voisi helpottaa omalta osaltaan sitä jännitettä, mitä vanhempiin on ollut, tosi kauan vei aikaa ja vieläkin omalla tavallaan kesken...”

H4.S.: ”Työskentelyn alla myös fysioterapiassa pystyasento, polvenyliojennusten notkoasento, niiden asioiden hyödyntämistä niissä puitteissa, kun toimintaterapiassa voi huomioida.”

Videoiden katselun jälkeen toimintaterapeutti palasi usein ko. terapiatilanteeseen ja asetti haasteellisen kysymyksen itselleen siitä, mitä voisi tehdä eri tavalla ensi kerralla tai mihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota jatkossa. Tavoitetaso mietityttää myös.

H2.S.: ”... Siis tokihan sitä kriittisesti omaa tilannettaan katsoo ja seuraa, mutt että mä ehkä näen siinä sellaisia asioita, ett vois tehdä toisin, jotka liittyy ihan tähän fyysiseen ohjaamiseen, ett esim. vasemmalla jalalla ponnistamiseen, painon siirtoihin ja sen tyyppisiin... niin niitä toistoja vois tulla enemmän, mutta toisaalta se on hienovaraista, ett montako kertaa, ett johonkin sellaisiin asioihin sitten..”

H3.S.: ”Joo, kyllä, ett nyt kun oli tällainen kerta, että kovasti hypytti, ois tietysti ilman muuta voinu ajatella, että alkuun olis vähän hyppiny

trampoliinilla ja ehkä enemmän saanu kehoa käyttää tai keinumista tai muuta, mutta toisaalta siinä vähän jumpattiin siinä aluksi.”

H3.S.: ”Siinä joutuu tietysti miettimään omaa tavoitteistoaan ja kunnianhimoaan ja täytyy vähän jarruttaa ja antaa asioille aikaa ja suhteuttaa siihen, että näen Iristä kerran viikossa ja sen mukaan sitten toimitaan...”

Edelleen toimintaterapeutti näkee työssään paljon haasteita mm. tasapainottelun lapsen kuuntelemiseen keskittymisen ja oikean asennon huomioimisen välillä. Toimintaterapeutti miettii kuinka paljon ja milloin puuttua lapsen toimintaan antamalla ohjeita tai muistuttamalla esim. huonomman käden käytöstä. Hän pitää terapiassa opittujen ”oikeaoppisten” tottumusten ja asentojen siirtymistä arjen tilanteisiin vaikeana ja hyvin tärkeänä työstettävänä asiana.

H3.S.: ”Mmmm....no ehkä siinä hienovaraisuudessa ja herkkyydessä, että miten ohjaa ja miten puuttuu ja nyt kun videolta katsoo niin aina näkee, ett näkee tämmösiä asioita, että onpa hänellä kovasti selkä notkolla tai polvet yliojennuksessa, kun siinä oli enemmän keskittynyt, että mitä asiaa hänellä nyt on ja mitä tässä nyt tapahtuu kuin siihen, että miltä tää näyttää tää asento tässä väheksymättä kumpaakaan, ...”

H4.S.: ”Samalla tavalla yritti tukea sitä sopivaa ”puuttumiset” tasoa, ett minkä verran muistuttaa käden käytöstä tai että ehdottelee..”

H3.S.: ”...haasteena jos ajattelee koko tätä Iriksen toimintaterapiaa on nimenomaan se, mikä ei ole vielä hyvin toteutunut on se, että nää hyvät taidot ja tavat ja kyky itse vaihtaa leikkiasentoa, ei ole kauheen hyvin siirtynyt sinne arkeen vielä. Sehän se on varmasti se kaikkein suurin käytännön asioista ja hirveän vaikea.”

5.1.2. Käsitys lapsesta

Toisena voimaantunutta toimintaterapeuttia kuvaavana tekijänä on hänen käsityksensä lapsesta, joka muodostuu ”hyväksyy lapsen omanlaisenaan” ja ”sallii lapsen itseohjautuvuuden” yläkategorioista.

Lapsen hyväksymistä omanlaisenaan toimintaterapeutti tuo esille kertomalla merkityksistään ja havaittujen käytännön tekojen kautta terapiatilanteissa. Työskentelyään ohjaavat eettiset arvot tulevat hyvin tässä aineistossa esille. Toimintaterapeutti osoittaa hyväksyntää Iriksen toimintaa kohtaan esim. jättämällä hänen kömpelyydestään johtuvat toimintakyvyn pulmat vähemmälle huomiolle

V1.K. *Iris syöttää lusikalla Maisa-hiirelle herneitä, joita tippuu lattialle matkan varrella kulhosta Maisan suuhun. Sari ei huomauta siitä Irikselle*

V3.L.I.: *”Simsalabim”, Iris pyörittää sauvaa Sari edessä, ”nyt mä taion sinut sammakoksi”.*

V3.L.S.: *”Sammakoksi! Ollaan molemmat sammakoita...”*

V3.K...*ja lähtevät hyppimään kyykkyasennossa eteenpäin.*

V3.L.S.: *”Kvaak, miten sammakot hyppii ihan alhaalla?”*

V3.K. *Sari näyttää esimerkkiä hyppimällä matalalla.*

V3.L.I.: *”Eikun” ja Iris näyttää hyppimällä helpommalla tyylillä korkealle usean kerran.*

V3.L.S.: *”Just! Hieno sammakko, rupisammakko!”*

Työn eettisiin asenteisiin liittyy myös Iriksen yksilöllisyyden kunnioittaminen mm. omat tunteiden ja tahdon ilmaukset sekä vastustelu nähdään positiivisena asiana. Toimintaterapeutti tähdentää, ettei lapsen tulisi olla liian kuuliainen, omaa tahtoa saa ja pitää ilmaista. Päiväkirjassa kommentoin yhteistä keskustelua ammatillisesta suhtautumisesta vastustamiseen siten, että sekin on osaltaan vuorovaikutuksen rakentamista, lapselle turvallisuuden tunteen ylläpitämistä, että lapsi tuntee olevansa tärkeä ja tämäkin sallitaan, kun hän on nyt tällä tuulella ja tätä mieltä.. Toimintaterapeutti osoittaa hyväksyvää suhtautumistaan lapseen vahvasti myös kehollisen viestinnän kautta.

H4.S.: ”Nyt tämä reipas puoli alkaa vahvistua... hän on ainokainen, rauhalliset vanhemmat, ja kyllä isä oli sanonut, että Iriksestä löytyy tällainen italialainen puoli, että temperamenttia löytyy... mäkin olen joskus nähnyt...”

H2.S.: ”Joo ...kyllä, sit myöskin se on tärkeää, että hän uskaltaa vastustaa, puhe tullut näin hienosti, ett voi sanoa, ett en halua tai nyt riittää, ... että ei tartte niin hirveesti pidätellä ja olla kiltti aina. Tärkeä asia!”

H2.S.: ”... ja että toinen hyväksyy siinä tilanteessa senkin, että on tilanteita joista kieltäydyn...”

V2.L.S.:... ”Hyvä! Mene tunnelin läpi ja katso olisiko siellä jotain mukana tuotavaa.”

V2.K. Iris ottaa tiikerin, lähtee ryömimään tunneliin, mutta palaa tunnelin alkuun, jolloin Sari ehdottaa tunneliin kömpimistä uudestaan.

V2.L.I.: ”Eikä, mä haluan keinuun” sanoo Iris.

V2.L.S.: ”OK. Mene sitten myöhemmin toiseen suuntaan tunnelissa.”

V2.L.I.: ”Eikä, tää tiikeri haluaa keinuun”

V2.L.S.: ”Okei, ota tiikeri mukaan keinuun. Tuut sä tiikerin kaveriksi? Noinenä menosuuntaan päin. Sitten myöhemmin mennään toiseen suuntaan tunnelissa.”

V2.L.I.”Joo”

V1.K. Sari oli asettanut keilat valmiiksi riviin.

V1.L.I.: ”Mä haluun noi pienet vierekkäin!”

V1.L.S.: ”No, käypä laittamassa, sulla on oma järjestys mielessä. Sinä tarkoittit että, samanlaiset keilat ovat vierekkäin? Mulla olikin vähän suurpiirteisempi tyyli, hyvä Iris !”

Ke.V1. Molemmat katsovat toisiinsa merkitsevästi ja naurahtavat suu avoimena. Leikin lopuksi Sari tarttuu Iristä molemmista käsistä ja ravistelee niitä hellästi.

Sallii lapsen itseohjautuvuuden tulee näkyväksi eettisinä seikkoina siten, että toimintaterapeutti haluaa kuulla lapsen toiveita, antaa valinnan vapautta ja seuraa kiinnostuneena hänen tapaansa leikkiä. Lapsen sisäisen voiman ja hallinnan tunteen esiin houkutteleva on eräs lasten toimintaterapian keskeisistä tavoitteista. Toimintaterapeuttia kiinnostaa yhdessä leikkimisessä se, mikä motivoi juuri tätä lasta. Hän rohkaisee lasta joustavasti itseohjautuvuuteen kohti tarkoituksenmukaisia ja merkityksellisiä toimintoja. Hän kunnioittaa aidosti lapsen ideoita, henkisyttä/ sisäistä voimaa ja nauttii hänen seurastaan. (Fisher ym. 1991, Sario 1998, Smith Roley ym. 2001.)

H2.S.: ”.....Joo sit myöskin ett kaikkihan ei sit menny...ett sellaista joustoa puolin ja toisin, ett mun ajatuksissa siinä tunnelileikissä esimerkiksi niin hänhän ei sitä ihan sillatavalla lähtenyt kiertämään kuten olin ajatellut niin ,... sekin on ihan mahdollista tehdä vähän toisella tavalla; sellainen variaatioiden mahdollistaminen ja hyväksyminen...”

V1.K. Asettuvat pöydän ääreen suunnittelemaan kuvien avulla tämän terapian ohjelmaa. Iris laittaa Maisa-hiiren kuvan esille.

V1.L.S.: ”Jahah, Maisa on mukana leikeissä, sitten valitsit kauppaleikin, pelaamisen...”

V1.L.S.: ” Mitäs vielä haluat tehdä?”

H1.S.: ”..... Olin etukäteen ajatellut, että joku satuhahmo tai käsinukke tulee häntä vähän houkuttelemaan tai ehdottaa jotakin, mutta hänhän itse halusi sen Maisan (hiiri).”

H3.S.: ”...Minua kiinnostaa kovasti nää Iriksen ajatuksenjuoksut ja tämmönen... hirveen luovia ja mainioita ideoita, olen kyllä kiinnostunut siitä hänen leikistään, että millaisia mielikuvia ja miellelyhtymiä ja millaisia asioita ja tilanteita yhdistelee ja nimeää, ett minua kiinnostaa ja pyrin tarttumaan ja pienetkin yksityiskohdat huomioimaan niissä, leikki on sillä tavalla monipuolista ja niissä on oikeastaan kaikki ne elementit, ne on hauskoja...”

5.1.3. Yhteenveto voimaantuneen toimintaterapeutin ominaisuuksista

Kuokkanen (2003) on muodostanut väitöskirjassaan mallin sairaanhoitajien valtaistumisesta ja siihen vaikuttavista laadullisista, toimintaan liittyvistä, edistävästä ja ehkäisevistä tekijöistä. Niitä ovat moraaliset periaatteet, henkilökohtaiset ominaisuudet, ammattitaito, tulevaisuuteen suuntautuminen ja sosiaalisuus. Mainitut laadulliset piirteet tulevat usein esille myös tässä tutkimuksessa toimintaterapeutin muodostamissa käsityksissä itsestään ja lapsestaan.

Sarin käsitys itsestä toimintaterapeutina hahmottui, kun hän pohdiskeli oman työskentelynsä periaatteita ja omia vahvuuksiaan ja haasteitaan. Ammatillinen vahvuus ja itseensä luottaminen näkyy joustavuutena ja tilannekohtaisena sallivuutena. Suhtautumista lapsen kanssa yhdessä leikkimiseen kuvaa avaramielisyys sekä aito ihastelu ja ihmettely, jota hän ilmaisee puheen lisäksi tilanteisiin sopivan innostuneella kehollisella viestinnällään. Henkilökohtaisina ominaisuuksina näkyy myös vastuullisuus ja vakuuttavuus terapeutina mm. terapiasuhteen eettisten näkökohtien, toiminnan analysoimisen ja työssä oppimisen pohdintoina. Hän tunnistaa työnsä merkityksellisyyden sekä lapselta että päiväkodista tulleen myönteisen palautteen perusteella.

Eettiset näkökohdat korostuvat myös käsityksessä lapsesta usein toistuvina lapsen yksilöllisyyden ja ideoiden huomioon ottamisena terapian toteutuksessa. Toimintaterapeutin toiminnasta lapsen kanssa välittyy vahvasti välittämisen ja lasta arvostamisen henki. Voimaantunut toimintaterapeutti on kiinnostunut juuri tämän lapsen tavasta leikkiä. Lapsen tahtoa ja sisäistä voimaa houkuttelee esiin ja tunneilmaisuuksiin rohkaistaan. Toimintaterapeutti on orientoitunut tulevaisuuteen ja miettii tämän hetkisten terapiakäytäntöjensä vaikutuksia asiakkaansa elämän tilanteessa eteenpäin.

Työn haasteita ovat eettisten näkökohtien lisäksi lapsen toimintaterapiassa opittujen taitojen siirtyminen arkeen. Myös tasapainottelu oman ohjaamisen ja lapsen itseohjautuvuuden välillä askarruttaa toimintaterapeuttia usein.

Tässä ei ole tarkoitus idealisoida toimintaterapeuttia. Hänelle tapahtui muutamia inhimillisiä ohituksia ja kiirehtimisiä. Hän antaa sitä mitä on, inhimillisen ja vahvan läsnäolon kaikkine heikkouksineen ja vahvuuksineen ja samalla tavalla ottaa vastaan lapsen omine puutteineen ja ilon aiheineen. Toimintaterapeutin toiminta aineiston tilanteissa on tyypillisimmillään elämäniloista ja energistä. Hikeä pyyhitään otsalta useamman kerran. Toimintaterapeutin itsetunto vahvistuu innostavasta vuorovaikutuksesta Iriksen kanssa (Siitonen 1999).

5.2. Haastava leikki

Käsitystä terapeutteisesta toiminnasta kuvaava haastava leikki on aineistosta laajimmaksi muodostunut aihe. Sen kautta vastataan kysymykseen, **millaista terapeutin leikki on yhdessäolona ja mikä tekee leikistä terapeutista**. Haastava leikki -käsitteen kautta keritään tässä tulkinnassa auki kahdeksaa sille tunnusmerkillistä ominaisuutta. Vuorovaikutukseen liittyviä toimintatapoja ovat ”kunnioittaminen”, ”toivon ylläpitäminen ja rohkaiseminen”, ”vuorovaikutussuhteen ylläpitäminen ja turvallisesta ilmapiiristä huolehtiminen”. Toiminnan käyttöön liittyviä ovat ”leikin maailmaan heittäytyminen” ja ”toiminnan sopivan haasteellisuuden huomioon ottaminen”. Sekä vuorovaikutukseen että toimintaan vaikuttavia toimintatapoja ovat ”yhteistyön tekeminen vanhempien ja päiväkodin kanssa” ja ”tavoitteiden mielessä pitäminen”. Ks. kuvio 3. Aineiston (yht. 47 s.) tulkinnassa tuodaan esille keskeisimmät haastavaa leikkiä ilmaisevat ilmiöt. Päiväkirjamerkinnyt ja muu ajatteluni on kietoutunut tulkinnan lomaan.

Kuvio 3. Haastavaa leikkiä kuvaavat toimintaterapeutin toimintatavat ja niistä muodostunut käsitys terapeutisesta toiminnasta. (Sario 2004)

5.2.1. Vuorovaikutukseen liittyvät toimintatavat

Toimintaterapeutin **kunnioittava** toimintatapa kuvastaa kaiken kaikkiaan lapsen persoonan huomioiminen ja arvostaminen. Tarkkaillen Iriksen fyysistä olemusta toimintaterapeutti etsii hänelle sopivan tavan ottaa vastaan manuaalista ohjausta oikeisiin asentoihin. Hän haluaa omilla toimintatavoillaan osoittaa arvostavansa Iriksen pyrkimyksiä käyttää halvaantunutta puoltaan. Hän pitää mielessään Iriksen luonteen piirteitä ja tapaa olla vuorovaikutuksessa ja sopeuttaa siihen omaa ammatillista käyttäytymistään. Hän pohtii ammatillista rooliaan ja pyrkimyksiään välttää lasta nolostuttavia tilanteita vieraan aikuisen kanssa .

H3.S.: ”... ja sitten kun tuntee ja tietää, että millä lailla lapsen kehoa ohjaa..., niin kun oppii tuntemaan, että minkälainen, miten se niin kun, kun Irishän on pehmeä ja rauhallinen, niin ihan samalla tavalla sitten otteet on

sellaiset selkeät ja jämäkät... mutt ett hänen kanssaan ei missään tapauksessa tarvitse voimaa käyttää, tottakai venyttäessä, mutt sellaisia me ei niissä tilanteissa tehdä kuin alaraajoihin, kun minusta hän on sellainen lapsi, joka hirveen hyvin verbaalisella muistuttamisella toimii, mutta pienellä sipaisulla tai jollain pienellä painamisella muistuu mieleen tai jollain painon siirrolla, että sillä tavalla häntä ei tarvitse vääntää.”

H3.S.: ..”ett Iriksen tyyppiselle lapselle se ei vaan sovi, että häntä yritettäisiin siinä kaikkien läsnäollessa (päiväkodissa) ohjata ..”

H3.S.:”...ett sijoittuu sinne heikomman kehopuoliskon puolelle ja sinne laitetaan ne värit ja muut että koko ajan hän on hyvin tietoinen siitä vasemmasta puolestaan, että hänellä ei ole niin vaikea tää liikuntavamma (CP) kuitenkaan, ett hänellä ei ole visuaalisia ongelmia tai näkökenttäpuutoksia, hänen kohdallaan siitä ei ole kysymys, mutta silti se on tapa työskennellä, että aina pyrin sinne heikommalle puolelle asettumaan se on ihan samalla tavalla ...kaikkien muidenkin kanssa, joilla on samantyyppinen pulma, mutta että siinä varmasti haluan välittää ett mä arvostan sitä tilannetta, että hän siinä ...”

H2.S.:”..Iriksen oikeaa kättä vähän plokattiin ja sitten jossakin tilanteessa ei onnistunut ja silloin hänelle myös annettiin tilaa tehdä asioita oikealla kädellä, mikä on hänelle se luontevin tapa,....”

Jokainen terapiatunti alkaa siten, että lapsi ja toimintaterapeutti ovat matalan pöydän ääressä suunnittelemassa tunnin ohjelmaa kuvakorttien avulla. Toimintaterapeutti on halukas kuulemaan lapsen leikki-ideoita ja mielenkiintoja, joita arvostetaan ottamalla niitä mahdollisuuksien mukaan terapian toteutukseen. Terapian kuluessa tullessiin ideoihin toimintaterapeutilla on avaramielinen suhtautuminen.

V3.L.S.: ”Mitä Maisa (hiiri) tänään tekis?”

V3.L.I.: ”Kalastetaan.”

V3.L.S.:” Kalastetaan, se sopii.” Sari katsoo mihin kohtaa päivän ohjelmaa Iris asettaa Maisan kuvan: ”Se on ihan hyvä järjestys.”

V.3.L.S.: Vielä jokin leikki mahtuisi.”

V3.K. *Iris etsii ja ottaa mahalautakuvan.*

V3.L.S.: *"Mitäs mahalaudalla voisi tehdä?"*

V3.L.I.: *"Ajella."*

V3.L.S.: *"Ajella, no tehdäänkö sitten niin , että... Tiedätkö mitä, jos sä ottaisit Maisan kyytiin!"*

V3.L.I.: *"Maisa pääsee ajelulle!"*

V2.L.S.: *"Keksitkö jonkun muun säännön"*

V2.L.I.: *"Puhalletaan yhdessä!"* sanoo Iris.

V2.K. *Sari asettuu lähemmäksi Iristä ja puhaltavat yhdessä kuplarenkaaseen.*

V2.K. *Iris nousee pystyyn ja taputtelee ponnekkaasti kuplia rikki jaloillaan.*

V2.L.S.: *"Jalallakin sä tallaat , kyllä sekin käy!"*

Toimintaterapeutti on tietoinen lapsen tunneilmaisun tärkeydestä. Iriksen tavoitteet eivät painotu psykososiaalisiin kehityksellisiin puoliin. Niihin paneudutaan lapsen tarpeiden mukaan. Vastustelu nähdään hyvänä ja luonnollisena tunneilmaisuna, parempi vain että sitä on kuin ei ole.

V1.L.S.: *"No huomenta! Milläs tuulella "Maisa" (hiiri) on tänään?"*

H2.S.: *"...Joo mun mielestä se (Iriksen vastustelu) oli hirveen hyvä, koska silloin ensimmäisellä kerralla sitä ei tullut ja itekin ajatteli, ett se oli sellaista tietynlaista jännittämistä ja vieraskoreutta, ett nyt tuli hyvinkin selkeästi, ett "minä ite ja ei, ei " ett kehollaan viestitti, ett mä en halua näin tai...muuten ett sillä tavalla oikein sopivassa määrin ja muutenkin..."*

V4.L.I.: *"Mä en tykkää nasuyöpuvusta..... mä en tykkää oikeasta pellemaailmasta."*

V4.L.S.: *"Pellet on nyt vähän sellaisia mistä sä et tykkää, niinkö. Onko vähän jopa pelottavia?"*

V4.L.I.: *"Eikä, kun ne voi temppuilla verhotangoissa sinne tänne."*

V4.L.S.: *"Niin pellet on kyllä vähän arvaamattomia ja hassuttelijoita.*

Yleensä ne on tullu hauskuuttamaan ihmisiä, eikös vaan?"

V4.L.I.: *"Mä en naura yhtään!"*

V4.L.S.: ”Ai se ei sua naurata. Ei sitä tarvii nauraa, jos ei naurata.”

V4.L.I.: ”Ei niin, kun minä en tykkää pelleistä niin siks.”

V4.L.S.: ”Niin!”

H4.S.”...pellet kuuluvat sitten muihin tilanteisiin tai toisinpäin oltaisiin voitu pelleistä keskustella,... ett jos olis ollu toisentyypiset tavoitteet vaikkapa pelkoja.. tiedossa ja sitä työstettäisiin toimintaterapiassa siten olis enemmän niistä puhuttu ...”

Terapiatilanteissa kunnioitetaan lapsen työskentelyrauhaa. Vääriä asentoja suvaitaan ja niiden huomiointi jätetään vähemmälle, kun lapsi tarvitsee keskittymiskykyään mm. maalaamiseen tai muovailuun. Ajan antamista pidetään myös tärkeänä, toimintaterapeutti pyrkii välttämään oman kiireentunnon välittymistä lapselle. Sellainen päämäärättömyys, joka mahdollistaa hetkeen tarttumisen lapsen keksiessä jotain omaa yhteiseen leikkiin, on toimintaterapeutille tärkeää. Yksi keskeinen taito lasten parissa työskentelyssä on improvisointi. Kun tavoitteena on olla herkkänä juuri tämän lapsen ideoille ja herätellä hänen sisäistä voimaansa, on toimintaterapeutin heristettävä korviaan kuunteluun ja tartuttava arvokkaaseen tilanteeseen lapsen itsensä toteuttamisen mahdollistumiseksi.

H3.S.: ”... ett on sillälaila tietoinen ett maalaamistilanne on mulle henkilökohtaisesti sellainen, ett pyrin mahdollisimman vähän häiritsemään, Se on tietoinen valinta.”

V1.L.S.: ”Nyt voit aloitella (piirtämään) ihan rauhassa, kiirettä ei ole.....Sari istuu lattialla Iriksen vieressä hiljaa.....S. kysyy myöhemmin, kun I. on täyttänyt paperin piirroksillaan: ”Alkaako olla valmista?”

H2.S.: ”...Se muovailuvaihe loppui kesken, ett se on esim. semmoinen mihin tulee usein varattua liian vähän aikaa, se on monesti sellainen, että lapsi oikein innostuu... ett siihen vois varata oikein reilusti aikaa.”

H2.S.: ”.....ett on tiettyjä merkityksiä ja päämääriä, mutt ett on sellanen mukava päämäärättömyys, ett se tilanne niin kuin tässä ja nyt, ett on aikaa sille noita-akalle tai sille tota ...joku muu idea tulee kesken kaiken, ett sellainen vaikka tuotaon se 60 min tai 45 min riippuen kuinka

intensiivisesti milloinkin tehdään työtä, niin se kiire ei saisi välittyä siihen tilanteeseen, koska se kiire ja paine on tietysti niin kuin mun puolelta olemassa, mutta sitten se paneutuminen ja rauhoittuminen näihin tilanteisiin..”

Vuorovaikutuksen ylläpitämisen pohdintaa keskusteluissa ja esimerkkejä videoilla esiintyi runsaasti. Tässä tutkimusaineistossa tulee havaittavaksi toimintaterapeutin varsin aktiivinen rooli pitää vuorovaikutussuhdetta yllä. Se vaikuttaa luontevalta, kun kysymyksessä on pieni lapsi asiakkaana. Heidän välinen terapiasuhteensa on kestänyt n. 1½ vuotta, mikä näkyy tietynlaisena helppoutena ja turvallisuutena. Katsekontaktiin hakeutuminen on molemmin puolin aktiivista. Toimintaterapeutin eleilmaisuu tarttuu lapseen ja toisinpäin vahvistaen yhteisyyden tuntua (Heinonen 2000). Toimintaterapeutti kyselee, kuuntelee, koskettaa, katsoo silmiin ja laulaa.

Ke.V2. Sari nostaa hänet patjan päälle, taputtaa lempeästi pepulle. Iris kiepsahtaa patjalta lattialle. Sari auttaa takaisin ja kokeilee Iriksen otsaa ja sipaisee otsatukan sivuun.

Ke.V2. Sari tarttuu Iristä olkavarsista kiinni ja vetää seisomaan lähemmäksi. Heidän päänsä ovat suunnilleen samalla korkeudella. Sari katsoo tarkoituksellisesti Iristä silmiin, nyökyttää päätään sanojensa tahdissa. Otsa on hieman kurtussa. Iris seisoo hiljaa paikallaan ja katsoo Saria koko ajan silmiin vakavan oloisena.

Ke.V1. Kauppaleikki on loppuillaan. Iris toimii myyjänä kassakoneen takana ja Sari asiakkaana polvi-istunnassa pöydän vieressä. Molemmilla on olkihattu päässään. Sari ottaa ison olkihatun päästään. Iris nappaa nopeasti päästään pienen olkihatun ja sovittaa sen kujeileva ilme kasvoillaan Sarin päähän, josta se putoaa. Sari katsoo Iristä silmiin, naurahtaa ja antaa omansa Irikselle, joka laittaa sen päähänsä. Hän juoksee peilin äärelle katsomaan itseään ja palaa juosten takaisin Sarin luokse. Molemmat katsovat toisiinsa merkitsevästi ja naurahtavat suu avoimena.

Ke.V3. Iris jatkaa puhumistaan, Sari kurkistaa Iriksen oikealta puolelta hakien hänen katsekontaktin. Hän ilmehtii hyvin ihmettelevästi, suu loksahuttaa

auki. Iris osoittaa nyt vasemmalla kädellään maalaustaan. Sari katsoo totisena ja kuuntelee tarkkaavaisena Iriksen selvitystä. Sari osoittaa tiettyä kohtaa maalauksessa, Iris katsoo häntä silmiin ja selittää. Hän pyörittää samalla hiuksiaan vasemman kätensä sormensa ympärille. Sari on koko ajan pitänyt Iriksen oikeaa kättä kädessään.

Toimintaterapeutti käyttää vahvasti mimiikkaa, joka tarkoittaa kasvojen ilmeliikkeiden lisäksi ruumiin kieltä kokonaisuudessaan tunteiden, ajatusten ja mielentilojen ilmaisussa. (Nykysuomen sanakirja 1992). Ilmeitä käytetään tehosteena asian perillemenon vahvistamiseksi. Ajatus ja sen fyysinen ilmaiseminen kietoutuvat toisiinsa. Siihen liittyvä asentokaiku (toisen liikkeiden matkimista) siirtyy toimintaterapeutista lapseen ja päinvastoin (Heinonen 2000) siten vahvistaen yhteisyyttä kehollisen kaksisuuntaisen vuorovaikutuksen kautta. Toimintaterapeutti on vahvasti tilanteissa läsnä.

Ke.V3. Sari siirtyy hieman kauemmaksi Iriksestä. Hän ojentaa oikean jalan varpaat ja kallistuu hieman taaksepäin, jolloin oikea alaraaja on ojennettuna edessä. Pää ja vartalo kallistuvat vasemmalle. Hän seuraa tarkkaan sitä, miten Iris pyörittää vannetta, joka pysyy muutaman sekunnin ajan hänen vyötäröllään. Sitten he molemmat yhdessä yrittävät pyörittää muutaman kerran uudestaan.

Ke.V2. Sari katsoo tarkoituksellisesti Iristä silmiin, nyökyttää päätään sanojensa tahdissa. Otsa on hieman kurtussa. Iris seisoo hiljaa paikallaan ja katsoo Saria koko ajan silmiin vakavan oloisena. Sari taputtaa Iristä hellästi vatsaan ja päästää hänet hyppimään. Iriksen ilme kirkastuu ja hiukset hulmuavat, kun hän hymyillen ja rytmikkäästi pongahtaa trampoliinilla yläilmoihin.

Ke.V4.. Iris ja Sari istuvat molemmat risti-istunnassa vastakkain matolla. Sari pitää Iris molemmista käsistä kiinni. Iris ponnistaa yllättäen itsensä ylös seisomaan edelleen kädet Sarin käsissä. Sarilla on yllättynyt ilme kasvoillaan. Hän hymyilee ja sipaisee Iriksen huulilta jotain pois. Iris laskeutuu uudestaan alas tällä kertaa selälleen kädet Sarin käsissä ja ponnistaa taas seisomaan. Sarin ilme on hämmästynyt. Hän myötäilee Iriksen liikkeitä kallistaen vartalooan Iristä kohti ja taaksepäin. Kun Iris on jälleen seisoma-asennossa,

Sari suipistaa huuliaan ja hymyilee. Hän tukee Iriksen seisomista molemmin puolin käsillään lantiosta ja katsoo Iristä silmiin. Iris selvittää jotakin Sarille, joka kuuntelee vahvasti läsnäollen.

Ke.V2. Sari ja Iris ovat aloittamassa pujotuspelin pelaamista matolla istuen. Asettautuvat istumaan vastakkain alaraajat levällään. Iris yrittää nostaa lantiotaan ”sillaksi”, jolloin Sari kokeilee ojentautumista samaan asentoon. Sen huomattuaan Iris yrittää uudelleen ja molemmat kellahtavat istumaan. Sari sanoo jotakin. Molemmat naurahtavat ja katsovat toisiaan silmiin. Peli aloitetaan...

Toimintaterapeutilla on taito käyttää huumoria terapeutin vuorovaikutuksen välineenä. Milloin ongelman ratkaisutilanteessa keventämään tai muuten vain yhteiseksi iloksi.

V1.K. Sari hymyilee ja leikkisästi härnäten vastustaa - pitämällä palloa paikoillaan - Iriksen yritystä työntää pallo kaulimella keiloja kohti. Iris nauraa ja yrittää väkisin työntää pallon liikkeelle.

V2.L.I.: ”Joo, tulepas mukaan!” sanoo Iris kääpiönukelle (yksi seitsemästä kääpiöstä).

V2.K. Iris ottaa kääpiön ja sohvan mukaan, asettaa kääpiön pää alaspäin sohvalle. Sari huomioi sen läsnäolon.

V2.L.S. muikea ilme kasvoillaan naurahtaa: ”Eihän noista tontuista tiedä, vaikka ne tykkäis olla noin pää alaspäin! Näkeeks’ se sieltä?”

V4.K. Maila putosi toisestakin kädestä. Iris ehdottaa, että vaihdetaan mailoja ja niin tehdään. Leikki jatkuu kopitteluna, mutta nyt sanotaankin, mistä ei tykkää. Pallo ei osu mailaan ja siihen Iris toteaa:

V4.L.I. ”Sano sille pallolle, että nyt kyllä pomppaat!”

V4.L.S.: ”Nyt pallo kyllä pomppaat Iriksen mailaan ... ja polvet suoriksi siellä kanssa (hieman humoristisesti komentaen)! ”

Terapiatilanteissa lapsen kanssa on oleellista tavoittaa hänen maailmaansa ja jakaa samaa leikkidodellisuutta. Tämä kävi ilmi kaikissa aineiston toimintaterapiaa dokumentoivissa videoissa. Yhdessä tekeminen vahvistaa yhteisyyden tunnetta ja rohkaisee lasta yrittämään.

V1.L.I. (Maisa-hiiren roolissa): ”mä haluan juustoa!” Iris ottaa ruokakulhosta muovisen juustonpalan.

V1.L.S.: Maisa kädessään ääntään muuntaen: ”minä haluan haukata reiän kohdalta siitä juustosta” ja työntää Maisan nenää juuston reiän läpi.

V1.L.I. naurahtaen (itsenään): ”saat haukata mistä tykkäät!”

V4.L.S.: ”Niin, siis kiinnitetään huomiota siihen polveen, kun se vähän yliojentuu ja masuun, pömppömasuun. Voitaisiin molemmat (molemmat taputtaa omaansa) saada pömppömasut tonne selkään kiinni.. Mäkin yritän.”

V4.L.S.: ”...Otetaan kiilatyyny pois ja tule tähän vastapäätä istumaan. Mikä olisi sulle sellainen hyvä istuma-asento, jossa voisit päiväkodissa tai kotona leikkiä?”

V4.K. Iris asettuu risti-istuntaan..

V4.L.S.: ”Olisiko toi hyvä? Risti-istunta, minäkin istun näin.”

V4.K. Iris näyttää Sarille, katselevat yhdessä kirjojen kansia.

V4.L.S.: ”tämä on yksi minun lempisaduista: sammakkoprinssi. Me ollaan joskus leikittykin tätä täällä. Siinä sammakko muuttuu prinssiksi. Taikasatu. Voin vilauttaa täältä takaa, mutta tossa alussa se on vielä tavallisen näköinen sammakko.

V4.L.I.: ”Onko se rupisammakko?”

V4.L.S.: ”Mä en oikein tiedä”

H4.S.: ”Ja hän (Iris) nauttii yhdessä tekemisestä.”

Mielestäni yleisesti elämässä tärkeä sosiaalinen taito on antaa ja ottaa vastaan, mikä tuli kauniisti esille lapsen ja toimintaterapeutin välisessä vuorovaikutuksessa. Gösta Ågren kirjoittaa yhteisyydestä: ”Antaminen ja ottaminen ovat samaa tekoa. Hän, joka ottaa, lahjoittaa ottamisensa. Hän, joka antaa saa näin toiselta oman antamisensa. Antaminen ja ottaminen ovat samaa lahjaa.” Toimintaterapian ammatin arvoissa suuntaudutaan

tulevaisuuteen. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tulevaisuuden kannalta on tärkeää oppia pyytämään apua ja vastaanottamaan sitä.

V2.K. Iris ottaa muotilla pyöreään palan vahaa ja painaa siihen helmiä. Iris antaa yhden Sarille.

V2.L.S.: ”Tämähän on aarre! Haluaisin siihen lisää koristeita.”

V2.K. Iris koristelee lisää.

V2.L.S.: ”Voisitko koristella vielä muutaman?”

V2.L.I.: ”Kyllä!”

V2.K. Iris jatkaa vielä koristelemista.

V2.K. Mitalit päätetään säästää seuraavaan kertaan, ne laitetaan rasiaan ja kansi kiinni.

Ke.VI. Iris istuu tasapainolaudalla sivu-istunnassa ja Sari polviensa päällä lattialla siinä vieressä. Iris valitsee 2 eriväristä, pientä pitkänokkaista muovipulloa laatikosta. Sari ottaa Maisan käteensä ja juottaa sille pullosta. Iris hörppi omasta pullostaan ja antaa sitten Maisallekin maistaa, jolloin Sari heristää Maisaa merkiksi juoman perille menosta. Iris ottaa edestään tuttipullon, työntää sen ensin omaan suuhunsa ja sitten Sariin suuhun ja viimeksi Maisan suuhun ja hymyilee. Sari on aktiivisesti mukana. Katseita vaihdetaan usein.

Toimintaterapeutille hyvin tyypillinen tapa olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa on innostava ja eläytyvä suhtautuminen, mikä tarttuu myös lapseen.

V3.K. Iris palaa aloituskohtaan, ottaa taikasauvan käteensä.

V3.K. Sari kumartuu kuuntelemaan: no mitäs sitten?

V3.L.I.: ”Taion sinut kenguruksi!”

V3.L.S.: ”Vai että oikein kenguruksi, vai niin!”

V3.K. Sari seuraa Iriksen hyppelyä: ”Sähän olet tosi hyvä kenguru”. Ja rytmittää Iris hyppyjä sanomalla: ”boing, boing, boing!” ja samalla näyttää tasahyppyjä...

Ke.V3. Leikkijät taikovat vuorotellen molemmat joksikin eläimeksi. Sari seisoo Iriksen edessä ja katsoo häntä silmiin, vartalo on hieman taivutettu

eteenpäin, silmät ovat suurina ja hän pyörittää taikasauvaa edessään ja sanoo jotain.

Ke.V3. Sari nauraa hytkeyn ja Iris hypähtää ylöspäin ja lähtee juoksuaskelin pois. Sari kävelee kädet lattialla eteenpäin, Iris tulee viereen yrittämään samaa liikumistapaa. Hän pyllähtää lattialle. Sari näyttää korostetun hitaasti karhun käynnin. Iris yrittää vielä kädet lattialla omaan tyyliinsä. Seuraavaksi he asettuvat vierekkäin nelinkontin lattialle. Sari nostaa kauniisti toisen alaraajan ojennukseen ja pyörittää varpaitaan. Iris matkii nostaen päänsä ojennukseen ja alaraajansa koukussa koholle. Muutamiksi muiksi elämiksi samaistuttuaan Sari pyyhkii otsaansa ja Iris jatkaa yhdellä jalalla hyppyjä!

Turvallisen ilmapiirin ylläpitäminen on eräs keskeisimmistä toimintaterapeutin huolehdittavista asioista terapeuttisessa vuorovaikutussuhteessa. Tässä aineistossa toimintaterapeutti pitää huolta rajoista, jäsentää ja varmistaa tilanteita. Hän painottaa luottamuksen ja lasta varten olemisen tärkeyttä.

H1.S.: ”Iris oivaltaa ja tietää, että mitä täällä edellytetään ja täällä tehdään.. asioita ...myös hankalia...”

H2.S ”...ett sehän on yksi sellainen tärkeä tässä omassa työssä, ett osaa rajata ja osaa tiukasti pitää joistakin asioista, sopimuksista kiinni..”

V2.L.S.:” Pompi keskellä (trampoliinia). Minä olen tässä ottamassa koppia, jos meinaat kaatua. Yy, kaa, koo, Iris jo hyppelee!”

V2.K. Iris hyppii tasahyppyjä, näyttää nauttivan.

V2.L.I.: ”HUII, HUII!”

V2.L.S.”Molemmat kantapäät alas asti ja kädet ylhäällä. Hienostihan se sujuu! Nyt lorutellaan yhden kerran sitten lopetellaan. ”A, B, C, Iris hyppelee, tikapuita pitkin taivaaseen... ja jatkuu vaan!”

V2.K. Iris jatkaa hyppyjään hyvässä vauhdissa, jolloin Sari loruttelee vielä kerran.

V2.L.S.: ”Nyt lopetellaan, jos liian kauan hyppii, voi kaatua, nyt sä et kaatunut kertaakaan. Hienoa Iris!”

V2.K. Iris pysäyttää hypyynsä.

H3.S.: ”...Mä luulen kun siihen kiinnittää oikein huomiota, että itse toistaa aika usein, kun mä teen aika pienten kanssa töitä, niin siinä on paljon sitä toistamista ja varmistamista, että tavallaan jäsentää sitä toimintaa.”

V2.L.S.: ”..... Muistat sä tän jutun? Heitetään värinoppaa ja valitaan sen mukaan palikka.”

V2.K. Sari kertoo säännöt. Iris pujottaa molempien nopan heitolla määritetyn palikan keppiin. Käyttää hyvin molempia käsiään.

V2.L.S.: ”Tää käsi (Sari koskettaa vasenta), jota me vähän harjoitellaan täällä, heittää nopan. Iris heittää nopan eteensä. ”Hienoa! Anna noppa minulle”

V 2.L.I.: ”Ei, kun minä heitän!”

V2.L.S.: ”Kyllä minä haluan omalla vuorollani heittää, sinä saat kyllä pujottaa palikan minun puolesta.”

H3.S.: ”...Niin varmaan sellainen helppo olla ja tuntee lapsen hyvin ja sillä tavalla luottaa siihen, tiedän että Iris tietää, että mä osallistun ja sillä lailla varmasti häntä varten siinä tilanteessa, mikä on tietysti tarkoituskin ja jouston riittävästi siis tarpeen tullen,..”

H4.S.: ”Joo kyllä mä luulen, että siinä on sellainen syvä luottamus, että Iris luottaa siihen, että vaikka mulla on omat vaatimukset ja odotukset, mitä tehdään tai millaisia asioita täällä... painotetaan niin silti sellaisen hyvän syklin kautta hyvä - sellainen aidosti hyvä - on läsnä.”

Yksi laajimmin esille tulleista haastavaa leikkiä kuvaavista teemoista on **toivon ylläpitäminen ja rohkaiseminen**. Kannustavaa ja kannattelevaa suhtautumista ilmenee verbaalin ja kehollisen viestinnän muodossa sekä toimintaterapeutin reflektoinnissa oman työn perusteista. Tilanteissa mm. auttaminen, mallin näyttäminen ja fyysinen ohjaaminen kuvastavat lapselle annettua toivoa terapiassa.

V2.L.S.: ”Ei taida taikasauva ylettyä. Lyödään yhdessä (katosta roikkuva pallo)! Hyvä, hyvä mä oon tässä! 1,2,3, nyt!” Sanovat yhdessä: ”NYT!”

V2.L.I.: ”Nyt mä lyön niin lujaa kuin jaksan!”

V2.K. Iris nauraa ja yrittää osua kepillään ilmapalloon.

V2.L.S.: ”Pidä kunnolla kiinni, jatka vaan Iris, hyvä vielä!”

Ke.V2. Sari asettuu kontalleen jumppapallon päälle ja tarttuu pallon alaosasta molemmin käsin kiinni. Hänen vatsansa koskettaa Iriksen selkää, jolloin molemmat nauravat. Sari nostaa pallon irti lattiasta ja siirtää toiseen kohtaan. Iris osoittaa kuplaa, jolloin Sari nostaa hänet ja pallon yhdessä lähemmäksi kuplaa. Iriksen kurkotus ei riitä, jolloin Sari nostaa palloa vielä lähemmäksi ja Iris onnistuu rikkomaan tarkoittamansa saippuakuplan lattialla.

V3.K. Iris osuu palloon, joka lentääkin vastakkaiseen suuntaan.

V3.L.S.: ”Ups, hyvä yritys.! Sari näyttää sauvalla ilman palloa työntöliikkeen ylöspäin. ”Ylöspäin, ihan taivasiin asti.”

V3.L.S.: ”No nyt tulee!”

V3.K. Iris hyppiä, kurkottelee taikasauvallaan molemmat yläraajat ylhäällä ja osuu palloon.

V3.L.S.: ”Hienoa, nythän se lähti!”

Toimintaterapeutti antaa jatkuvasti positiivista palautetta lapsen toiminnasta ja osoittaa arvostavansa lapsen tekemiä ehdotuksia ja tuotoksia. Myös lupaus oman vuoron tulemisesta pitää toivoa yllä.

V2.L.S.: ”Ai mikä kurotus, hyvä Iris!”

V2.L.S.: ”Ohoh, siinä oli voimaa!”

V2.K. Iris ottaa muotilla pyöreän palan vahaa ja painaa siihen helmiä. Iris antaa yhden Sarille.

V2.L.S.: ”Tämähän on aarre! Haluaisin siihen lisää koristeita.”

V2.K. Iris koristelee lisää.

V2.L.S.: ”Voisitko koristella vielä muutaman?”

V2.L.I.: ”Kyllä!”

V2.K. Iris jatkaa vielä koristelemista.

V2.K. Mitalit päätetään säästää seuraavaan kertaan, ne laitetaan rasiaan ja kansi kiinni.

V1.L.S: ”Täältä tulee ”ravintoloitsija”. Mä taidan olla nyt se ”myyjä”. Mene sinä tolle puolelle seisomaan”... Tässä (”asiakkaalle”) kauppakassi, haluatko laittaa hatun päähän? Kumman haluat? Sari näyttää seinällä olevia hattuja.

V1.L.I: ”Pienemmän.”... ”mä haluan olla myyjä!”

V1.L.S: ”Voidaan vaihtaa sitten!”

Leikki on kietoutunut aineiston toimintaterapiatilanteissa punaiseksi langaksi ja eteenpäin vieväksi voimaksi. Yleensä tavalla tai toisella tärkeää on lapselle se, mikä on käännetty leikin kielelle (Kalliala 2003). Leikkiin liittyy sen taikavoimaisuus. Toimintaterapeutti käyttää leikin mahtia mm. ongelman ratkaisutilanteissa. Suorituspainetta vältetään uppoutumalla leikkimiseen, jolloin keho sekä mieli rentoutuvat ja huonompi kehonpuolisko tulee luontevasti käyttöön. Toiveikkuutta lisäämään annetaan lapselle terapian kulussa vaikuttamisen mahdollisuus. Lapsen itseohjautuvuutta kannustetaan.

V2.K.Iris ei anna Sarin auttaa sauvaa molempiin käsiin.

V2.L.S.: ”Simsalabim” sanoo Sari ja Iris perässä.

V2.K. Iris lyö oikealla kädellä palloa.

V2.L.S.: ” Onpas se pallo sitkeästi kiinni.”

V2.K. Sari yrittää auttaa molemmat kädet sauvalle.

V2.L.I.: ” EI,EI! ”

V2.L.S.: ”Iris, nyt tää taikasauva tekee sellaisen tempun (Sari irrottaa sauvan Iris kädestä hellästi ja koskettaa sillä ilmapalloa) se sanoo, että tämä pallo ei irtoa, meidän on taitottava jotain muuta!”

V2.L.S.: ”Mennäks katsomaan, mitä tuolta tunnelista löytyy.”

V2.K. Iris kapuaa tunneliin ja konttaa sen läpi.

V2.K. Sari asettuu kontalleen tunnelin toiseen päähän ja kurkistaa tunnelin aukosta sisään.

V2.L.S.: ”Täällä odotellaan, täällä odotellaan. Tiikeri on sua vastassa. Mitäs sieltä löytyi?”

V2.K. Iris löysi tunnelista pallon.

V2.L.S.: toteaa ilahtuneena: ”Pehmeä pallo!”

H3.S.: ”...On niinku ollu tilaa tälle leikille enemmän...”

H3.S: ”Sitt se, että Iriksen kohdalla ei tarvitse harjoitella mitään sellaisia tietoisesti vaan ehkä enemmän vaan antaa mennä, että, sillä lailla rentoutuu sitte samalla mieli ja keho ja tulee se käden käyttökin mukaan...”

V2.L.S.: ”Voitaisko tehdä niin, että tää (kääpiönukke) katselee, kun sinä muovaillet?”

V2.K. Sari asettaa kääpiön syrjään.

V2.L.I.: ”Eikä, kun tää (kääpiö) muovailee!”

V2.L.S.: ”Mutta sinä, et saa purkkia auki, jos sulla on kääpiö kädessä”

V2.K. Iris antaa Sarin ottaa kääpiön syrjään.

V2.K. Iris avaa kannen 2-kätisesti, ottaa vahan ja alkaa lämmittää sitä molemmin käsin.

V2.L.S.: ”Hienosti menee!”

H1.S ”...ne kokemukset, jotka ovat tässä vaiheessa voittopuolisesti semmoisia asiakkaalle, niin että on saanut itse vaikuttaa ja ne on tärkeitä ne harjoitukset ja ajatukset, mitkä hänellä on Ett ei tuu vaan jostain ulkopuolelta ne vaatimukset ja ajatukset vaan tilanne rakennetaan sen mukaan, mitä tää aktiivinen osallistuja tuo tullessaan ...nämä perustoimintaterapian ajatukset...”

Toivon ylläpitämisessä huolehtiminen onnistumisen kokemuksista lapselle näkyy toimintaterapeutin jatkuvana havainnointina ja tarkkaavaisuutena lapsen toimintaa seuraten. Toimintaterapeutti tunnistaa lapsen luonnetta, vahvuuksia ja pulmakohtia ja ottaa niitä huomioon terapeuttisessa vuorovaikutuksessaan.

H4.S.: ”Ajattelen pelitilanteesta, ett Iris tykkää pelata ja on hyvä pikkuperuspeleissä ja tarkka, niissä tulee paljon onnistumisen kokemuksia, ett ne sinänsä jo...”

Ke.V3. Iris seisoo kaltevalla kiilatyynyllä, sydvesti päässään ja magneettipäinen onki kädessään. Hän tavoittelee ongellaan sudenkorentoa edessään olevasta lammesta (turkoosi huopa). Korento tipahtaa takaisin lampeen. Iris yrittää uudelleen ja epäonnistuu jälleen. Sari nostaa korenon lammesta ja tuo sen kiinni ongen magneettipäähän, jota Iris kohdistaa. Iris yrittää saada sen siitä vasemmalla kädellään irti, mutta tiputtaa sen takaisin

veteen. Sari istuu polvi-istunnassa, nostaa korenon ja taivuttaa vartalooan Irikseen päin ja kohdistaa kätensä ongen päätä kohti. Sari sanoo jotakin, molemmat hymyilevät. Sari saa korenon tarttumaan onkeen. Sari ottaa Iriksen oikeasta onkikädestä kiinni ja suuntaa sen lähelle vasenta kättä, jolloin Iris onnistuu tarttumaan korentoon ja pitämään siitä kunnolla vasemmalla kädellään kiinni. Hän siirtää sen oikeaan käteensä, heiluttaa tyytyväisenä sen siipiä ja sanoo sille jotakin.

H.3.S.”...voi näkyä sellainen, että (toimintaterapeutti itse) haluaa, että hän onnistuu ja että se menee sillä tavalla ikään kuin hyvin... ku Irishän on lapsena sellainen, että niinku hän hämääntyy ja nolostuu, ett sitä ei tietenkään toivo siinä tilanteessa.”

Toimintaterapeutin tapa olla suhteessa lapseen sisältää kiintymyksen osoittamista. Se ilmenee hyväksyvinä eleinä ja kosketuksina: hiusten sipaisuna korvan taakse, pepun hellänä taputtamisena ja ihastelevana katseena.

Ke.V2. Sari tarttuu Iriksen vatsan alta ja nostaa hänet pallon päältä pois, jolloin Iris laskee yläraajansa lattialle. Sari tukee häntä lantiosta kannatellen ja Iris astelee kottikärryväelyllä eteenpäin kohti pehmeää patjaa. Sari nostaa hänet patjan päälle, taputtaa lempeästi pepulle. Iris kiepsahtaa patjalta lattialle. Sari auttaa takaisin ja kokeilee Iris otsaa ja sipaisee otsatukan sivuun.

Ke.V1. Molemmat katsovat toisiinsa merkitsevästi ja naurahtavat suu avoimena. Leikin lopuksi Sari tarttuu Iristä molemmista käsistä ja ravistelee niitä hellästi.

5.2.2. Toimintaan liittyvät toimintatavat

Toiminnan sopivassa haasteellisuudessa toimintaterapeutti pyrkii löytämään juuri oikean tason – ei liian helppoa eikä liian vaikeaa. Siihen sisältyy lapsen kehitystason tunnistamista, kannustamista ja ympäristön muokkaamista lapsen toiminnantasaan tukevaksi.

V4.L.S.: ”Kuvien laskeminen kannattaa aloittaa aina täältä pästä (vasemmalta). Annas mennä!”

V4.K. Iris laskee 1-10 ensin omansa sitten Sarin oikeassa suunnassa.

V4.L.S.: ”Tosi hienosti laskit. No, niin, kun sä näin hienosti jaksoit tässä olla, niin laitetaan kuvat vielä laatikkoon takaisin. Otetaan kiilatyyne pois ja tule

tähän vastapäätä istumaan. Mikä olisi sulle sellainen hyvä istuma-asento, jossa voisit päiväkodissa tai kotona leikkiä?

V4.K. Iris asettuu risti-istuntaan.

V4.L.S.: ”Olisiko toi hyvä? Risti-istunta, minäkin istun näin.”

V4.L.S.: ” Iris, nyt ota kuva aina täältä korkealta vasurilla ja laita laatikkoon. Yritä pitää hyvä asento. Nyt tehdäänkin niin, että kun sinä otat kuvan tästä ongesta niin viet samalla kädellä sen sitten laatikkoon, ihan loppuun asti samalla kädellä, noin loistavaa!”

V4.K. Iris laittaa kaikki kuvat takaisin laatikkoon ja myötäilee äänтелеillä iloisesti hymisten.

H2.S.: ”Näissä tilanteissa toimintaterapeutin rooli paitsi, että muokata ympäristöä ja olla sillä tavoin askelta edellä tavallaan tässä työskentelyssä..”

Ke.V4. Sari korjaa Iriksen istuma-asentoa tukien kädellään oikeaa polvea. Hänellä on kädessään keppi, johon on keskelle kiinnitetty magneetti. Siinä on kuvakansi kiinni. Sari ojentaa keppiä Iristä kohden niin, että hänenn on tuettava vartaloon oikealle ojentaakseen vasemman yläraajan kantta kohti. Sama tilanne toistuu useamman kerran. Jäljellä on vielä 3 kuvakannta. Sari tarjoaa kannet eri suunnista, siten että Iris kiertää vartaloon ja kurkottaa vasemmalla kädellään kehon keskiviivan yli ja kurkottaa korkealle.

H1.S.: ”...Vaikka hän on vasta kolme, niin häneltä löytyy jo elementit harjoitteluun, hän mielellään järjestää asioita kypsästi ikäisekseen ja mielellään laskee ja haastaa ja hakee voittoja, että tällaiset asiat on hänelle yllättävänkin tärkeitä.”

H3.S.: ”Hirvittävän tarkkaavainen hän mielestäni on, että hän varmasti selviäisi haasteellisemmista ohjeista.”

Toimintaterapeutti tasapainottelee pitkällä tähtäimellä ajatellen joustamisen ja vaatimisen välillä. Pyrkimyksenä on välttää suorituspaineita, jotka saattaisivat vaurioittaa suhdetta lapseen ja hänen suhtautumistaan terapiaan. Tämän hetken ratkaisuille on vaikutusta lapselle

myös tulevaisuudessa erilaisiin terapiaoihin motivoitumisessa. Toimintaterapeutti pohtii motivaation ja lapselle luontaisen tavan toimia merkitystä haasteellisen toiminnan etsimisessä.

H1.S: ”Että mikä on se tasapaino - Iriksenkin kohdalla kun terapiasuhde on pitkä - sen joustamisen ja vaatimisen välillä... sen minä koen tärkeäksi, siinä voi vaurioittaa sitä kontaktia ja sitä yhteistyötä vaatimalla liikaa, ett siitä mä olen tyytyväinen, ett se oli tässä hyvin tasapainossa, se on olennainen asia, se vaikuttaa kauaskantoisesti aika pitkälle...”

H2.S. ”...ett hän on sen verran vielä pieni, ett aika paljon vielä sellaisella joustolla ett siinä se taikasauva taikoi jotain muuta tilalle, ett voi lähteä... ettei jäädä siihen tilanteeseen kiinni.”

H2.S.: ”No sitten oli tätä houkuttelua vielä uudestaan, että voisko näin tehdä ja sopiiko, että ratkaistas näin ja sitten muutamalla kerralla pyrin manipuloimaan niinkuin manuaalisesti. Jossakin tilanteessa onnistui niin, ett Iriksen oikeaa kättä vähän plokattiin ja sitten jossakin tilanteessa ei onnistunut ja silloin hänelle myös annettiin tilaa tehdä asioita oikealla kädellä, mikä on hänelle se luontevin tapa...”

H1.S: ”Iriksen kohdalla tällä kertaa ei joutunut tekemään työtä motivoimisen kanssa. Hän koki jutut haasteeksi tällä kertaa, ... niin kuin joskus hän kokee tilanteet hankalampina... tällä kertaa sitä ongelmaa ei ollut ...niin kyllä hän hirtittävän herkästi lähtee mukaan...”

H1.S.:”...Iris tykkää arkisista asioista, laitettiin ruokaa, ja vähän juhlavampiakin elementtejä, oltiin ravintolassa ja kaupassa.”

Toisena toimintaterapeutin haastavan leikin toimintaan liittyvänä toimintatapana on **leikkiin heittäytyminen**. Sen ilmeneminen on runsasta jokaisessa videoidussa terapiatilanteessa. Leikin arvostaminen ja leikkiin sitoutuminen ovat eräitä lasten toimintaterapian perusoletuksista. Leikki on lapsen ensisijaista toimintaa ja siksi sitä on tarkoituksenmukaista käyttää sekä terapian menetelmänä, tavoitteena että leikin itsensä vuoksi. Tämän tutkimuksen aineistossa toimintaterapeutti rakentaa leikkimaailmaa ja ottaa sujuvasti erilaisia rooleja.

VI.L.S.: ”Meillä kestää vähän aikaa, että saadaan ravintola pystyyn..... Hei kuule, Iris tiedätkö, että laivallakin voi olla ravintola. Otetaan tämä tasapainolauta laivaksi!”

VI.K. Iris asettuu kassakoneen taakse ja Sari asiakkaaksi.

VI.L.S.: ”No niin.. päivää!”

VI.L.I.: ”Päivää!”

VI.L.S.: ” Onpas teillä kaunis hattu, haluaisin ostaa olkihatun!”

VI.K. Iris antaa Sarille hatun, joka laittaa sen päähänsä. Katsoo peilistä onko hattu hyvä.

VI.L.S.: ”Mistäs te olette löytänyt noin kauniin hatun? Uskallanko kysyä paljonko mahtaa maksaa?”

VI.L.I.: ”200 euroa.”

VI.L.S.: ”Niin kallis! Sehän on monen päivän palkka. Kyllä taidan ostaa kuitenkin.”

VI.K. Sari asettuu Iriksen tasolle peilin eteen.

VI.L.S.: ”Tämä olisi ihana!”

VI.K. Iris on kassakoneen takana innokkaan näköisenä. Molemmilla hattu päässä. Sari maksaa hatun Irikselle, joka laittaa rahat tärkeännäköisenä kassaan.

VI.L.S.: ” Onko tämä nyt varmasti sopiva?”

VI.L.I.: ”On!”

VI.L.S.: ” Kiitoksia ja näkemiin!”

VI.L.I.: Vilkuttaen: ”Näkemiin”

Leikkiin heittäytymistä ilmentää myös toimintaterapeutin uskottava osallistuminen, leikin arvostaminen, hetkeen tarttuminen ja hassuttelemisen. Tämä tuo vakuuttavuutta terapeutin suhteeseen lapsen kanssa. Lapsi vaistoa sen, onko aikuinen olevinaan vai oikeasti mukana leikissä. Aikuinen saattaa omalla olemuksellaan ja asennoitumisellaan rikkoa leikin lumouksen.

Toimintaterapeutti tasapainottelee luovuuden ja rutiinien välillä. Hän painottaa luovuuden, hetkeen tarttumisen ja leikkiin heittäytymisen merkitystä lasten parissa työskentelyssä.

Intuitioon, inspiraatioon ja improvisaatioon luottaminen sekä tavoitteet ovat hiljaista tietotaitoa ilmaisevia asioita, jotka osaltaan ohjaavat terapiatilanteen kulkua.

H1.S.: ”... mutt se mistä itse nauttii kovasti on tässä videolla näkyvillä... semmosta luovaa puoltakin voi havaita että ykskaks voi muuttaa ja voi keksiä...niin sillä lailla todellakaan ei mitään sellaista rakennettua raamia siinä leikin kulussa ollut...”

H1.S.: ”...sitä että voi rutinoitua ... tietyt rutiinit tärkeitä oman työn kannalta, mutta sitä rutinoitumista pitää taistella vastaan, että pysyy semmonen luova puoli siinä omassa terapiatyöskentelyssä, on kuitenkin aika tärkeä, ruokkivaa puolta...”

H4.S.: ”Ja partavaahtomaalaaminen, jota käytän ilmaisullisena toiminta, on hirveen terapeutinen kuten vaikkapa hiekkaleikki.....tai savityöskentely.. luova menetelmä, ett harvoin kotona... vaikea toteuttaa, iso pinta... jne tuntuu ihanalta, hauskalta, kylmältä...saa sotkea!”

H2.S. ”On tiettyjä merkityksiä ja päämääriä, mutt ett on sellanen mukava päämäärättömyys, ett se tilanne niin kuin tässä ja nyt, ett on aikaa sille noita-akalle...tai sille tota joku muu idea tulee kesken kaiken, ett sellainen vaikka tuota on se 60 min tai 45 min riippuen kuinka intensiivisesti milloinkin tehdään työtä niin niin se kiire ei saisi välittyä siihen tilanteeseen, koska se kiire ja paine on tietysti niin kuin mun puolelta olemassa, mutta sitten se paneutuminen ja rauhoittuminen näihin tilanteisiin, niin sehän on tietysti myös terapeutinen elementti...”

V2.K. Sari ottaa kepin, johon on pujotettu erivärisiä palikoita ja nostaa sen pystyyn.

V2.L.S.: ” Mikäs tää on sun mielestä?”

V2.L.I.: ”No, noita-akka tietysti! ”

V2.K. Sari hymähtää. Peliä jatketaan vielä. Iris keskittyy hienosti pujottamaan muotopalikoita kaksikäteisesti keppiin.

V2.L.S.: ”Hyvä Iris, vau! No nyt nää on noita-akkoja!”

V2.K. Iris nousee seisomaan ja lähtee ”noita-akkakepin” kanssa liikkeelle.

V2.L.S.: ”Minnes se matkaa?”

V2.L.I.: ”No, tietenkin noitataloon” ja lähestyy lelukaappia.

V2.L.S.: ”Noitataloon, sielläkö se on?”

H2.S.: ”...ja Iris tuli kuulluksi ja hyväksytyksi niissä asioissa ja se on varmaan semmosta tietynlaista herkkyyttä, että näin voi leikissä tapahtua, ett se leikki on niin arvokas asia, että siinä voi tapahtua ja tulla yllättäviä muutoksia...”

V1.L.I. naurahtaa: ”Onkos tämä hassu vai hattu?”

V1.L.S naurahtaa: ”Sinä olitkin hattukauppias etkä kassanhoitaja, hyvä!”

V3.K. Sari näyttää karhunkäyntiä pää alaspäin. Iris tulee ihan lähelle karhuasennossa olevaa Saria, etsii hänen katseensa ja kysyy: ” hei muistatko sinä sen ”hernekanan”?”

V3.L.S.: naurahtaa ja sanoo: ” muistan, ”hernekanaa” ei olekaan vielä ollut tänään.”

5.2.3. Toimintaan ja vuorovaikutukseen liittyvät toimintatavat

Tavoitteiden mielessä pitäminen ja yhteistyö vanhempien ja päiväkodin kanssa edustavat haastavassa leikissä sekä toimintaan että vuorovaikutukseen liittyviä toimintatapoja.

Toimintaterapeutti pohtii lapsen terapialle asetettuja tavoitteita, jotka ohjaavat erilaisia valintoja terapian aikana. Hän miettii lapsen tilannetta tulevaisuudessa ja siihen vaikuttavia pitkántähtäimen tavoitteita. Millainen vaikutus tämänhetkiselällä terapialla ja tavoitteilla on lapselle, jonka terapia tulee jatkumaan vuosia eteenpäin. Toimintaterapeutin työskentelystä kuvastuu tavoitesuuntautuneisuus, jossa lapsi on aktiivinen osallistuja ja vaikuttaja terapian kulussa.

H3.S.: ”...ett siinä enemmän mieltii hänen tavoitteiden mukaan, että minkä verran ohjais siihen vasemman puolen huomioimiseen tai millä lailla tekee fyysisiä interventioita...”

H1.S. ”Siinä tulee ehkä sellaisia elementtejä, jotka minä koen tärkeänä toimintaterapiassa , että huomaamatta tän vasemman kehonpuolen asiat tulee huomioiduksi...”

H1.S.: ”Tässäkin tapauksessa terapian tavoitteena ei ole leikin kehittyminen hänen kohdallaan vaan se on enemmän tän hemiproblematiikan huomioiminen ja niihin liittyvät tavoitteet ... niin sillä tavalla on tarkasteltava monelta kantilta...”

V1.L.S.: ”Katotaas, tehdäänkin tällainen juttu, odotas nyt Iris!”

V1.K. S. järjestee Irikselle portaat, joille ohjaa Iriksen nousemaan vasen jalkajohtoisesti. Hän tuo keiloja molemmissa käsissä ja nostaa yläviistoon Sarin kädessä olevaan koriin.

V1.L.S.: (ohjaa nousemista,) ”Hienosti vasen jalka edellä. Hupsista! Hyvä!”

V1.K. Iris tuo kaikki keilat koriin.

H3.S.: ”...ett tämmöset korkea kohotaso ja seisoma-asento...nääh voi olla sellaisia tietoisia valintoja, ett (itse) sijoittuu sinne heikomman kehopuoliskon puolelle ja sinne laitetaan ne värit ja muut, että kokoajan hän on hyvin tietoinen siitä vasemmasta puolestaan...”

H1.S.: ”.....että ne lapset, jotka ovat tän tyyppisellä problematiikalla käyneet ja suhteet ovat pitkiä , ett jos tää vaihe on antoisa ja miellyttävä, niin se helpottaa kaikessa - varmaan toivon mukaan muissakin asioissa - mutta myöskin siinä meidän terapiasuhteessa ja tavoitteessa...sitten kun lapsi on 10 tai 15 ja se suhde on siis pitkä ja vaikka terapeutinkin vaihtuisi.. ne kokemukset, jotka ovat tässä vaiheessa voittopuolisesti semmoisia asiakkaalle, niin että on saanut itse vaikuttaa ja ne on tärkeitä ne harjoitukset ja ajatukset, mitkä hänellä on Ett ei tuu vaan jostain ulkopuolelta ne vaatimukset ja ajatukset vaan tilanne rakennetaan sen mukaan, mitä tää aktiivinen osallistuja tuo tullessaan ...nämä perustoimintaterapian ajatukset...”

Yhteistyö vanhempien ja päiväkodin kanssa mietityttää toimintaterapeuttia niin terapiasuhteen eettisten kysymysten kuin haasteellisen yhteistyön sujuvuuden kannalta. Hän pohtii, miten voisi kehittää yhteistyötä, jotta Iriksen terapiassa opitut taidot siirtyisivät päiväkotiin. Lapsen ympäristöön vaikuttaminen lisää auttamismenettelyjen yhden- ja johdonmukaisuutta ja terapian tehokkuutta. Hyvän yhteistyön seurauksena muodostuisi lapselle kokonaiskuva siitä, että toimintalinjat ovat yhteisiä, mikä selkiyttäisi hänen arkeaan

eri ympäristöissä. Toimintaterapeutti pitää tärkeänä, että vanhemmilla olisi mahdollisuus vaikuttaa lastaan koskevista asioista toimintaterapiassa.

H2.A: ”Aavistatko sinä, että tunnistaako Iris, mikä on hankalaa hänelle tai mitä hän tekee erilailla kuin toiset esim. päiväkodissa?”

H2.S: ”Kyllä hänellä varmasti jonkinlainen... erityisesti tämän vuoden aikana... hahmottunut ja toki hän tiedostaa asiat, jotka ovat hankalia... tekee valintoja...tällä hetkellä ikävä tilanne Iriksen kohdalla, että arki ja terapia ovat aika eri maailmaa, tehdään työtä, että asiat voisivat siirtyä sinne...”

H3.S: ”Haasteena jos ajattelee koko tätä Iriksen toimintaterapiaa on nimenomaan se, mikä ei ole vielä hyvin toteutunut on se, että nää hyvät taidot ja tavat ja kyky itse vaihtaa leikkiasentoa, ei ole kauheen hyvin siirtynyt sinne arkeen vielä. Sehän se on varmasti se kaikkein suurin käytännön asioista ja hirveän vaikea. Mä koen tällä hetkellä vaikeana sellaisen, ett mä menisin päiväkotiin ja siinä olisi ympärillä näitä päiväkodin aikuisia ja mä näyttäisin Iriksellä, mitä me tehdään... sen sijaan he ovat tervetulleita terapiaan mukaan, sitä voisi harkita,... sen sijaan me aikuiset tavataan keskenämme ja sitten valokuvien ja näitten...”

H3.S: ”... ett ne on kaikki haasteellisia kysymyksiä ja tietysti yhteistyö vanhempiin, vaikka tässä on mukavat, hienotunteiset, vähän etäiset vanhemmat niin siinä sitä myöskin tietynlaisen rohkeuden löytämistä, ett mikä sopii niinku heille... mahdollisuus niinku valita, ett sen mä koen aina tärkeäksi vanhemmilla, vaikka nää kuntoutukset on kuinka lakisääteisiä ja suositeltuja, ett edes joskus vanhemmat vois kokea sen ...toimintaterapiassahan on mahdollista, ett joskus voi valita ja vaikuttaa ja voi myös kieltäytyä, varsinkin näillä lapsilla, joilla on fysioterapia välttämättömyys, niin silloin toimintaterapia voisi olla sellainen mahdollisuus...”

H3.S: ”Vaikka Iriksen kanssa miettii, että sopiiko sulle ja tehdäänkö näin, niin kyllä toimin usein vanhempienkin kanssa, vaikka mulla on mielessä selvät sävelet, että näin tulen toimimaan. Mutta miten se asia esitetään ... niin itse ainakin tykkäisin, että sitä arvostettaisiin ihan oikeasti, haluaisin päättää oman lapseni asioista, ett perusasioista kuka määrää, kuka saa koskettaa.. jne...”.

Olen käynyt paljon päivähoitossa, hänen arkiympäristössään, joka on ollut meidän suhdetta vahvistava tekijä. Siellä olen kokenut hirveen tärkeäksi, että niissä tilanteissa me ollaan mieluummin henkilökunnan kanssa pohdittu, että ne on havainnoineet ja tehneet arviointeja ja nyt me puretaan niitä tilanteita ja mä voin ohjata ja yhdessä pohtia miten asioita voi toteuttaa. Mä olen kokenut hyvin tärkeänä eikä niin, että Iris on siinä tilanteessa, mun mielestä Iriksen kohdalla se ei ole se (oikea) tapa. On eri asia 10-kuukauden ikäinen vauva, joka persoonana sietäisi, että siinä on paljon muitakin ...Siis aika paljon olen tehnyt siellä arjessa tänä syksynä Iriksen kanssa.”

H4.S.: ”Ja kiinnittäneet huomiota niihin (leikkiasentoihin, leikkitalanteiden valmisteluun jne.) asioihin... ehkä sellaisen puoleen yritin vaikuttaa.... tullut uusi peukkutuki... että hyvä olla joka päivä käytössä, tietävät miten sitä käytetään... mutta paljon tärkeämpää on kaikki muu huomioiminen kuin yhden peukkutuen pitäminen... toisaalta se tuntuu hyvältä ...toisaalta ehkä helppo vaan todeta, että tää tuli pidettyä yhtään sen enempää miettimättä, että mihin se sitten oikeastaan auttaa.”

H4.S.: ”Niin kuin mä sanoin, että nyt on hyvä vaihe ja mä näen kyllä sen yhteyden, että mä olen käynyt siellä päiväkodissa ja vanhemmat on tilanteen tasalla ja viestittävät varmasti Irikselle, että tää on se päivä, kun hän tulee tänne ja muodostuu sellainen kokonaiskäsitelmä, että kaikki niin kuin yhdessä on...”

5.2.4. Yhteenvedo haastavasta leikistä

Haastava – sanalle ei vuoden 1992 Nykysuomen sanakirjasta löytynyt selitystä. Myöskään haasteellista – sanaa ei oltu otettu sanastoon. Kielitoimiston mukaan haastava –sanalla on useita yhteydestään johtuvia merkityksiä. Haastava työtoveri saattaa tarkoittaa hieman hankalaa ihmistä. Haastava siinä merkityksessä, joka adjektiivina nousi tämän tutkimuksen aineistosta ilmentämään toimintaterapeutin tapaa olla lapsen kanssa terapeutisessa leikissä, vastaa sanoja ”vaativa, kiehtova ja haasteellinen” (Räsänen 21.4.2004). Itse lisään siihen vielä merkityksen ”velvoittava”, mikä viittaa haastavassa leikissä erilaisia huolehdittavia ja huomioon otettavia, ammatin yhteisiä, tiedostettuja merkityksiä, esim. eettisiä ja lapsen tulevaisuuteen liittyviä haasteellisia näkökohtia. Haastava leikki sisältää lapsen

kunnioittamista, toivon ylläpitämistä, hyvästä vuorovaikutuksesta ja turvallisuudesta huolehtimista. Se edellyttää uskallusta hassutella ja hupsutella ja ottaa leikki samalla vakavasti. Lapsen toiminnan sopiva haasteellisuus tulisi löytää ja mahdollistaa hänelle onnistumisen kokemuksia. Tavoitteiden tulisi olla kirkkaana mielessä tai sopivassa tilanteessa unohtaa ne ja tehdä päätöksiä erilaisissa yllättävissäkin tilanteissa. Oleellista on pyrkiä vaikuttamaan lapsen ympäristöön tekemällä yhteistyötä vanhempien ja päiväkodin kanssa.

Spontaanisuus tapahtumien virtaan heittäytymisenä ja vapaana assosiaationa sekä lapsen vihjeiden herkkänä aistimisena ja niihin reagoimisena on luonteenomaista aineiston terapiatilanteissa. Spontaanisiin toimintatapain terapiatilanteissa sisältyy paradoksi: onko todellinen spontaanisuus mahdollista vain tarkan partituurin pohjalta? Mitä vapaampi, tilanteelle antautuvampi, rennompi toimintaterapeutti on, sitä enemmän sitä on edeltänyt tietoista työtä, reflektointia, onnistumisia, epäonnistumisia, suunnittelua, tavoitteellista ja harkittua toimintaa. Onko spontaanisuus terapiatilanteissa itse asiassa toimintaterapeutin laajan kokemus- ja taitovaraston seurausta? (Heinonen 2000.)

Yksi keskeisimmistä tekijöistä, mikä tekee terapeutin leikin haastavaksi, näyttäytyy tässä tutkimuksessa toimintaterapeutin lasta kunnioittavassa tavassa olla alttiina hänen persoonalleen ja leikki-ideoilleen. Se välittyy toimintaterapeutin keskittyneenä läsnäolona ja sisäisenä itsevarmuutena sekä molemminpuolisena luottamuksena heittäytyä leikkimieliseen yhdessä tekemiseen. Toiveikkaaseen ja turvalliseen ilmapiiriin vaikuttaa aineistossa ilmennyt toimintaterapeutin tapa löytää erilaisiin tilanteisiin sopiva kommunikaation kieli. Milloin se on käteen sipaisu muistuttamaan sen aktivoimisesta, milloin intensiivinen katsekontakti turvallisten rajojen antamista tehostamaan. Se voi olla etäisyys ja asento lapsen hulahuilavanteen pyörimisen ihastelemisessa tai kuiskaileva puhe ilmapallon taikasauvalla lyöntien mallintamisessa. Haastavaa leikkiä kuvaa myös sekä toimintaterapeutin että lapsen osoittama hellyys, joka sinällään lienee aina haastavaa. Hellyys tässä yhteydessä on molemminpuolista itsensä antamista ja toisen vastaanottamista puutteineen ja vahvuuksineen. Se on kiintymyksen osoittamista yhdessä hassuttelemisen nauttimisena ja lapsen kertoman keskittyneenä kuuntelemisena. Vallankäyttöön on molemmilla mahdollisuus, toimintaterapeutti on aidosti kiinnostunut lapsen vaikuttamishalusta ja ideoista.

Haastavan leikin toimintatavan pohjana olevan itsen tietoisien käytön (mm. rajat, huumorin käyttö, spontaanisuus, tunteet, kannustaminen, itseluottamus) (Hagedorn 2001) lisäksi täytyy toimintaterapeutilla olla monipuolinen tieto- ja teoriaperusta. Sitä tarvitaan lapsen kehittymisestä, toimintaterapian malleista ja menetelmistä, toiminnan analyysistä, vuorovaikutustaidoista, käyttäytymistieteistä, lääketieteestä jne. Työnohjaus ja reflektointikyky pitävät ammattitaitoa ja työssä jaksamista yllä.

5.3. Voimaantunut lapsi

Toimintaterapian päämäärää kuvaava voimaantuneen lapsen toiminnan tulokinnassa pyritään vastaamaan kysymykseen **mitä lapsi kokee ja miten toimii?**

Toimintaterapian päämäärää kuvaava **voimaantunut lapsi** – yhdistävä kategoria hahmottui vähitellen analyysiprosessin edetessä. Aineistosta (yht. 35 s.) nousee runsaasti kuvauksia itseensä luottavasta, leikkiin innostuvasta terapialapsesta. Sitä ilmentäviksi yläkategorioiksi muodostui ”kokee haasteellisuutta”, ”haluaa vaikuttaa”, ”tuntee luottamusta ja turvaa”, ”heittäytyy leikin maailmaan”, ”kokee tekemisensä merkitykselliseksi”, ”luottaa itseensä” ja ”osoittaa innostuneisuutta” Ks. kuvio 4.

Kuvio 4. Toimintaterapian päämäärää kuvaavan voimaantuneen lapsen ominaisuuksia. (Sario 2004)

Tietoa kokemuksesta saa parhaiten keskustelemalla ja haastattelemalla. Tässä tutkimuksessa lapsi ei ikänsä (täytti 4 vuotta tutkimuksen aikana) ja luonteensa vuoksi ollut kovin monisanainen kysyttäessä hänen kommenttejaan terapiatilanteiden jälkeen. Kun toimintaterapeutti kysyi häneltä, mikä oli mukavaa, jännittävää, hankalaa tai jäikö joku leikki kesken, hän vastasi heti muistaen tarkkaan sen, mitä oltiin yhdessä leikitty. Hän yleensä nimesi mielileikkinsä (“No, etsä tiedä, noita-akka tietenk!”) ja sen toiminnan, jota olisi halunnut jatkaa (“Oisin voinut pomppia ja hyppiä vielä.”) Mikään ei koskaan tuntunut hänen mielestään hankalalta tai ikävältä. Voimaantuneen lapsen tulkinta perustuu siis aika pitkälle toimintatuokioiden kuvauksiin ja toimintaterapeutin havaintoihin ja kokemukseen lapsesta sekä omiin päiväkirjamerkintöihini.

Lapsen luottamusta itseensä lisää onnistumisen kokemukset ja myönteinen palaute. Se näkyy lisääntyneenä rohkeutena, joustavuutena ja topakkuutena. Huomasin sen tilanteissa mukana olleena, että Iriksen ilmaisu tuli varmemmaksi ja hän alkoi käyttää Sarin etunimeä puhutellessaan toimintaterapeuttia.

V4.L.I.: ”Kato mä osaan tehdä R:n!”

VI.L.I.: ”Yksi (keila) enää!”

VI.L.S.: ”Tosi hieno juttu!”

(Kaadettuaan kaikki keilat Iris totesi)

VI.L.I.: ”Voitonkin sain!”

VI.L.S.: ”Niin sait!”

V4.K. Iris löytää 2 samanlaista kuvaa, siis parin (muistipelissä).

V4.L.S.: ”Hyvä Iris , tosi hyvä! Nyt mä Iris toivoisin, että sä tulisit ihan eteen (kiilatyynyllä päinmakuulla), niin että kainalot on siinä reunassa, ettet valu taaksepäin, noin...”

H3.S.: ”Iriksellä oli paljon asiaa ja hän jutteli enemmän ja äänikin jotenkin vahvistu siinä yhdessä vaiheessa. Siinä kalastamisessa hänellä oli mielipiteitä ja kertoi miten hän haluaa, ett ne menee.”

H3.S. ” Ja on omia ideoita ja ajatuksia, mutta on hirvittävän kiinnostunut mitä toinen, terapeutti, siinä ehdottaa ja hyväksyy aika kivalla tavalla...”

H2.S.: ”Vaikka onkin topakka ja osaa pitää puoliaan, niin kyllä hän aika joustava on.... lähtee myös tekemään myös sopimuksia...”

Lapsen toiminnassa **innostuneisuus** tilanteissa näkyy enimmäkseen kehollisen viestinnän kautta. Tyypillisimmillään se on tasahyppelyä, juoksuaskelia, jalkojen heiluttelua päin makuulla tai hihkumista ja hyräilyä. Innostuneisuus ilmenee ilon ilmauksina, oma-aloitteisuutena, leikkiin sitoutumisena ja asentokaikuna, mistä kaikesta näkyy vahva sisäinen motivaatio. Leikkimielinen toiminta sinällään innostaa, mitään ulkopuolelta tulevia palkkioita ei tarvita (Bundy 1997). Toimintaterapeutin innostuneisuus lisää lapsen aktiivista osallistumista.

H1.S.: ”...mitä tunnin aikana tapahtui Iriksessä, hän käytti ääntä ja tää tämmönen niinku ihana hyppelehtiminen ja liikehdintä siinä vartalossa.... se semmonen, ett olen olemassa ja mulla on ollut kivaa ja mulla on hyvä olla...”

VI.K. Iris hihkuu ja hyppelee odottaessaan laivaleikin alkamista.

VI.L.I.: laulellen: ”Jätskistä ne hiiret aina tykkää...”

VI.K. Iris juoksee iso hattu päässään iloisen näköisenä peilin luota takaisin Sarin luo.

V2.L.I.: ”Hei, mä näen noita kuplia tuolla matolla, mä vierittelen tolla palolla ne rikki!”

V2.K. Iris konttaa vikkellästi ja vierittää pallon kuplien yli. Hihkuu.

H3.S.: ”Tästä videolta nyt näkee ihan erisilmin sen maalaamistilanteen, että sehän on hirveen vuorovaikutteinen, että hänhän kovasti kyseli ja sillä lailla halusi olla jatkuvasti kanssakäymisessä, että ”eikö olekin hyvä ja tänne tulee tätä ja tänne sitä ja..” Iris oli tällä kertaa tässä tilanteessa paljon äänessä,”

H2.S.: ”...mutta sitten loppuun asti säilyi sellainen jännitys ja kiihtyi se salainen... mielikuvituspuoli, ett se oli niin kuin täydessä vauhdissa sillai ett hän ei väsähtänyt kertaakaan,.. siinä se mieli oli jotenkin täysillä mukana... hän kuunteli tarkasti ...”

Iris osoittaa vahvasti **haluaan olla vaikuttamassa** terapian kulkuun. Hän vastustaa, tahtoo tehdä toisin, kokeilee rajoja, tuo omia ideoitaan ja tekee sopimuksia. Vastusteleminen liittyi milloin oman tahdonvoiman kokeiluun milloin heikomman, vasemman käden ja bilateraaliseen käsien käytön hankaluuteen.

V2.K. Sari ottaa taikasauvasta Iriksen takaa kiinni, hänellä on molemmat kädet sauvassa, yrittävät lyödä palloa yhdessä. Sari laittaa sauvan Iriksen vas. käteen.

V2.L.I.: ”En mä halua noin!”

V2.L.S.: ”No, mites sitteen?”

V2.L.I.: ”Ei ku mä haluun ite! sanoo Iris ja lyö yksin oikealla kädellä.

V2.L.S.: ”No ite tietysti.”

V2.K. Iris ei anna Sarin auttaa sauvaa molempiin käsiin.

V2.K. Iris hyppii trampoliinilla tasahyppyjä, näyttää nauttivan.

V2.L.I.: ”HUII, HUII!”

V2.L.S.: ”Molemmat kantapäät alas asti ja kädet ylhäällä. Hienostihan se sujuu!”

Nyt lorutellaan yhden kerran sitten lopetellaan. ”A,B. C., Iris hyppelee, tikapuita pitkin taivaaseen... ja jatkuu vaan!”

V2.K. Iris jatkaa hyppyjään hyvässä vauhdissa, jolloin Sari loruttelee vielä kerran.

V2.L.S.: ”Nyt lopetellaan, jos liian kauan hyppii, voi kaatua, nyt sä et kaatunut kertaakaan. Hienoa Iris!”

V2.K. Iris pysäyttää hyppynsä.

H2.S.: ”... vaikka onkin topakka ja osaa pitää puoliaan niin kyllä hän aika joustava on.. lähtee myös tekemään sopimuksia...”

V3.L.I.: ”Vaihdetaan leikkiä... taiotaan!”

H1.S.: ”Iris on kova tyttö leikkimään ja todella mielestäni vie eteenpäin ja joka kerta ei hirveesti tarvitse ehdottaa tätä, ehdotuksia löytyy ja tulee aina.

Iris ilmaisee toiminnallaan monin eritavoin sitä, että hän **kokee toimintansa merkitykselliseksi**. Hän keskittyy ja paneutuu tekemiseensä sekä haluaa näyttää toimintaterapeutille omia aikaansaannoksiaan ja kertoa vanhemmille uudesta pelistä. Lapsi

muistaa hyvin sen, mitä edellisellä kerralla on tehty. Hän nauttii yhdessä tekemisestä ja siitä, että on tilaa ja aikaa paneutua leikkimiseen. Hän saa rauhassa kertoa piirustuksensa sisällön toimintaterapeutille ja saa hänet innostumaan omista jutuistaan. Päiväkirjastani löysin merkinnän siitä, että Iris näyttää nauttivan jo sinällään siitä, että toimintaterapeutin kanssa saa tehdä rauhassa, ei tarvitse ”hoppuilla”. Lapsi on parhaimmillaan silloin, kun hän on sitoutunut sopivan haasteelliseen toimintaan. Se näkyy keskittymisenä, tarkkuutena, leikin maailmaan uppoutumisena ja mielihyvän tunteena.

H3.S: ”Ett hän muisti hirveen tarkkaan, ett me oltiin edellisellä kerralla taikasauvoilla taiottu toisiamme eläimiksi ja erilaisiksi mitä sitte, ett hän muisti sen kyllä tosi hyvin...”

V4.L.S.: ” ...ja sitten voidaan lopuksi pelata muistipeliä.”

V4.L.I.: ”Ai korkkimuistipeliä?”

V4.L.S.: ”Miltäs tää kuulostaa?”

V4.L.I.: ”Hassulle, ihan uusi peli, mun täytyy kertoa äidille ja isille.”

V4.K. Iris piirtää partavaahdolla peiliin oikealla kädellä kiemuraviivaa ja ”livertää” samalla duiduiduuuuuuuu du du...

V4.L.S.: ”No mitäs, mene samaa reittiä toisellakin kädellä!”

V4.K. Iris piirtää vasemmalla kädellä ja matkii auton tai lentokoneen ääntä.

V4.L.S.: ”Sinnehän tuli joku rata, reitti. Hyvältä näyttää, jatka vaan, ihan valkoista.”

V4.L.I.: ”Koko peilin täytyy olla ihan valkoinen,... valkoinen!”

V4.K. Iris hoilaa samalla maalatessaan. Nauttii ja keskittyy!

V2.K. Sari istuu matolla ja osoittaa Iriksen paikan vastapäätä.

V2.L.S.: ”Katotaas miten sä laitat jalat, samalla tavalla kuin mulla.” Laita kädet eteen!”

V2.L.I.: ”Ei kun kato!”

V2.K. Iris nostaa vartaloaan ylös (sillaksi) ja pyytää Saria katsomaan” Kato!”

V2.L.S.: ”Vau, mä en varmaan pysty tuohon! Kokeilen.”

V2.K. Sari kokeilee nostaa vartaloaan sillaksi, näyttää hankalalta, Iris nauraa.

Eräs toimintaan motivoiva tekijä on se, että lapsi **kokee siinä haasteellisuutta**: yllän onnistumisiin enkä joudu lamaannuksiin liian vaikeissa toiminnoissa. Lapsi osallistuu yhteiseen leikkiin käyttäen sisäistä kontrolliaan, hän ottaa vastuuta ja haluaa muuttaa toimintaa. Iris on utelias, hakee jännitystä ja haasteita. Reillyn mukaan uteliaisuus on se energia, joka saa lapsen tutkimaan itseään ja ympäristöään ja leikin kautta löytämään pätevyyttä ja saavutuksia toiminnassaan (Reilly 1974).

Ke.V3. Iris hakee itselleen pienemmän ja Sarille isomman hulahulavanteen. Iris vie vanteen vyötärölleen ja aloittaa sen pyörittämisen. Sari seuraa vierestä ja yrittää sitten itsekin.....Sari seuraa tarkkaan sitä, miten Iris pyörittää vannetta, joka pysyy muutaman sekunnin ajan hänen vyötäröllään. Molemmat yrittävät muutaman kerran uudestaan. Sitten Iris asettaa vanteensa lattialle ja hakee lisää vanteita ja lähtee hyppimään "ruutua".

H1.S.:"... Iriksen kohdalla tällä kertaa ei joutunut tekemään työtä motivoimisen kanssa. Hän koki jutut haasteeksi tällä kertaa ..."

V4.L.I.:"No kirjoja ...kirjaimia."

V4.L.S.:"Sinä haluaisit lukea. Katsopas mitä kirjoja tuossa laatikossa on. Voidaan nyt valita yksi ja lukea se seuraavalla kerralla.

V4.K. Iris hakee rasian..

V4.L.I.:"Onko täällä jännittävää?"

V4.L.S.:"Asetutaan tähän sivuistuntaan niin, että Anjakin näkee meidät."

V4.K. Sari ottaa kirjarasian syliinsä Iriksen eteen.

V4.L.I.:"Mitäs täällä on?"

V4.K. Iris näyttää Sarille, katselevat yhdessä kirjojen kansia.

V4.L.S.:"Tämä on yksi minun lempisaduista: sammakkoprinssi. Me ollaan joskus leikittykin tätä täällä. Siinä sammakko muuttuu prinsiksi. Taikasatu. Voin vilauttaa täältä takaa, mutta tossa alussa se on vielä tavallisen näköinen sammakko."

V4.L.I.:"Onko se rupisammakko?"

V4.L.S.:"Mä en oikein tiedä"

Ke.V3. Iris seisoo kaltevalla kiilatyynyllä, sydvesti päässään ja magneettipäinen onki kädessään. Hän tavoittelee ongellaan sudenkorentoa edessään olevasta

lammesta (turkoosi huopa). Korento tipahtaa takaisin lampeen Iris yrittää uudelleen ja epäonnistuu jälleen. Sari nostaa korenon lammesta ja tuo sen kiinni ongen magneettipäähän, jota Iris kohdistaa. Iris yrittää saada sen siitä vasemmalla kädellään irti, mutta tiputtaa sen takaisin veteen. Sari istuu polvi-istunnassa, nostaa korenon ja taivuttaa vartaloaan Irikseen päin ja kohdistaa kätensä ongen päätä kohti. Sari sanoo jotakin, molemmat hymyilevät. Hän saa korenon tarttumaan onkeen. Sari ottaa Iriksen oikeasta onkikädestä kiinni ja suuntaa sen lähelle vasenta kättä, jolloin Iris onnistuu tarttumaan korentoon ja pitämään siitä kunnolla vasemmalla kädellään kiinni. Hän siirtää sen oikeaan käteensä, heiluttaa tyytyväisenä sen siipiä ja sanoo sille jotakin.

Iriksen käyttäytymisestä huokuu levollisuus ja rentous. Hän tietää, mitä häneltä vaaditaan ja että toimintaterapeutti auttaa tarvittaessa. Toimintaterapeutti tuntee ja hyväksyy hänet, ja pitää häntä usein kädestä kiinni. Kiintymyksen osoittaminen on molemminpuolista. Myös Iris haluaa antaa ja osaa vastaanottaa. Lapsi tietää, että hankalat tilanteet ratkaistaan ja pelottavistakin asioista saa toimintaterapiassa puhua. **Lapsi kokee luottamusta ja turvaa** aineiston toimintaterapiatilanteissa. Sari on tuttu, ollaan leikitty jo 1½ vuotta yhdessä ja hän tietää vanhemmat, päiväkodin ja aikuiset siellä.

V2.L.S.: ”Pompi keskellä (trampoliinia). Minä olen tässä ottamassa koppia, jos meinaat kaatua. yy.kaa koo Iris jo hyppelee!”

V2.K. Iris hyppii trampoliinilla tasahyppyjä, näyttää nauttivan.

V2.L.I.: ”HUII, HUII!”

H1.S.: ”Iris oivaltaa ja tietää, että mitä täällä edellytetään ja täällä tehdään.. asioita ...myös hankalia...”

H3.S: ”Joo siis tästä videoista ja eilisestä...niin varmaan sellainen helppo olla ja tuntee lapsen hyvin ja sillä tavalla luottaa siihen , tiedän että Iris tietää, että mä osallistun ja sillä lailla varmasti häntä varten siinä tilanteessa, mikä on tietysti tarkoituskin ja jouston riittävästi siis tarpeen tullen..”

Ke.V2. Sari tarttuu Iristä olkavarsista kiinni ja vetää seisomaan lähemmäksi. Heidän päänsä ovat suunnilleen samalla korkeudella. Sari katsoo tarkoituksellisesti Iristä silmiin, nyökyttää päätään sanojensa tahdissa. Otsa on

hieman kurtussa. Iris seisoo hiljaa paikallaan ja katsoo Saria koko ajan silmiin vakavan oloisena. Sari taputtaa Iristä hellästi vatsaan ja päästää hänet hyppimään. Iriksen ilme kirkastuu ja hiukset hulmuavat, kun hän hymyillen ja rytmikkäästi pongahtaa trampoliinilla yläilmoihin.

V4.L.I.: ”Joo.... piirtää pienen ympyrän... ja sanoo: suu... ei suu ja pyyhkii pois. Mä piirrän sun kuvan ja kuvaajan”

V4.L.S.: ”Piirrä vaan jos haluat, kuvaaja on Anja.”

V4.K. Iris piirtää , luettelee kehon ja kasvojen osia. ..Hei tässä on Sarini!”

V4.L.S.: ”Joo-o!”

V4.L.I.: ”Kädet vielä, noin. Sä olet ihana!”

KeV2. Sari nostaa hänet patjan päälle, taputtaa lempeästi pepulle. Iris kiepsahtaa patjalta lattialle. Sari auttaa takaisin ja kokeilee Iriksen otsaa ja sipaisee otsatukan sivuun.

H4.S.: ”Joo kyllä mä luulen, että siinä on sellainen syvä luottamus, että Iris luottaa siihen, että vaikka mulla on omat vaatimukset ja odotukset, mitä tehdään tai millaisia asioita täällä... painotetaan, niin silti sellaisen hyvän syklin kautta hyvä - sellainen aidosti hyvä - on läsnä.”

Laajimpana aiheena voimaantuneen lapsen kuvaajana on tässä tutkimuksessa ollut **leikkiin heittäytyminen**. Leikki on koko ajan juonessa mukana; on se yhdessä tekeminen sitten partavaahtomaalaamista, hattukauppaa tai kalastamista. Iris suhtautuu peräänantamattomasti leikki-ideoidensa toteuttamiseen ja motiivina on itse toiminta, ei lopputulos. Leikkimielisestä suhtautumisesta toimintaan kertoo edelleen hauskat, hulluttelevat hetket. Leikkimiselle on tilaa ja sitä arvostetaan. Voimaantunut ihminen vahvistuu innostuneesta vuorovaikutuksesta, energia ja elämänilo on tarttuvaa (Siitonen 1999). Voimaantunut Iris näyttää puolestaan voimaannuttavan Maisa-hiirtä ja kääpiötonttua, kysymällä niiltä mielipidettä ja huolehtimalla niistä hyväntuulisesti.

V1.L.I.: ”Maisa (hiiri) tykkää jätskistä?”

V1.L.S.: ”Kelpaako tämä?” ja näyttää banaania.

V1.L.I.: ”Ei kelpaa, pitää olla jätskiä!”

V2.K. *Iris ottaa muovisen sohvan. Hän yrittää asettaa "noita-akan" - kepin, johon on pujotettu erivärisiä muotopalikoita - sohvalle.*

V2.L.S.: *"Sehän on kuin joku taideteos!"*

V2.K. *Kun Iris ei saa keppiä pysymään sohvalla*

V2.L.S.: *"Hyvä, sitten se noita-akka haluais varmaan takas purkkiin!"*

V2.L.I.: *"Eikä!"*

V2.L.S.: *"Hae sinä joku, joka sopii istumaan sohvalla."*

V2.K. *Iris katsoo ympärilleen kaapin luona.*

V2.L.S.: *"Löytyykö sopivaa?" Sari ottaa pienen nukken:" Mahtuukohan tämä siihen istumaan?"*

V2.L.S.: *"No, varmaan mahtuu!"*

V2.K. *Iris kokeilee, mutta antaa pois, koska ei saa nukkea pysymään sohvalla.*

V2.L.S.: *"No, mikähän mahtuis?"*

V2.L.I.: *Iris ehdottaa: "Joku tontuista"*

V2.L.S.: *"No, vaikka tuo, joka... Sari ottaa yhden 7 veljeksestä. "Tulen mielelläni, mutta mennäänpä muovailemaan."*

H1.S.: *"Tällä kertaa Iris pysyi poikkeuksellisen hyvin asiassa, onhan hän hirveen pieni tyttö kuitenkin, ett usein se ajatus harhailee, tulee mieleen jotain muuta, tässä oli hyvä tilanne .."*

H2.S. *"...Iriksellä oli tilaa ja vapautta myös muuttaa sitä suunnitelmaa semmosissa sopivissa raameissa. Se näkyi mielestäni tällä kertaa varsin runsaana mielikuvituksen käyttönä ja hauskoina pieninä, luovina ja hulluttelevina hetkinä, joita Iriksellä tuli mieleen ja hän oli mielestäni hyvin intensiivinen tässä leikissä ja..."*

H2.S. *"..., ett niille annetaan merkityksiä ja ett ne hyväksytään, mun mielestä se on semmonen sallivuuden tärkein elementti ja Iris tuli kuulluksi ja hyväksytyksi niissä asioissa ja se on varmaan semmosta tietynlaista herkkyyttä, että näin voi leikissä tapahtua, ett se leikki on niin arvokas asia, että siinä voi tapahtua ja tulla yllättäviä muutoksia..."*

Terapiatilanteissa roolit vaihtuvat tiuhaan. Iris ja Sari sukkuloivat sujuvasti milloin Maisa-hiiren, tiikerin, hattukauppiaan, kalastajan, taikurin, kääpiön, milloin kengurun, kilpahevosen tai sihisevän käärmeen roolissa. Kyky samaistua erilaisiin hahmoihin – olla toisena – on tavallaan matkaa itseän. Iris osoitti hoivaleikin piirteitä huolehtiessaan Maisa-hiirestä esim. kysymällä, kumman puolen tomaatista se haluaa, puristamalla sitä usein hellästi rintaansa vasten ja huolehtimalla sille sopiva istumapaikka. Tässä leikissä tuli näkyväksi se tapa, jolla häntä itseään kohdellaan ja pidetään huolta. Lapsi peilaa leikissään omaa todellisuuttaan. Iris käyttää esineitä epätavanomaisella tavalla ja käyttää mielikuvitustaan rikkaasti. Kauppaleikissä on kuitenkin oikeiden rahojen kopiot ja oikea lompakko käytössä, mikä kertoo toimintaterapian tulevaisuuteen suuntaamisesta lapsen elämässä.

VI.K. Iris asettuu hattu päässään kassakoneen taakse ja Sari ryhtyy asiakkaaksi.

VI.L.S.: ”No niin.. päivää!”

VI.L.I.: ”Päivää!”

VI.L.S.: ”Onpas teillä kaunis hattu, haluaisin ostaa olkihatun!”

VI.K. Iris antaa Sarille hatun. Sari katsoo peilistä, onko hattu hyvä ja asettuu Iriksen tasolle peilin eteen.

VI.L.S.: ”Mistäs te olette löytänyt noin kauniin hatun? Uskallanko kysyä, paljonko mahtaa maksaa?”

VI.L.I.: ”20 euroa.”

VI.L.S.: ”Niin kallis. Kyllä taidan ostaa kuitenkin”.

VI.L.S.: ”Tämä olisi ihana...!”

VI.K. Iris on kassakoneen takana innokkaan näköisenä. Molemmilla hatut päässä. Sari maksaa hatun Irikselle, joka laittaa rahat tärkeännäköisenä kassaan.

VI.L.S.: ”Onko tämä nyt varmasti sopiva?”

VI.L.I.: ”On!”

VI.L.S.: ”Kiitoksia ja näkemiin!”

VI.L.I.: ”Heippa!” ja vilkuttaa.

V2.K. Sari ottaa kepin, johon on pujotettu erivärisiä palikoita ja nostaa sen pystyyn.

V2.L.S.: ”Mikäs tää on sun mielestä?”

V2.L.I.: ”No, noita-akka tietysti!”

V2.K. Sari hymähtää. Peliä jatketaan vielä. Iris keskittyy hienosti pujottamaan muotopalikoita keppiin.

V2.L.S.: ”Hyvä Iris, vau! No nyt nää on noita-akkoja!”

V2.K. Iris nousee seisomaan ja lähtee ”noita-akkakepin” kanssa liikkeelle.

V2.L.S.: ”Minnes se matkaa?”

V2.L.I.: ”No, tietenkin noitataloon” ja lähestyy lelukaappia.

V2.L.S.: ”Noitataloon, sielläkö se on?”

H2.S.: ”Ja sitten materiaalien valinnoissa niin niissä myöskin ..Iris käyttää siis todella mielikuvitusta ja luovasti, ett hän on varmaan sellainen lapsi, joka taikoo ihan mistä tahansa todellakin leikkiä, ett siinä ei tarvita hienoja rakennussarjoja tai nukkekoteja kalustuksineen vaan, ett voi hyvin kuvitella ett ne syntyy ihan itsestään.”

V1.L.I. naurahtaen: ”Onkos tämä hassu vai hattu?”

V1.L. Sari naurahtaen: ”Sinä olitkin hattukauppias etkä kassanhoitaja, hyvä!”

V.1.K. Iris laittaa oman hattunsa Sarin päähän (liian pieni) ja nauraa. Sari laittaa oman ison hattunsa Iriksen päähän – molemmat nauravat.

V4.K. Maila putosi toisestakin kädestä. Iris ehdottaa että vaihdetaan mailoja ja niin tehdään. Leikki jatkuu kopitteluna, mutta sanotaankin, mistä ei tykkää.

Pallo ei osu mailaan ja siihen Iris toteaa:

V4.L.I. ”Sano sille pallolle, että nyt kyllä pomppaat!”

V4.L.S.: ”Nyt pallo kyllä pomppaat Iriksen mailaan ... ja polvet suoriksi siellä kanssa (hieman humoristisesti komentaen)! ”

5.3.1. Yhteenveto voimaantuneesta lapsesta

Miten lapsi kokee ja mitä tekee toimintaterapiassa oli viimeisin tutkimuksen apukysymys. Aineiston perusteella Iris osoitti voimaantumisen merkkejä. Hän nauttii rauhassa leikkimisestä ja hyväntuulisesta, turvallisesta leikkikaverista. Tunnelma on vapaa suorituspainesta, sopivasti eteenpäin vievä ja dynaamisen rento. Iris kokee olevansa aktiivinen vaikuttaja ja onnistuvansa avustettuna vaikeistakin tilanteista. Hän tuntee olevansa hyväksytty ja arvostettu omanlaisenaan. Hän on valmis joustamaan ja osaa myös

pitää topakasti puoliaan leikki-ideoidensa toteuttamisessa. Iriksen tyytyväisyys tuli mielestäni viimeisen kerran lopuksi kauniisti esille, kun hän maalasi partavaahdolla peiliin meidän kolmen läsnäolijan yhteiskuvan auringon laskun aikaan.

V4.L.I.: ”joo... ” piirtää pienen ympyrän... ja sanoo:” suu... ei suu ja pyyhkii pois. Mä piirrän sun kuvan... ja kuvaajan ... ”

V4.L.S.: ”Piirrä vaan jos haluat : kuvaaja on Anja.

V4.K. Iris piirtää, luettelee kehon ja kasvojen osia. ..Hei, tässä on Sarini!”

V4.L.S.: ”Joo-o!”

V4.L.I.: ”Kädet vielä, noin. Sä olet ihana!”

V4.L.S.: naurahtaa ” Joo-o , entä sitten?”

V4.K. Iris piirtää toisen ihmishahmon.

V4.L.I.: ”Mä osaan, eikös olekin ...noin ...ja sitten vielä....eikös...?”

V4.K. Iris saa valmiiksi 3 hahmoa. Tyytyväisen näköinen, ku kysyn kameran takaa : ”Olemmeko me kaikki nyt siinä?”

V4.L.S.: ”Se voisikin jäädä nyt siihen... pyyhitään kädet.....kyllä se on upea tuo vahtotaideteos!”

V4.K. Iriksellä ihaileva ilme, kun katsoo työtään:

V4.L.I.: ” Niin, tuolla aurinko laskee.”

V4.L.S.: ”Ja me kaikki kolme olemme siinä...”

V4.L.I.: ”ja sateessa!”

V4.L.S.: ”Ai sateessa , sittenhän siellä on sateenkaari, vai kuinka?”

Iris jäi mieleeni onnellisen oloisena ja terapiastaan nauttivana lapsena. Kun viimeisessä terapiatilanteessa leikittiin tarrapallolla ja mailoilla ”mistä tykkään ja mistä en tykkää” – leikkiä. Iris kertoi: *V4.L.I.: ”Tykkään olla 4-vuotias!”*

6. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET KYSYMYKSET

Tutkimustyön päämääränä on Varton (1992) mukaan rikastaa inhimillistä olemassaoloa, syventää ymmärrystämme maailmasta ja itsestämme. Tutkimuksella on näin ollen aina syvä eettinen merkitys inhimillisen toiminnan arvottajana. Toimintaterapeuttista tutkimustyötä ohjaavat Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry:n eettiset ohjeet, jossa mainitaan mm. että alan kehittymisen edellytyksenä on tutkimustyö, tiedon jakaminen ja alan opiskelijoiden ohjaaminen. Toimintaterapian tulee perustua vakiintuneeseen ja hyväksytyyn tutkimukseen pohjaavaan tietoon. (Suomen toimintaterapeuttiliitto ry 2000, ks. liite 1.) Tässä työssä olen etsimässä uutta tietoa toimintaterapiasta systemaattisin ja tieteellisesti hyväksytyjen menetelmien avulla. Tutkimuksesta saatava tieto tulee mm. alan opetuksen käyttöön.

Tutkimuksen tiedonantajan – videoiduissa terapiatilanteissa työskentelevän toimintaterapeutin - valitsemiseen ovat olleet vaikuttamassa useat tekijät. Tiesin hänestä etukäteen sen, että hän käyttää leikkiä lasten toimintaterapiassa. Hän on tehnyt yksityissektorilla terapiatyötä usean vuoden ajan ja hän on halukas sitoutumaan yhteistyöprosessiin kanssani. Lisäksi hänellä käy jatkuvasti pitkissä terapioiden erilaisista toimintakyvyn ongelmista kärsiviä lapsia. Tutkimusluvan saaminen lapsen vanhemmilta on yksityissektorilla yksinkertaisempaa kuin julkisten terveydenhuollon palvelujen puolella. Tutkimuksen eettisenä lähtökohtana tiedonantajan ja lapsen henkilöllisyys sekä toimintaterapian yksilöityminen (paikkakunta, organisaatio) pyritään tutkimuksen raportista kokonaan häivyttämään (Tuomi & Sarajärvi 2002). Lapsen vanhemmilta pyydettiin kirjallinen lupa videoimiseen ja myös videon näyttämiseen koulutustarkoituksessa. (liite 2.). Toimintaterapeutti ja vanhemmat valmistelevat lasta tutkijan läsnäoloon ja tilanteen videointiin etukäteen. Tapasin lapsen ja hänen äitinsä/isänsä aina ennen/jälkeen tilanetta alkua luottamuksen ja rennon ilmapiirin aikaansaamiseksi. Vaihdoin siinä päällimmäiset kuulumiset.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkentaa metodologisen triangulaation avulla. Tarkoitan sillä tässä tutkimuksessa metodien välistä alaluokkaa, jolloin samasta ilmiöstä kerätään ja analysoidaan aineistoa erilaisin laadullisin metodein. Tässä

tutkimuksessa ne olivat havainnointi ja tilanteiden nauhoittaminen, keskusteleminen tiedonantajien kanssa, kehollisen vuorovaikutuksen kuvauksia ja reflektiivisen päiväkirjan pitäminen. Triangulaation toimintasuunnitelman avulla pyrin ylittämään omia henkilökohtaisia ennakkoluulojani yhdistämällä erilaisia metodeja. Tarkoitukseni oli päästä lähemmäksi terapeutin leikin ilmiön kokonaisuuden hahmottamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002.)

Ilmiön ymmärtämiseen pyrkivässä tutkimuksessa reflektiivisen päiväkirjan kirjoittamisellani on luotettavuuden kannalta suuri merkitys. Kaikkea en ole matkan varrella kirjoittanut muistiin, vaan myös mielessäni orastaneet ajatukset ovat mukana analyysissä, tulkinnassa, johtopäätöksissä ja pohdinnassa. Laadullisen tutkimuksen tekijät väittävät, että sen avulla saadut tulokset antavat sosiaalisessa kontekstissa esiintyvää syvällistä oivallusta. Sillä on myös ongelmansa. Se kohdentuu vaikeasti mitattaviin ilmiöihin ja siinä käytetään subjektiivista aineistoa ja siltä saattaa puuttua tieteellinen kurinalaisuus. Toimintaterapeuttien tulisi ottaa tietoisesti käyttöönsä kriittisiä, systemaattisia ja analyttisiä lähestymistapoja, jotta he hahmottaisivat subjektiivisuuden ja subjektien välisiä ulottuvuuksia. (Finlay 1998.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan subjektiivisuus voi olla ongelma tai voimavara. Tutkijan reflektiivinen ote läpi koko tutkimusprosessin on suositeltavaa, koska systemaattisesti toteutettuna se mahdollistaa uutta ymmärrystä. Tutkijan reflektiivisyyden mitätöiminen saattaa heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkijan reflektiolla on keskeinen asema tiedon rakentamisessa. (Finlay 1998.) Reflektio on laajassa mielessä suuntautumista itseän. Tutkijana minulle on tärkeää peilata omaa ajattelua, ajatteluni ”vankiloita” ja asenteita, jotka saattavat estää uuden tiedon ymmärtämistä. Reflektio on prosessinomaista, jatkuvaa sekä syvälle pyrkivää. Reflektiivisyys on tutkivaa ajattelua eikä se tyydy valmiisiin vastauksiin. (Laine & Kuhmonen 1998.)

Etnografinen lähestymistapa aineiston analyysissä on mielestäni tässä tutkimuksessa varsin luotettava. Tässä terapeutin leikin tutkimuksessa katsoimme videon videointitilanteiden ja oman analyttisen reflektion jälkeen yhdessä toimintaterapeutin kanssa. Videon katsomisen jälkeen keskustelimme niistä kuvauksista ja tulkinnoista, mitä leikkiminen oli ko. tilanteessa meissä herättänyt. Keskustelun tarkoituksena oli lisätä tutkimuksen uskottavuutta luotettavuuden kriteerinä. Uskottavuus luotettavuuden kriteerinä tarkoittaa

sitä, että tutkijan on tarkistettava, vastaavatko hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa tutkittavien tulkintaa (Eskola & Suoranta 1999). Toisen kokemusta ei voi havainnoimisen kautta kylliksi ymmärtää. Tutkimuksen uskottavuuden kannalta oli tärkeää kysyä lapsen tuoreita kommentteja terapiatilanteesta. keskustella analyyseistä ja tulkinnoista toimintaterapeutin kanssa.

Tutkimustani varten videoin autenttisia tilanteita, jolloin erityisjärjestelyjä ei tarvittu ja videoinnin tulos oli yleensä hyvä. Videoinnin rajoituksena on kontekstuaalisuuden puute. Mitä havainnoitaville on tapahtunut ennen videointia ja mitä on tulossa? (Viitanen 1996.) Osittain tätä puutetta voi korjata katsomalla video yhdessä ja keskustelemalla siitä toimintaterapeutin kanssa, ts. käyttämällä muita tiedonkeruumenetelmiä apuna. Aineiston keruuvaiheessa käytin videointia lapsen kertomien kommenttien tallentamiseen heti tilanteen jälkeen. Nauhoitin ja litteroin myös toimintaterapeutin kanssa käymäni keskustelut, joista käytin runsaasti suoria esimerkkejä tulkintani tueksi.

Videoidessani terapiatilanteita pohdin sitä, kuinka paljon läsnäoloni vaikuttaa lapsen ja toimintaterapeutin tekemiseen. Kysyin häneltä, käyttäytyikö lapsi tai hän itse eri tavalla aineistonkeruukerroilla kuin normaaleissa terapiatilanteissa.

H4.S.: ”No ei kyllä oikeestaan... ett mä olen varmaan hieman erilainen, ett en ehkä ole näin intensiivinen joka ..ett nyt kun katsoo videolta, niin kyllähän minä sataprosenttisesti olen mukana ...ett ihan rehellisiä jos ollaan, ja... niin kahden-keskisessä tilanteessa haen vähän enemmän tavaroita ja voin vähän selata kalenteria ja kattoo, mitä ensi viikolla ja sillai, että ”mmmm” - kuunnella niinkun enemmän. Mutta kyllä tää oli aika sellainen tyypillinen kerta sinänsä ihan kyllä.”

Videoidessani terapiatilanteita huomasin Iriksen ja Sarin paneutuvan keskittyneesti yhdessä tekemiseensä ja unohtavan läsnäoloni. Siltä se näytti, vaikka tiesin Sarin olevan tietoinen kuvaamisesta muistaen yleensä esim. asettua kameraan päin, jotta saan kuvattua heidän leikkiään. Autenttisten tilanteiden tutkimisessa ei tässä tapauksessa ollut muuta ratkaisua. Olisiko kamera huoneen nurkassa ilman kuvaajaa muuttanut tuloksia? Tilanteiden salaa kuvaaminen on tutkimuksen eettisyyden kannalta täysin mahdoton ajatus.

Minun kannaltani oli arvokasta saada olla tilanteissa mukana, tutustuin lapseen ja vanhempiin pienien juttutuokioiden kautta. Uskoakseni se lisäsi heidän luottamustaan minuun tutkijana.

Eräs ongelma tällaisessa tapaustutkimuksessa saattaa olla se, että tunsin toimintaterapeutin, kylläkin etäisesti. Emme ole ystävyksiä, suhde on enemmän ammatillinen ja tapaamisemme olleet hyvin harvoja. Hän on aikanaan osallistunut opetukseeni erikoistumisopinnoissaan. Tiesin hänen olevan kokenut ja itsenäinen sekä ammattitunteeltaan vankka. Tavoitteeni oli olla toisen, nimenomaan itsenäisen, työn tulkitsija. En vaikuttanut terapian suunnitteluun tai toteutukseen millään tavalla. Olisiko tutkimusprosessi edennyt eri tavalla, jos mukana ollut toimintaterapeutti olisi ollut tutkijalle täysin tuntemattoman? Tutkimuksen käynnistäminen olisi saattanut olla hitaampaa. Toimintaterapeutin pohdinnat olisivat voineet olla kankeampia kuin tutun kanssa. Kokemukseni mukaan tässä tutkimuksessa toimintaterapeutin oli vaivatonta kommentoida ja kertoa tekemisensä merkityksistä. Keskusteluissa toimintaterapeutin puheella oli pääosa, minun tehtäväni oli tarjota reflektointiin auttavia kysymyksiä. Tosin viimeisen videon katseluun liittyneen keskustelun jälkeen Sari kiitti minua työnohjauksesta. Hätkähdin ja mietin, olinko unohtanut tutkijan roolini ja olisinko tarvinnut jonkin tiukemman raamin keskusteluihin. Muistan olleeni aktiivisempi kyselijä ja kommentoija viimeisellä kerralla. Ajattelin, että kun uusia videoitavia tilanteita ei enää ole, niin sanomisellani ei voi olla vaikutusta tutkimuksen jatkoon. Tiedän heikkouteni joutua imaistuksi lasten leikkiä koskeviin keskusteluihin. Vaarana aineistolähtöisessä tutkimuksessa on joka tapauksessa, että tulkitseen toimintaterapeutin tekemisiä ja merkityksiä liikaa omasta käsityksestäni ja lähtökohdista käsin ymmärtämättä hänen ainutlaatuisuuttaan.

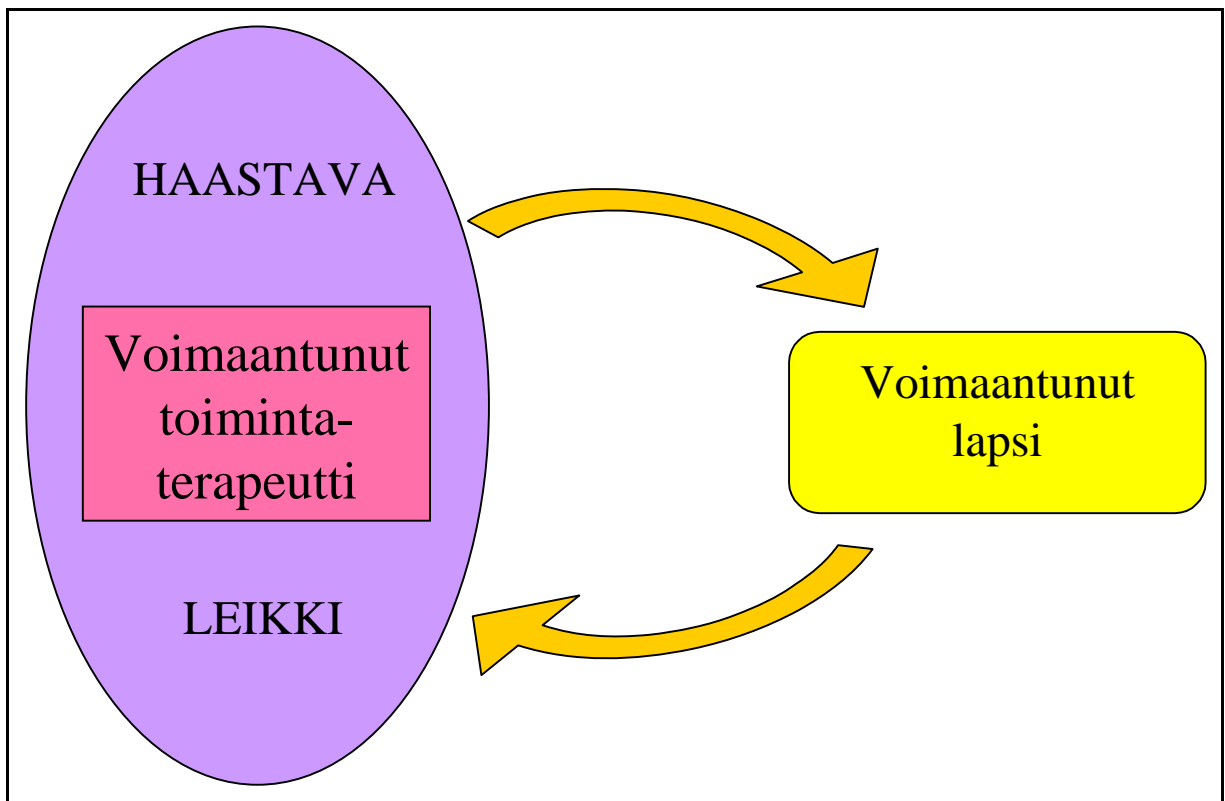
Miten tutkija voi sitten kontrolloida, että analyysi tapahtuu aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen värittäminä? Olen kirjoittanut esiyymmärrystäni auki ja tiedostan oman sitoutumiseni terapeuttisen leikin etsijänä analyysin aikana, mikä osaltaan hälventää em. ongelmaa. (Tuomi & Sarajärvi 2002.) Analyysiä ja tulkintaa on lukenut ulkopuolinen, paljon erilaisia tutkimuksia lukenut henkilö. Hänen tarkoituksensa oli tarkastaa, onko analyysi aineistosta kirjoitetun tekstin mukaan relevanttia. Sain palautteena, että ne vastaavat perustellusti toisiaan. Myös tutkimuksessa mukana ollut toimintaterapeutti on tarkastanut analyysi- ja tulkintaosuuksia. Hän paneutui siihen, että

olenko tulkinnut hänen tekemisiään tai sanomisiaan terapiatilanteissa ja niiden jälkeisissä keskusteluissa oikein ja sen seurauksena tehnyt tarkoituksenmukaisia merkityksenantoja. Sain häneltä muutaman tärkeän kommentin, mutta yleisesti hän piti tulkintojani sopivina.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tapaustutkimuksessa oli tarkoituksena käsitteellistää terapeutin leikin tunnusmerkkejä toimintaterapiassa. Pyrkimyksenä oli lisätä ymmärrystä siitä, mitä leikki on lasten toimintaterapiassa. Tässä luvussa esitellään tapaustutkimuksesta muotoutunutta synteisiä leikistä lasten toimintaterapiassa. Sitä peilataan työn alussa esiteltyihin toimintaterapian arvoja ja periaatteita kuvaaviin ajatuksiin. Lasten toimintaterapiatilanteista ei löytynyt muita tutkimuksia, jotka suoraan sopisivat peilauspinnaksi tälle työlle. Kuitenkin tämän työn tuloksia tarkastellaan muutaman aihetta sivuavan tutkimuksen tai mallin valossa. Olen tutustunut ko. lähteisiin vasta tässä vaiheessa tutkimusta säilyttääkseni analyysi- ja tulkintavaiheen sisällönanalyysin abduktiivisen otteen ja pitääkseni mieltäni avoimena tämän tutkimuksen aineistolle. Voimaantumista tarkastellaan pääasiassa hoitotieteen ja kasvatustieteen tutkimusten valossa.

Mahdollisuusajattelu

Kuvio 5. Synteesi terapeutisesta leikistä lasten toimintaterapiassa (Sario 2004)

Mahdollisuusajattelu on saanut alkunsa Meyerin antamasta periaatteesta, että toimintaterapeuttien tulee tarjota asiakkailleen mieluummin mahdollisuuksia kuin määräyksiä. Toimintaterapiassa on sitouduttu parantamaan erilaisten ihmisten elämään liittyvien toimintojen mahdollisuuksia (Meyer 1977/1922, Yerxa 1998.) Townsend ja Wilcock kuvaavat oikeutta toimintaan yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuuksina ja voimavaroina valita ja osallistua yksilölle tarkoituksenmukaisiin ja kulttuurisesti ja henkilökohtaisesti merkityksellisiin toimintoihin. Avainkäsitteitä siinä ovat aktiivinen osallistuminen, voimaantuminen, valinta, mahdollisuus ja oikeudenmukaisuus. (Townsend & Wilcock 2004.) Mahdollisuusajattelu kuvastaa terapeutin leikin synteessä (kuvio 5.) lapsen ajattelua, ei niinkään tietoisina em. käsitteiden kautta vaan ehkä ilmapiirin kuvaajana oman kokemuksen pohjalta. Hän on tottunut aktiiviseen rooliin terapialapsena ja kokenut tullessa oikeudenmukaisesti kohdelluksi. Se kuvastaa myös toimintaterapeutin tietoista, merkitysvälitteistä tausta-ajattelua, joka ohjaa hänen valintojaan ja ratkaisujaan terapiatilanteissa.

Kanadalaisessa asiakaslähtöisessä mallissa ollaan kiinnostuneita siitä, kenen ääntä kuunnellaan ja millaista on vallankäyttö terapiasuhteessa. (Townsend 2003). Tässä tapaustutkimuksessa vallankäyttö oli jaettua. Itseensä luottavan, ammattitaitoisen ja refleктоivan **voimaantuneen toimintaterapeutin** tapa olla sensitiivisesti läsnä lasta kunnioittaen ja hänen ideoistaan kiinnostuen sekä sallivat tilannekohtaiset ratkaisut antoivat lapselle tilaa vaikuttaa terapian kulkuun. Terapiassa mahdollistettiin lapsen itsensä toteuttamista yhdessä leikkimisen kautta. Lapsi sai valita itselleen siinä tilanteessa merkityksellisiä leikkejä ja muita toimintoja. Lapsen ääntä kuunneltiin, kun toimintaterapeutti pohti sitä, mikä olisi oikea tapa koskettaa lasta, kun häntä autetaan oikeisiin asentoihin. Lisäksi toimintaterapeutti piti tärkeänä huolehtia siitä, että vanhemmilla on vaikutusmahdollisuuksia lastaan koskevilla, toimintaterapiaan liittyvissä kysymyksissä.

Terapeutin leikki lasten toimintaterapiassa näyttöytyi tässä tutkimuksessa dynaamisena kaksisuuntaisena vuorovaikutuksena (ks. kuvio 5). Siinä voimaantunut toimintaterapeutti **haastavaa leikkiä** käyttäen vaikuttaa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön siten, että lapsen voimaantumisen muodostui otolliset olosuhteet. Sekä toimintaterapeutin että lapsen voimaantumisen prosessi vahvistuu yhdessä leikkiessä hyvässä

vuorovaikutussuhteessa. Elämänilo ja innostuneisuus tarttuvat. Ferlandin mukaan leikkiä on henkilökohtainen asenne, jossa mielihyvä, mielenkiinto ja spontaanisuus ovat toisiinsa kietoutuneet ja jota saa ilmaista itse valitsemallaan, ei ympäristön odotusten mukaisella tavalla (Ferland 1997, Sturgess 2003). Määritelmä kuvaa mielestäni hyvin myös tässä tutkimuksessa esiintyvää leikkiä.

Toimintaterapeutin työskentelyssä korostui lapsiläheinen tapa toimia terapiatilanteissa. Lasten parissa työskenneltäessä lapsiläheinen on mielestäni osuvampi käsite kuin lapsilähtöinen. Toimintaterapeutilla on vankasti ohjat käsissä ja lapsella mahdollisuus vaikuttaa. Toimintaterapeutti ikään kuin pitää yhteisessä purressa perää, ja lapsi nostaa ja laskee purjeita. Rooleja voidaan myös tarkoituksellisesti – lapsen voimaantumisen kannalta otollisessa tilanteessa - vaihtaa. Lapsen tarpeisiin vastataan, ja hänen vahvuutensa on otettu terapiassa käyttöön. Lapsiläheinen lähestymistapa vertautuu myös työn alussa mainittuun asiakaskeskeiseen lähestymistapaan. Siinä asiakkuus ymmärretään laajaksi käsittäen sekä lapsen, vanhemmat että lapsen päiväkodin. Toimintaterapeutilla on tässä tutkimuksessa aktiivinen ja haasteellinen rooli yhteistyökumppanina vanhempien ja päiväkotiväen kanssa.

Siitonen korostaa erilaisten voimaantumisteorioiden perusteella, että ihmisen voimaantumisen tarkoitus on mahdollistaa se, että hän itse tunnistaa, luo ja kanavoi omat voimavaransa. Hänen on löydettävä itse omat vahvuutensa itsensä auttamisessa. (Siitonen 1999.) Tämä ajatus sopii hyvin toimintaterapian käytäntöön sovellettavaksi. Yhteistä voimaantumiselle ja asiakaskeskeiselle toimintaterapialle on ajaton perusajatus mahdollisuuksien antamisesta asiakkaille/potilaille. Tässä tutkimuksessa terapian päämäärä, lapsen hyvinvointi, näyttäytyi **lapsen voimaantuneisuutena** terapiatilanteiden yhteisissä leikeissä.

Voimaantuneesta toimintaterapeutista on toistaiseksi kirjoitettu vähän. Townsend mainitsee toimintaterapeutin voimaantumista edistäväksi tekijäksi mahdollisuutta päättää ja ohjata omaa käytäntöään muualta tulevien ohjeistusten sijaan. (Townsend 2003). Sama vertautuu myös asiakkaan tilanteeseen, kun hänen itsemääräämisoikeuttaan ja vahvuuksiaan hyödynnetään terapiasuhteen rakentamisessa. Silloin hänen itseluottamuksensa, tulevaisuuteen suuntautumisensa ja sosiaalisuutensa sekä terapiaan sitoutumisensa lisääntyvät. Toimintaan mahdollistaminen auttaa asiakasta voimaantumaan. Siihen liittyy myös oikeus valintojen tekemiseen ja itselleen

merkityksellisiin toimintoihin omassa ympäristössään. (Yerxa 1998, Townsend 2003, Townsend & Wilcock 2004.)

Sairaanhoitajien valtaistumisesta/voimaantumista tehty väitöskirja nostaa viisi työyhteisöllistä tekijää, jotka estävät tai edistävät valtaistumista. Peilaan niitä tässä tutkimuksessa esille tullessiin voimaantumisen piirteisiin. Kun työskentelyn *moraaliset periaatteet*, ts. ammatin filosofia ja arvot ovat työyhteisössä ja kollegojen keskuudessa kohdallaan ne edistävät voimaantumista. Kokemukset yhteistyöongelmista ja työn väheksymisestä ovat omiaan estämään ammatillisen itseluottamuksen kehittymistä. (Kuokkanen 2003). Tässä tutkimuksessa toimintaterapeutti tuo reflektiossaan esille työnohjauksen ja työtovereiden tuen sekä yhteistyön vanhempien ja päiväkodin kanssa terapiasuhdetta vahvistavana tekijänä. Vaikeuksia on ollut, mutta nyt näyttävät yhteiset linjat löytyneen, minkä toimintaterapeutti sanoo tuntuvan hyvältä.

Henkilökohtaisen loukkaamattomuuden (personal integrity) todettiin sairaanhoitajien tutkimuksessa vaikuttavan valtaistumiseen. Se, kuinka paljon voi osallistua päätöksentekoon ja jakaa vastuuta, on merkittävä tekijä. Päättekö esimies työntekijän puolesta? (emt.) Tässä työssä toimintaterapeutti on osakkaana yksityisessä lasten kuntoutusyrityksessä, jossa autonomisuus oman työn järjestelemiseen, työaikojen suunnitteluun ja myös työtahdin valintaan on mahdollista. Toisin kuin esim. sairaalassa asiakkaiden vastaanottoajat tulevat usein muualta annettuina. Myös opettajien voimaantumista tutkinut Siitonen korostaa asioiden kulkuun vaikuttamisen tärkeyttä (Siitonen 1999).

Kokemukset *ammattitaidosta ja asiantuntijuudesta* edistävät voimaantumista (Kuokkanen 2003). Toimintaterapeutti kertoo käyvänsä keskusteluja kollegoiden kanssa mm. opintopiireissä, osallistuvansa koulutuksiin ja antavansa konsultaatiota oman erityisosaamisensa puitteissa. Hän saa hyvää palautetta lapselta, vanhemmilta ja päiväkodista. Hän kokee työnsä merkitykselliseksi.

Tulevaisuuteen suuntaamisen katsotaan edistävän voimaantumista silloin, kun työntekijällä on vaikuttamisen mahdollisuuksia (emt.). Yhteiset neuvottelut esim. vanhempien ja päiväkodin kanssa tuovat eteenpäin suuntautuvaa perspektiiviä terapiatyöskentelyyn. Lapsen tilannetta tarkastellaan muutama vuosi eteenpäin ja mietitään siihen nähden

yhteisiä linjoja menettelytavoista. Se lisää työn merkitykselliseksi kokemista. Tukea-antava, vapaa, kokeilemiseen kannustava ilmapiiri so. ”hyvähenkiset” sosiaaliset (emt.) tilanteet opintopiireissä ja yhteistyökumppaneiden kanssa lisäävät työssä jaksamista ja hyvinvointia.

Cole ja McLean ovat tutkineet toimintaterapeuttien käsityksiä terapeuttisesta vuorovaikutuksesta eri-ikäisten asiakkaiden kanssa. Yhteenvedona he toteavat, että se on luottavainen ja hyvä suhde asiakkaan ja terapeutin välillä. Siihen päästään tekemällä yhteistyötä ja käyttämällä sopivia kommunikaatiokeinoja, empatiaa ja molemminpuolista kunnioittamista. (Cole & McLean 2003.) Tässä tapaustutkimuksessa toimintaterapeutti pääsee lapsen leikkimaailmaan, kommunikoi rikkaasti kielellisesti ja kehollaan lapselle sopivalla tavalla, osoittaa itse ja sallii myös lapsen osoittaa tunteitaan ja suhtautuu niihin empaattisesti. Vankka, kunnioittava suhtautuminen lapsen persoonaan on myös keskeistä haastavassa leikkimisessä.

Sturges on kehittänyt hiekkalinna-mallin kuvaamaan lapsen valitsemaa leikkiä. Siinä kuvataan turvallisessa ympäristössä suhteellisen terveen lapsen leikkituokiota hänen omasta näkökulmastaan. Tavoitteena on se, että lapsi oppii arvioimaan leikkitaitojaan. Malli selventää leikin tekijöitä ja kontekstia, jotka täytyy ottaa huomioon leikin terapeuttisessa käytössä. Luettelen tässä keskeisimmät yksin leikkimiseen liittyvät periaatteet:

- 1) Leikki on yksilölle merkityksellinen
- 2) Siihen sisältyy iloa ja ylpeyttä
- 3) Lapsi löytää itse leikin yllykkeen
- 4) Leikille on sopiva ympäristö ja aikaa
- 5) Lapsi kokee turvallisuutta
- 6) Hänellä on tarpeeksi leikkimisen taitoja (myös kommunikaatio- ja organisointitaitoja, itseluottamusta, tunneilmaisua, symbolista käsittämiskykyä)
- 7) Persoonallinen tapa leikkiä
- 8) Itseohjautuvuus, omien ideoiden toteuttaminen, valinta sen mukaan, mikä on leikkiä ja mikä ei ole
- 9) Lapsen persoonallisuus
- 10) Ympäristön rikkaus, tuki ja turvallisuus

Leikki on toimintaa, jossa lapsi on sitoutunut, käyttää siihen energiaansa ja kokee siinä tarkoituksen. Tässä Sturgess tarkoittaa lapsella myös nuoria aina 18 ikävuoteen asti. Hän korostaa, että leikki tulisi nähdä elämän pituisena käsitteenä toimintaterapiassa. (Sturgess 2003.)

Mallista löytyy yllättäen paljon samoja elementtejä leikistä kuin tässä tutkimuksessa esiintyvässä terapeutisessa toiminnassa, vaikka kyseisen mallin esimerkki onkin lapsen yksin leikkimisestä ja lähtökohtana hänen oma toimintansa. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu toimintaterapeutin ominaisuuksia ja toimintatapoja sekä voimaantuneen lapsen käyttäytymistä ja kokemuksia yhteisessä leikissä. Molemmissa leikkijä on suhteellisen toimintakykyinen – vammastaan huolimatta sellaiseksi itsensä kokeva - ja hänellä on tukea-antava ympäristö voimavaranaan. Lähtökohtana on molemmissa leikki sinällään lapsen näkökulmasta eikä leikin valjastaminen tavoitteisiin tai taitojen kehittymiseen. Ympäristön rikkautta ei tässä työssä erikseen nostettu esille. Kuvattujen terapiatilanteiden ympäristö on rauhallinen, virikkeellinen, tilava ja valoisa. Tilan sisustamisessa ja terapiavälineiden hankinnassa on käytännöllisyyden lisäksi myös esteettisyys ollut keskeisellä sijalla. Tilassa on useita huoneita, esim. yhdessä lukemiselle on erityinen ”soppi” pehmeine patjoineen.

Mitä on leikki lasten toimintaterapiassa? Tässä tutkimuksessa toimintaterapeutin toimintatapoja terapiatilanteissa ja yhteistyössä vanhempien ja päiväkodin kanssa määrittää pitkälti eettiset arvot. Lapsen persoonan ja leikkitodellisuuden kunnioittaminen, oma-aloitteisen ja merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen, vahva ja ystävällinen läsnä oleminen, lapsen tulevaisuuteen suuntaaminen sekä ammattitaidosta huolehtiminen ovat tästä esimerkkeinä.

Royeen on hahmotellut toimintaterapian ajattomia eettisiä arvoja vuoteen 2025. Hän tuo esille kolme eettiseen toimintaterapian toteutukseen liittyvää huomionarvoista aluetta:

- 1) **Mielen tottumukset:** tieteellisten menetelmien käyttö kuten esim. näyttöön perustuva käytäntö, teoreettiset lähestymistavat ja terapeutin harkinta.
- 2) **Sydämen tottumukset:** hyvän tekemisen hyveet esim. huolenpito, myötätunto, ystävällisyys ja humanistinen lähestymistapa.

- 3) **Tottumukset terapian tekemisen taidoissa:** itsen terapeuttinen käyttö, intuitioiden hienotunteinen käyttö ja ei-älyllisten toimintojen (noncognitive) esim. luovien toimintojen käyttö. (Royeen 2003.)

Tässä tutkimuksessa toimintaterapeutti reflektoi työskentelyään paljon ja käyttää mm. Bobathin lähestymistapaa käytännön työvälineenä. Hänellä on ystävällinen, hyväntuulinen ja lapsen uskova suhtautumistapa. Hän suhtautuu kunnioittavasti ja hienotunteisesti lapseen ja heittäytyy leikin maailmaan. Terapiassa käytettiin maalaamista ja luovaa ilmaisuliikuntaa. Sen sijaan toimintaterapeutti ei pohdinnoissaan käyttänyt terapeuttisen harkinnan tai näyttöön perustuvaa käsitteistöä eikä tarkastellut tekemisiään kovin teoreettisin sanakääntein. Teoriatieto on pohdinnoissa sisäistynyttä ja tulee esille käytännön esimerkkien kautta.

Tässä tutkimuksessa terapeuttinen leikki on kaiken aikaa kietoutuneena yhdessä tekemiseen. Sitä on vaikea irrottaa yhteydestään, koska kyse on pikemminkin eettisestä ja leikkimielisestä asenteesta toimintaan kuin tietyistä leikkitoiminnoista. Leikin huomioon ottaminen ulottuu myös terapiakontekstin ulkopuolelle. Toimintaterapeutilla on velvollisuus pitää leikkimisen oikeudessa lasten puolta niin toimintaterapiatilanteissa kuin lapsen vapaa-aikana. Asian voi ottaa puheeksi yhteistyössä vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan kanssa.

Onnellinen se lapsi, jonka leikistä aikuinen on kiinnostunut! (Kalliala 2001). Erityistä tukea tarvitseville lapsille tulisi tehdä mahdolliseksi leikkiä vapaasti omassa ympäristössään. Yhdyskuntasuunnittelu, aikuisten ja lasten asenteet sekä leikkivälineet saattavat kuitenkin olla esteenä vapaiden leikkikokemusten saamisessa. Toimintaterapeutti voisi hyvin olla kotikunnassaan vaikuttamassa leikkikenttien suunnitteluun siltä osin, että erityistä tukea tarvitsevien lasten toiveet ja tarpeet otetaan tarkoituksenmukaisella tavalla huomioon. Missiuna & Pollock tuovat esille, että leikkimisen suomat mahdollisuudet edesauttavat lasta tutkimaan ympäristöään ja itseään, harjoittelemaan päätöksentekoa, lisäämään motivaatiota, saavuttamaan tavoitteita ja pätevyyden tunnetta. Näillä tekijöillä on myönteinen vaikutus lapsen toiminnallisten roolien kehittämisessä ja yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi kasvamisessa. (Missiuna & Pollock 1991.)

Onko leikillä sitten tilaa erityistä tukea tarvitsevien lasten elämässä? Uhkia näyttää löytyvän. Nykyajan kiireinen elämäntyyli, television ja tietokoneen ääressä vietetty aika sekä jo ennen kouluikää ja ala-asteiässä aloitetut harrastukset vähentävät sitä aikaa, jonka lapsi tarvitsee pitkäjänteiseen, omassa rauhassa leikkimiseen. Aika ja ympäristön suotuisa suhtautuminen mm. lapsen itseohjautuvaa leikkiä arvostaen ovat niitä olosuhteita, jotka edistävät lapsen kauaskantoisien, terveyttä ylläpitävien voimavarojen kartuttamista. Tietooni tuli juuri, että yliopistollisessa keskussairaalassa rajoitetaan ostopalveluna annettavan CP- lasten toimintaterapian pituutta. Käytännössä se tarkoittaisi enemmän konsultaatiota päiväkotiin, ja kotiin ja vastaavasti yksilöllisen terapian osuus pieneneisi ratkaisevasti. Riittääkö suunniteltu terapian toteutus erityistä tukea tarvitsevan lapsen tutustumiseen, yksilöllisen leikin löytymiseen ja sen tukemiseen?

Lastenpsykiatri Jukka Mäkelä kirjoittaa aivojen varhaisesta kehityksestä vuorovaikutussuhteissa seuraavaa: ”Korvaavilla ihmissuhteilla voi olla laajakantoiset seuraukset ihmisen toimintaan ja kokemisen tapaan, koska oikean aivopuoliskon emotionaalinen havaintokeskus on muovautuva ja se merkitsee mahdollisuutta muutokseen. Terapeutit, jotka uskaltavat kiinnittymissuhteen kannalta välttämättömään intensiiviseen ihmissuhteeseen voivat tarjota korjaavan kokemuksen ja auttaa lasta ehdyttämään omaa sisäistä mielentoimintaansa.” (Mäkelä 2003)

8. POHDINTA

Se osa toimintaterapian käytännön työn todellisuutta, jota minä olen tässä tutkinut, on lasten toimintaterapeuttinen leikki. Minulla on ollut onnea matkassani. Yhteistyö toimintaterapeutin, lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa on sujunut hyvin, joustoa on tarvittu puolin ja toisin. En ole pyrkinyt idealisoimaan toimintaterapeuttia, mutta minun on vaikea löytää kritiikkiä tai todellisia ristiriitaisuuden aiheita hänen tavastaan työskennellä tytön kanssa. Sain vastaukset ja perustelut kysymyksiini videoiden katselun yhteydessä käydyissä keskusteluissa.

Olen pyrkinyt tutkimaan hyvin toimivaa toimintaterapian käytäntöä ilman vankkoja ennakkokäsityksiä ja teoriamallia. Omat kokemukseni ja ymmärrykseni leikistä, lasten toimintaterapiasta, alan opiskelusta ja opettamisesta ovat tietysti implisiittisesti läsnä. Toivon, että ymmärtämiseni muutos on tämän työn alkulehdiltä työn loppuun asti nähtävissä. Voin hyödyntää syventynyttä ajattelua lasten toimintaterapian opetuksessa.

Olen katsonut terapiavideoita moneen kertaan, laatinut tihentymiä terapiatilanteista, kirjoittanut keskustelumme nauhalta ylös, etsinyt ja kirjoittanut kehollista vuorovaikutusta kuvaavia tuokioita ja kirjoittanut päiväkirjaa. Samasta tilanteesta on kerätty eri tavalla tietoa, minkä uskon vaikuttavan tulosten monipuolisuuteen ja uskottavuuteen. Päiväkirjan pitäminen tutkimusprosessin aikana oli käytännössä erilliseen kirjaan ja muistilappuihin kirjoittamista sekä pään sisäisiä mietintöjäni. Olisin voinut olla siinä systemaattisempi, jolloin päiväkirjan merkitys aineistona olisi ollut suurempi. Toin tulkintaan yllättävän vähän asiaa suoraan päiväkirjasta. Toisaalta oman ymmärrykseni tuotostahan tämä työ joka tapauksessa on.

Valitsemaani tutkimusaihetta en missään vaiheessa ole katunut. Aihe on vetänyt minut mukaansa ja kannatellut läpi pitkän ja yksinäisen prosessin. Olen vihdoinkin saanut tilaisuuden paneutua rauhassa ja syvällisesti minua melkein koko urani ajan kiehtoneeseen ja ihmetystäni herättäneeseen leikkimiseen, johon olen kaivannut toimintaterapian teoreettisia perusteluja ja jäsentynyttä ymmärrystä.

Tutkimusotteeksi valitsin vaikean, kuitenkin hyvin mielenkiintoisen tien: abduktiivisen sisällön analyysin. Olisi ollut helpompaa tarkastella leikkiä suhteessa johonkin ennalta valittuun teoriaan. ”Mitä leikki on lasten toimintaterapiassa?” on kypsynyt hiljaa mielessäni avoimena useita vuosia. Pyrkimykseni oli löytää jotain uutta. En halunnut ajatteluni kahlitsijaksi valmista teoriaa. Aineistoa oli runsaasti – kuultua, nähtyä ja kirjoitettua – ja siitä käsitteiden hahmotteluun liittyi monia kriittisiä vaiheita. Ensimmäinen karikko ja pitkän pysähtymisen paikka oli tutkimuksen rajaaminen ja apukysymysten täsmentäminen. Siinä minua helpottivat kandidaattityöni tulokset, jotka ohjasivat liikkeelle lähtöä. Kysymysten tiukka mielessä pitäminen oli oleellista moniulotteisen ilmiön haltuunotossa.

Analyysivaiheessa tunsin ajoittain epävarmuutta siitä, olenko ollenkaan oikealla suunnalla. Ohjauksesta ja kirjallisuudesta sain tukea jatkaa eteenpäin. Kokonaisuus hahmottui vähitellen, kun asioita mietti tarkkaan ja rauhassa. Laadullisen tutkimuksen tekemisessä ei ole yhtä oikeaa tapaa. Parasta on luottaa itseensä ja kokeilla rohkeasti erilaisia tapoja ja yhdistelmiä aineiston analyysissä ja tulkinassa. (Eskola & Suoranta 1999.)

Miten yhdessä leikkiminen lasten toimintaterapiassa pystyttiin käsitteellistämään? Hahmottelen tässä muutamia omia mietteitä tämän työn hyödynnettävyydestä. Voisiko tämän työn terapeutin leikin käsitteet ja niiden syntyprosessin seuraaminen toimia peilinä omalle tavalle toteuttaa lasten toimintaterapiaa? Auttaisivatko käsitteet ”voimaantunut toimintaterapeutti”, ”haastava leikki” ja ”voimaantunut lapsi” minua jäsentämään työtäni niin itseä kuin yhteistyökumppaneita varten? Mielestäni pohdittavaa löytyy paljonkin esimerkiksi opintopiireihin. Mikä arvo leikillä käytännössä on? Miten lapsen oikeus leikkimiseen toteutuu meillä? Mitkä ovat toimintaterapian arvot vs. yhteiskunnan suomat mahdollisuudet? Millaista kriittistä ajattelua aihe ja sen käsittely herättää?

Tässä työssä on kuvattu hyvin toimivaa terapiasuhdetta, jossa sekä tyttö että toimintaterapeutti ovat oivaltaneet yhdessä leikkimisen merkityksen ja mahdollisuudet terapiassa. Antaisiko tämä työ kuitenkin ongelmanratkaisun siemeniä vaikeisiin ja riittämättömyyden tunteita herättäviin terapiasuhteisiin? Mikä on merkityksellistä lapselle toimintaterapiassa ja elämässä eteenpäin? Miten voisin toimintaterapeutina omilla toimintatavoillani vaikuttaa lapsen voimaantumiseen? Mikä auttaisi itseäni jaksamaan tällä asiakkaan kannalta kauaskantoisella toimintaterapian saralla? Tutkimuksen tarkoitus ei ollut

löytää yleistettävää tietoa, mutta voidaan kysyä, toimisiko tämä mikrotasolla näyttäytyvä käsitteellistäminen myös yleisemmin makrotasolla?

Kesken tutkimusprosessin, aineiston keruun jo tapahduttua, löysin tietoa keskustelun struktuuri-menetelmästä. Stimulated recall -menetelmää (STR) keskustelujen struktuurina on käytetty ainakin hoitotieteen ja kasvatustieteen tutkimuksessa. Opetuksen tutkimuksessa menetelmä sisältää esim. oppitunnin videoinnin ja sitä mahdollisimman pian (parin vuorokauden kuluessa) seuraavan haastattelutilanteen. Tarkoituksena on, että opettaja kertoo opetustilanteesta videota katsellessaan. Haastattelukysymykset ovat mitä, miten, miksi. (Patrikainen 1997.) Tämän menetelmän soveltaminen olisi antanut minulle kaipaamaani jäsenystä toimintaterapeutin kanssa käytyihin keskusteluihin ja niissä oman roolini varmistumiseen.

Tutkimukseni tarkoituksena oli myös ottaa selkoa lapsen kokemuksesta toimintaterapiassa. Havainnointi antaa siihen vain osittaista tietoa. Pienimuotoinen haastattelu tai luontevat spontaanit juttutuokiot lapsen kanssa antavat tuntumaa kokemuksesta. Jatkotutkimuksia ajatellen ehdotankin hieman vanhempien lasten mukaan ottamista. Kuuden – yhdeksän vuoden ikäinen lapsi olisi kehittyneisyytensä vuoksi saattanut olla monisanaisempi leikkikokemustensa kuvaaja kuin tämän tutkimuksen, sinänsä verbaalisesti lahjakas, vastikään neljä vuotta täyttänyt lapsi.

Miten holistinen ihmiskäsitys näyttäytyi tässä tutkimuksessa? Tarkastelen kysymystä omalta, toimintaterapeutin ja tytön kannalta. Holistisuuden idea tarkoittaa sitä, että ihmistä tarkastellaan ja ymmärretään tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuudessa (Rauhala 1983). Tajunnallisuuden huomioiminen tässä työssä tarkoittaa sitä, että pyrin tarkastelemaan sekä toimintaterapeutin että lapsen kokemuksia niiden mielen ja merkityksen kannalta. Toimintaterapeutti aikuisena ja hyvään reflektointiin kykenevänä pystyi antamaan työskentelytavoilleen merkityksiä. Hänen työnsä tulkitsijana jatkoin ja täsmensin hänen pohdintojaan eteenpäin abstrahoimalla hänen työskentelystään kerättyä aineistoa. Toimintaterapeutti tarkasti tulkintojani. Lapsen kokemia merkityksiä terapiatilanteissa hahmoteltiin sekä toimintaterapeutin käsitysten että lapsen käyttäytymisen havainnoinnin sekä hänen muutaman kommenttinsa perusteella. Jos lapsi olisi ollut vanhempi, lapsen omaa puhetta olisi ehkä saanut enemmän esille. Mielen sisäiseen

kokemukseen, jota tässä tutkimuksessa pidettiin tärkeänä, olisi siten mahdollisesti saanut paremman tuntuman.

Tutkittavien toiminnan kehollisuuden huomioiminen toteutettiin tulkitsemalla terapiatilanteista episodeja, joissa kehollinen vuorovaikutus erityisesti korostui. Lisäksi toimintaterapeutti pohti ja otti terapiassa huomioon paljon myös ko. lapsen kehollisuuteen so. käsien käyttöön, asentoihin ja keholliseen ilmaisuun liittyviä asioita. Tajunnallisuuden mielekkyys toteutuu ja on olemassa kehollisuuden avulla (Rauhala 1983). Lapsi ilmaisi tajunnallisuuttaan, esimerkiksi iloaan, hyppelämällä tai tyytyväisyyttään hyräilemällä.

Situationaalisuus on se todellisuuden osa, johon ihminen on suhteessa ja jossa kehollinen ja tajunnallinen olemassaolo todentuvat (Rauhala 1983). Tässä leikin tutkimuksessa se rajattiin terapiakontekstiin. Tutkimusprosessin aikaisten tapaamisten aikatauluihin vaikutti toimintaterapeutin elämäntilanne ja asiointi työssä ja kotona sekä oma tilanteeni työssä, opiskelussa ja lisäksi se, mikä tutkimuksen vaihe oli kulloinkin menossa. Tytön elämäntilanteesta en tiennyt paljon, eikä se tutkimuksen kannalta ollut tärkeääkään, koska toimintaterapeutti vastasi tytön elämäntilanteen huomioimisesta terapiassaan. Minua jäi vielä kiinnostamaan yksilön toiminnassa ilmenevä henkisyys, joka osana tajunnallisuutta todentuu kehollisuuden ja situationaalisuuden kautta. - Yksilön sisimmän olemuksen, henkisyyden tutkiminen esim. lapsen terapeutisessa leikissä olisi tärkeä huomion ja tutkimuksen aihe. (Yerxa 1998.)

Jatkotutkimusaiheita voisi olla esimerkiksi toimintaterapeuttien voimaantumisen ilmentyminen laajemmin, mitä se on ja mitkä tekijät estävät ja edistävät sen kehittymistä. Mielenkiintoista olisi myös saada tietoa siitä, miten leikkiin toimintaterapiassa suhtaudutaan. Onko se keino päästä tavoitteeseen vai arvostetaanko sitä laajemmin lapsen oikeutena ja elämänikäisenä voimavarana. Lapsi oppii luovuutta, jos hän saa toteuttaa ideoitaan ja taas luovuuden tiedetään kehittävän ongelman ratkaisutaitoja. Lapsen tuleviin haasteisiin elämän kaikilla alueilla tarvitaan innovatiivisuutta. Kuntoutustyötä tekevien ja kuntoutuksesta päättävien asenteista suhteessa vammaisen lapsen leikkiin olisi kiinnostavaa saada tietoa.

Monenlaisia mielipiteitä herättäneenä kysymys, toimisiko tässä tapaustutkimuksessa mikrotasolla esille noussut voimaantuneen toimintaterapeutin tapa, mahdollisuusajattelun

ohjaamana, käyttää haastavaa leikkiä tytön voimaantumiseksi myös laajemmin makrotasolla erilaisissa toimintaterapiasuhteissa lasten kanssa. Toivon keskustelun ja tutkimuksen aiheesta jatkuvan.

Lähteet

- Alasuutari, P. 1993.** Laadullinen tutkimus. Jyväskylä. Gummerus. 26-27.
- Atkinson, P. & Hammersley, M. 1994.** "Ethnography and Participant Observation." . Luku teoksessa Denzin, N., Lincoln Y.S.: Handbook of Qualitative Research.. California. Sage Publications,Inc. 258.
- Becker H.S. 1996.** The Epistemology of Qualitative Research. Teoksessa Jessor R. & Colby A. & Shweder R.A.(toim.) Ethnography and Human Development. Context and Meaning in Social Inquiry.. Chicago & London. The University of Chicago Press. 53-72.
- Benner, P. 1989.** Aloittelijasta asiantuntijaksi.. Juva. WSOY:n graafiset laitokset. 33-43.
- Bonder, B., Christiansen, C. 2001** Editorial: Coming of Age in Challenging Times. The Occupational Therapy Journal of Research, vol. 21(1):3-11.
- Bundy, A.C. 1997.** Play and Playfulness: What to look for? Teoksessa Parham,D., Fazio L (ed.) Play in Occupational Therapy for Children. St.Louis: Mosby-Year Book. 52-66.
- Bundy, A., Lane,S., Murray, E., 2002.** Sensory Integration - Theory and Practice. Sec. Ed. Philadelphia. FA Davis Company.
- Cole, M. &McLean,V. 2003.** Therapeutic Relationship Re-Defined. Occupational Therapy in Mental Health, vol.19(2).33-51.
- Coster, W. 1998.** Occupation –Centered Assessment of Children. American Journal of Occupational Therapy, vol.52(5).
- Couch, K. J., Deitz, J. C., Kanny, E. M. 1998.** The Role of Play in Pediatric Occupational Therapy. American Journal of Occupational Therapy, vol.52(2),111-117.
- Csikszentmihalyi, M. 1996:** Creativity, Flow and Psychology of Discovery and Intervention. New York. Harpercollins Publisher. 107-126.
- Cuba, E.G. & Lincoln, Y.S. 1994.**"Competing Paradigms in Qualitative Research. Luku teoksessa Denzin, N., Lincoln Y.S.: Handbook of Qualitative Research.. California. Sage Publications,Inc. 123.
- Dunkerley, E., Tickle-Degnen, L., Coster, W. 1997.** Therapist –Child Interaction in the Middle of Minutes of Sensory Integration Treatment. American Journal of Occupational Therapy, vol.51.799-809.
- Ekelman, B., Bazyk, S., Dal Bello-Haas, V. 2003.** An Occupational Perspective of the Well-Being of Maya Women in Southern Belize. OTJR: Occupation, Participation and Health. vol.23(4),130-142.

- Eskola, J., Suoranta, J. 1999.** Johdatus laadulliseen tutkimukseen.. Jyväskylä. Gummerus. 157.
- Ferland, F. 1997.** Play, Children with Physical Disabilities, and Occupational Therapy: The Ludic Model.Ottawa: Univessity of Ottawa Press.
- Finlay, L. 1998.** Reflexity: an Essential Component for All Research?. British Journal of Occupational Therapy, vol. 61(10).
- Finlay, L. 2000.** Holism in Occupational Therapy: Elusive Fiction and Ambivalent Struggle. American Journal of Occupational Therapy, vol.55(3). 268-276.
- Fisher, A. & Murray, E. 1991.** Introduction to Sensory Integration Theory. Teoksessa Fisher, A., Murray, E., Bundy, A. (ed). Sensory Integration. Theory and Practice.. Philadelphia. F.A.Davis Company. 21
- Frost, R. 1997.** Esipuhe teoksessa Parham & Fazio, toim.:”Play in Occupational Therapy for Children”. St.Louis. Mosby-Year Book.
- Grönfors, M. 2001.** Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Luku teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä. PS-kustannus.124-140.
- Hagedorn, R. 2001.** Foundation for Practice in Occupational Therapy. Third edition. London. Churchill Livingstone, Hartcourt Publisher Limited. 37-38.
- Hammersley,M & Foster,P. 2000.** Introduction. Teoksessa Gomm, R., Hammersley M.,& Foster P. Case study method. Key issues, key texts. London. Sage. 2-3.
- Heinonen, S-L. 2000.** Ilmaisuleikit tarinan talossa. Analyysi ja tulkinta lastentarhaopettajan pedagogisesta toiminnasta varhaiskasvatuksen draaman opetuksessa.,. Tampere. Tampereen yliopisto. 38 ,40, 207-8.
- Hiitola, B. 1999.** ”Minun nimeni on Virva, mutta oikeesti minä oon prinsessa!” - vammaisen ja sairas lapsi leikkijänä. Teoksessa Ladonlahti, T., Naukkarinen, A.,Vehmas, S.: Poikkeava vai erityinen. Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet.. Juva. Atena kustannus. 349.
- Holvikivi, J. (toim.) 1998.** Toimintaterapia – tie omatoimisuuteen. Saarijärvi. Gummerus.
- Jokinen, A., Juhila, K., Suoninen, E. 1999.** Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere. Vastapaino.39-40, 68, 101.
- Kalliala, M. 2000.** Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki. Gaudeamus
- Kalliala, M. 2001.** Pienten lasten leikki. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A., Ruokonen, I.,(toim.): Elämysten alkupoluilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen.. Tampere. Tammer-Paino Oy. Oy Finn Lectura Ab. 30, 35.

- Kalliala, M., 2003.** Korvaamaton leikki. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa.WSOY. 184-209.
- Korpela, R., Nieminen, P. 2001.** Leikkiprojekti. Vaikeavammaisten lasten toimintakyvyn, leikin ja varhaiskuntoutuksen arvioinnin kehittämistutkimus. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 82/2001. Helsinki. Kehitysvammaliitto ry, 14. 40-50, 70-71.
- Kuokkanen, L. 2003.** Nurse Empowerment. The Model of Individual and Environmental Factors. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja D 558. Medica-odontologia. 10,18, 35-36.
- Kyngäs H., Vanhanen L. 1999.** Sisällön analyysi. Hoitotiede no 1. 3-11.
- Laine, T., Kuhmonen, P. 1998.** Ajattelukirja filosofiaan. Jyväskylä. Yliopistopaino.14, 34.
- Lautamo, T. 2000.** Ympäristö vai sisäinen palo leikkisän leikin mahdollistajana – tapaustutkimus dyspraktisen lapsen leikistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Toimintaterapian kandidaattityö.
- Leipold, E.E., Bundy, A.C. 2000.** Playfulness in children with attention deficit hyperactivity disorder. Occupational Therapy Journal of Research, vol. 20(1), 61-82.
- Meyer, A. 1922/1977.** The Philosophy of occupational therapy. American Journal of Occupational Therapy, vol.31, 639-642.
- Michelman, S. 1971.** The Importance of Creative Play. American Journal of Occupational Therapy, vol.25 (6), 285-290.
- Missiuna, C., Pollock, N. 1991.** Play Deprivation in Children With Physical Disabilities: The Role of Occupational Therapist in Preventing Secondary Disability. American Journal of Occupational Therapy, vol.45 (10), 882-888.
- Moilanen, P., Räihä, P. 2001.** “Merkitysrakenteiden tulkinta”. Kirjassa Aaltola J., Valli,R.: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä. PS-kustannus. Gummerus Kirjapaino Oy. 47.
- Morrison, C.D., Bundy, A.C., Fisher, A.G. 1991.** The Contribution of Motor Skills and Playfulness to the Play Performance of Preschoolers. American Journal of Occupational Therapy, vol.45(8): 687-694.
- Mäkelä, J. 2003.** Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa. WSOY, 41-42.
- Mäki, I. 1993.** Monivammaisen lapsen arkipäivä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos.

Niiranen, P. 1995. Arka lapsi päiväkodin vertaisryhmässä. [The Shy Child in the Day Care Centre Peer Group]. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 24. Joensuun yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta.

Nykysuomen sanakirja 1992. Osa III. Juvan graafiset laitokset .WSOY

Okimoto, A.M., Bundy A., Hanzlik, J. 2000. Playfulness in Children with and without Disability: measurement and intervention. American Journal of Occupational Therapy, vol.54(1), 36-43.

Patrikainen, R. 1997. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa. Joensuu: Joensuun yliopisto, kasvatustieteen väitöskirja.

Parham, D., Fazio, L.(toim.). 1997. Play in Occupational Therapy for Children. St.Luis. Mosby-Year Book.

Pirilä, S., Nieminen, P., Seppänen, R-L., Korpela, R. 1995. Leikistäkö apu vammaisen lapsen kuntoutukseen? Ketju. Kehitysvamma-alan aikakauslehti. 6, 14-16.

Pirilä, S., Nieminen, P., Korpela, R. 1997. Leikki – haaste vammaisten lasten toimintakyvyn arvioimiseksi ja kuntouttamiseksi. Teoksessa Matikka, L. (toim.) Kehitysvammatutkimusta. Artikkeleita 2. kehitysvammatutkimuksen konferenssista. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 70. Helsinki. Kehitysvammaliitto ry. 44,46.

Pyörälä E. 1994. Kvalitatiivisen terveystutkimuksen metodologisia perusteita. Sosiaalilääketieteen aikakauslehti. 31, 4-14.

Pörn, I. 1992. Health and Adaptedness. Toimintaterapeutti no.5, 5,17.

Pörn, I. 1995. Vad är hälsa? Teoksessa Klockars, K., Österman, B., (toim.) Begrepp om hälsa. Filosofiska och etiska perspektiv på livskvalitet, hälsa och vård, Stockholm. Gummessons tryckeri AB. Liber Utbildning. 14-16, 18-22.

Rauhala, L. 1983: Ihmiskäsitys ihmissuhdetyössä.. Jyväskylä. K.J.Gummerus Oy, 46-50.

Rauhala, L. 1993: Filosofinen ihmiskäsitys empiirisen ihmistutkimuksen ja auttavan toiminnan perustana. Hoitotiede vol.5(3), 98-109.

Reilly, M. 1962. Occupational Therapy Can Be One of the Great Ideas of 20th Century Medicine. The Eleonor Clarke Slagle –lecture. American Journal of Occupational Therapy, vol. XVI, 1-9.

Reilly, M. 1974. Play as Exploratory Learning. Beverly Hills. Sage.117-150

Royeen, C. 1997. Play as Occupation and as Indicator of Health. Teoksessa Chandler B. The Essence of Play: a Child's Occupation,. The American Occupational Therapy Association, 1,11.

- Royeen, C. 2003.** Chaotic Occupational Therapy: Collective Wisdom for a Complex Profession. The 2003 Eleanor Clarke Slagle Lecture. *American Journal of Occupational Therapy*, vol.57(6), 609-624.
- Herra Räsänen,** Kielitoimisto. Puhelinkeskustelu 21.4.2004
- Saarela-Kinnunen, M.& Eskola, J. 2001.** Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola,J.&Vallia,R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I.. Jyväskylä. PS-kustannus.163-165,167.
- Saunders, I. Sayer, M. Goodale, A.1999.** The Relationship between playfulness and coping in preschool children: a pilot study. *American Journal of Occupational Therapy*, vol.53(2), 221-6.
- Sario, A. 1998.** Leikkiäkö vain? Teoksessa Holvikivi, J. (toim.) Toimintaterapia – tie omatoimisuuteen. Saarijärvi.Gummerus.62-78.
- Sario, A. 2001.** Molemmilla, sekä pojalla että minulla posket kuumottivat. Mitä on leikki toimintaterapiasta kirjoitetuissa tarinoissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Toimintaterapian kandidaattityö..
- Siitonen, J. 1999.** Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu. Oulu University Press. 84-85,88,90,93-96.
- Sinkkonen, J. 2003.** Leikin ja luovuuden puolustus Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle minua. Vantaa.WSOY. 158.
- Smith Roley, S., Blance, E., Schaaf, S. (ed) 2001.** Understanding the nature of sensory integration with diverse population. San Antonio, Texas.Therapy Skill Builders. 18.
- Stagnitti, K. 1998.** Learn to play. A practical program to develop a child's imaginative play skills.West Brunswick Victoria 3055, Australia. Co-ordinates Publications.
- Stewart, D., Pollock, N., Law, M., Ferland, F. Toal, C., Sahagian, S., Harwey, S., Sturgess, J. 2003.** A Model describing play as a child-chosen activity – is this still valid in contemporary Australia? *Australian Occupational Therapy Journal*, vol.50, 104-109.
- Townsend, E. 2003.** Reflections on power and justice in enabling occupation. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, vol. 70(2),74-84.
- Townsend,E. &Wilcock,A. 2004:** Occupational Justice. Teoksessa Christiansen, C.,Townsend, E.. Introduction to Occupation. The Art and Science of Living. Upper Saddle River, N.J. Prentice Hall. 243-273.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002:** Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä.Gummerus Kirjapaino Oy. 27-28, 34-35, 98,110,137-8,140-142.
- Varto, J. 1992.** Laadullisen tutkimuksen metodologia Helsinki. Kirjayhtymä. 30-1.

- Vidich, A. J. & Lyman, S. M. 1994.** ”The Qualitative Methods. Their History in Sociology and Anthropology.” Luku teoksessa Denzin, N., Lincoln Y.S.: Handbook of Qualitative Research.. California. Sage Publications, Inc. , 41
- Viitanen, E. 1996.** Videoaineiston mahdollisuudet laadullisessa tutkimuksessa. Sosiaalilääketieteen aikakausilehti no.2.,166-170.
- Viitanen, E. 1997.** Fysioterapian ammattikulttuuri terveyskeskuksessa. Vammala. Vammalan Kirjapaino Oy. Akateeminen väitöskirja.
- Vygotsky L. 1976.** Play and its Role in the Mental Development of the Child. Bruner J., Jolly A., Sylva K.(ed.).Play – Its Role in Development and Evolution. New York.Basic Books, 537-554..
- Wilcock, A. 1998 a.** An Occupational Perspective on Health..Thorofare, NJ:Slack Incorporated, 11,12,29.
- Wilcock, A. 1998 b.** Occupation and Health. British Journal of Occupational Therapy vol.61(8), 340-345.
- Ziviani, J., Boyle, M., Rodger, S. 2001.** An Introduction to Play and the Preschool Child with Autistic Spectrum Disorder. British Journal of Occupational Therapy.vol.64(1) 17-22.
- Yerxa, E. 1998.** Health and the Human Spirit for Occupation. American Journal of Occupational Therapy vol.52(6),412-418.

LIITTEET

- Liite 1. Toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet. Suomen toimintaterapeuttiliitto ry.
Liite 2. Tutkimuslupa